

Kaip laimėti partizaninį karą?

Nekonvencinių karų analizė
su išvadomis Lietuvai

GENEROLO JONO ŽEMAIČIO
LIETUVOS KARO AKADEMIJA

Artur **PLOKŠTO**
Andrejus **DEMEŠKO**
Irmantas **GRUŠAUSKAS**

Kaip laimėti partizaninį karą?

Nekonvencinių karų analizė
su išvadomis Lietuvai

Mokslo studija

2022 Vilnius

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Atsakingasis redaktorius
dr. Aušrius Juozapavičius

Recenzentai:
dr. Asta Maskaliūnaitė
dr. Darius Juodis

Artur Plokšto
Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Andrejus Demeško
Gynybos resursų agentūra prie Krašto apsaugos ministerijos

Irmantas Grušauskas
Lietuvos kariuomenės Gynybos štabas

© Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2022
© Artur Plokšto, 2022
© Andrejus Demeško, 2022
© Irmantas Grušauskas, 2022

ISBN 978-609-8277-23-4 (print)
ISBN 978-609-8277-24-1 (online)

TURINYS

ĮVADAS.....	9
Partizaninio karo semantika.....	9
1. TRUMPA XX A. ANTROSIOS PUSĖS NEKONVENCINIŲ KARŲ APŽVALGA	13
2. NEKONVENCINIŲ (PARTIZANINIŲ) KARŲ LITERATŪROS APŽVALGA.....	16
3. KAI KURIŲ NEKONVENCINIŲ KARŲ APŽVALGA.....	38
3.1. Jugoslavija 1941–1945 m.....	43
3.2. Baltarusija 1941–1944 m.....	50
3.3. Lenkija 1939–1945 m.	65
3.4. Lietuva 1944–1953 m.	97
3.5. Antrasis Indokinijos karas 1957–1975 m.	109
3.6. Afganistanas 1979–1989 m.....	124
3.7. Čėčėnija 1994–1996 m., 1999–2009 m.	138
3.8. Irakas 2003–2011 m.....	151
IŠVADOS.....	167
BIBLIOGRAFIJA	170

*„The guerrilla wins if he does not lose.
The conventional army loses if it does not win“¹*

Henry Kissinger

Nekonvenciniai (partizaniniai) karai tampa lemiamu didelių karinių konfliktų veiksnium – tai matyti išstudijavus daugumą XX a. antrosios pusės karų, aprašytų įvairiuose istoriniuose šaltiniuose. Kalbant apie nekonvencinių karų reikšmę, galima teigti, kad silpnesnioji (dažniausiai – besiginančioji) pusė po savo šalies operacinių pajėgų pralaimėjimo turi šansą laimėti karą, remdamasi nekonvencinėmis pajėgomis ir tęsdama kovą partizaninio karo metodais. Studijoje atlikta buvusių nekonvencinių karų analizė parodė, kad galima rasti dėsningumą, kurie lemia tokio karo baigtį. Kad būtų pasiekta pergalė, pirmiausia reikia laimėti informacinį karą, įtikinant savo šalies piliečius partizaninio karo prasmingumu (nepamirštant potencialių sąjungininkų okupanto tėvynėje), užsitikrinti užsienio šalių vyriausybių ir nevyriausybinų organizacijų politinę ir karinę paramą, taikos metu puoselėti karines tradicijas, pasirošti mūšiams vietovėse, kuriose galima laimėti, taip pat ilgą laikotarpį numatyti saugiąsias zonas, skirtas pajėgoms persigrupuoti ir atsistatyti. Jeigu nekonvencinės pajėgos neturi stabilaus ginklų tiekimo iš užsienio, belieka naudotis okupacinės kariuomenės ginkluote – tam galima pasiruošti iš anksto.

¹ Kissinger, H. (1969). The Vietnam Negotiations. *Foreign Affairs*, 48(2), 214.

IVADAS

PARTIZANINIO KARO SEMANTIKA

Po Antrojo pasaulinio karo ginkluoti konfliktai pradėjo keistis – vis labiau tolstama nuo tradicinio karo modelio. Šiuo metu jau girdima tiesiog revoliucinių nuomonių. Pvz., Sean’as McFate’as² tvirtina, jog „Amerika nustojo laimėti karus“. Pagal autorių, tokios situacijos pagrindinė priežastis yra ta, kad „mes nežinome, koks yra karas, ir kai mes jo nesuprantame, tada negalime jo laimėti“³. Tradiciniai karai, gerai suprantami politikų ir strategų, užleido vietą nekonvenciniams karams, kurių kiekvienas yra skirtingas. Tradicinė kariuomenė šitoje situacijoje nustoja laimėti, kadangi kovoja su silpnesniais

2 Dr. Sean’as McFate’as yra JAV užsienio ir nacionalinio saugumo strategijos ekspertas ir rašytojas, buvęs JAV karininkas, Londono Ekonomikos ir politikos mokslų mokykloje apsigynęs tarptautinių santykių daktaro laipsnį.

3 McFate, S. (2019). *The New Rules of War: Victory in the Age of Durable Disorder* (p. 5). William Morrow.

priešais, kurie nekariauja taip, kaip iš jų tikimasi. Galutinė Sean'o McFate'o išvada – „konvencinis karas mirė“⁴.

Galima suabejoti tokia kategoriška nuomone, kadangi visos reguliariosios kariuomenės yra konvencinės ir karo tarp jų tikimybė nėra nulinė, bet akivaizdus faktas yra tai, kad daugelis pastarųjų dešimtmečių karinių konfliktų neapsieina be nekonvencinių / partizaninių veiksmų, kurie kartais daro lemiamą įtaką karo pabaigai.

Nekonvencinis karas, XIX a. ir XX a. pradžioje vadinamas mažuoju karu, buvo išskiriamas jau nuo Napoleono Bonaparto epochos. Pagal savo pobūdį jis buvo net prilyginamas menui, atsižvelgiant į lankstumo ir išradingumo poreikį, kitaip negu veikianti pagal griežtus reglamentus reguliarioji kariuomenė. Jau tada pastebėta, kad mažieji karai „gali sumenkinti reguliariųjų pajėgų pasirengimą išėjus į mūšio lauką prieš kitas reguliarias pajėgas“⁵.

Sąvokos „partizaninis karas“, „sukilimai“, „nekonvenciniai veiksmai“, „rezistencija“ yra gerai įsitvirtinę populiariojoje leksikoje. Įvairių terminų skaičius toliau plėtėsi iškart po Šaltojo karo, pradedant vartoti naujų mažojo karo sinonimų, tokių kaip „sudėtingos ekstremaliosios situacijos“, „valstybių vidaus karas“, „etninis konfliktas“, „mažo intensyvumo konfliktas“, „terorizmas“, „partizaninis karas“, „nekonvencinis karas“. Šie terminai dažnai vartojami pakaitomis. Tai nulemia tam tikrą apibrėžčių painiavą. Tikslaus partizaninio karo apibrėžimo veikiausiai nėra. Šis karo stilius egzistuoja labai ilgą laiką – jo elementų galima atsekti nuo bibliinių laikų. Kitaip tariant, partizaninio karo sąvoka yra tradicija, o ne apibrėžimas: negalime tiksliai apibrėžti, bet žinome, kas tai yra⁶.

4 Ten pat, p. 36.

5 Jordan, D., Kiras, J. D., Lonsdale, D. J., Speller, I., Tuck, Ch., & Walton, C. D. (2017). *Understanding Modern Warfare* (p. 55). University Press.

6 Duyvesteyn, I., & Angstrom, J. (2004). *Rethinking the Nature of War: (Contemporary Security Studies)* (p. 29). University Press.

Skirtumas tarp nekonvencinio ir konvencinio karo yra įprastas ir intuityviai suprantamas, nors terminijoje, kaip minėta, yra painiavos. Šiuo klausimu buvo nemažai rašyta dar ir todėl, kad yra nedaug strateginių tyrimų sričių, kurių semantika yra tokia sudėtinga⁷. Konvencinis karas apima reguliariųjų kariuomenių, susiduriančių akis į akį su aiškia fronto linija, kovą. Šio tipo karui reikalingas bendras abiejų kariaujančių pusių galių pusiausvyros suvokimas. Kita vertus, nekonvencinis karas yra tokia karo rūšis, kur strategiškai silpnesnė pusė turi galimybę pasirinkti taktinį puolimą savo pasirinktomis formomis, laikais ir jai tinkamose vietose, kitaip tariant, atsakyti įgyvendinti stipriosios pusės lūkesčius⁸.

Šioje studijoje orientuojamasi į nekonvencinio / partizaninio karo supratimą, kuris artimiausias Ivano Arreguin-Tofto⁹ pateiktai definicijai: „Tai tam tikros visuomenės dalies organizavimas, kad būtų padaryta nuostolių priešams, panaudojant ginkluotąsias pajėgas, apmokytas išvengti tiesioginės konfrontacijos. Minėti nuostoliai – tai priešų karių, atsargų, infrastruktūros, ramybės ir svarbiausia, laiko praradimas. Nors pagrindinis tikslas yra priešų ginkluotosios pajėgos ir jų palaikymo išteklių, tikrasis partizaninio karo organizatorių taikiny yra užpuolikų valia.“¹⁰

Paskutiniu metu karo rezultatai priklauso ne tiek nuo operacinių pajėgų tiesioginių mūšių baigties, kiek nuo laimėju-

7 Hughes, B., & Robson, F. (2017). *Unconventional Warfare from Antiquity to the Present Day*, Cham (p. 8). Springer International Publishing AG.

8 Duyvesteyn, I., & Angstrom, J. (2004). *Rethinking the Nature of War: (Contemporary Security Studies)* (p. 90). University Press.

9 Dr. Ivan Arreguin-Toft yra Harvardo universiteto ir Oksfordo universiteto mokslininkas ir tarptautinio saugumo programos dėstytojas, JAV kariuomenės veteranas, daktaro laipsnį apsigynęs Čikagos universitete.

10 Arreguin-Toft, I. (2001). *How the Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflict* (p. 103). Prieiga per internetą: <https://web.stanford.edu/class/polisci211z/2.2/Arreguin-Toft%20IS%202001.pdf>

siųjų karinę kampaniją pajėgų sugebėjimo išlaikyti nugalėtos šalies kontrolę. Tai nėra paprasta, ypač jeigu prasideda plataus masto partizaninis karas. Partizaninio karo baigtis priklauso nuo daugelio veiksnių, o kadangi tokio karo laimėjimas paprastai reiškia ir viso karo laimėjimą, – tai yra svarbus karinių mokslų komponentas, kuris kol kas nuodugniai neištirtas. Per pastarąjį dešimtmetį susidomėjimas nekonvenciniu karu tapo nepaprastai didelis, kadangi aiškėja, kad klasikinis karo menas tampa nepakankamai efektyvus¹¹.

Studijoje pagal toliau pateiktus kriterijus analizuojami išsirinkti nekonvenciniai karai, kurie įvyko nuo Antrojo pasaulinio karo iki šių dienų. Pagrindinis šios studijos tikslas – rasti bendrų bruožų tarp atskirų nekonvencinių karų bei apčiuopti pergalių ir pralaimėjimų dėsninumų, taip pat pagal galimybes suformuluoti aktualių Lietuvai išvadų. Autoriai studijoje nekonvencinį karą traktuoja, suprasdami jį plačiai, t. y. kaip karinį konfliktą, kuriame užsiangažuoja ne tik operacinės, bet ir nekonvencinės pajėgos, taip pat jis gali būti suprantamas kaip didelio karo sudedamoji dalis (nesivadovaujant NATO terminų žodynu).

Pirmojoje studijos dalyje yra pateikiama trumpa partizaninių judėjimų ir nekonvencinių karų, kurie įvyko nuo Antrojo pasaulinio karo pradžios iki šių dienų, apžvalga, antrojoje – pagrindinių teorinių darbų, nagrinėjančių nekonvencinius (partizaninius) karus, apžvalga, trečiojoje – išsirinktų aštuonių nekonvencinių karų pagal jų veiksmus struktūruota analizė, ketvirtojoje – išvados.

11 Duyvesteyn, I. & Angstrom, J. (2004). *Rethinking the Nature of War: (Contemporary Security Studies)* (p. 302). University Press.

1

TRUMPA XX A. ANTROSIOS PUSĖS NEKONVENČINIŲ KARŲ APŽVALGA

Ginkluoti kariniai konfliktai tapo nuolatine tarptautinės politikos sudedamąja dalimi. Atliktų tyrimų rezultatai rodo, kad pasaulyje 1945–1985 m. įvyko 160 ginkluotų konfliktų, iš jų 151 – besivystančiose valstybėse. Per šį 40 metų laikotarpį pasaulyje palyginti ramios buvo tik 26 dienos¹².

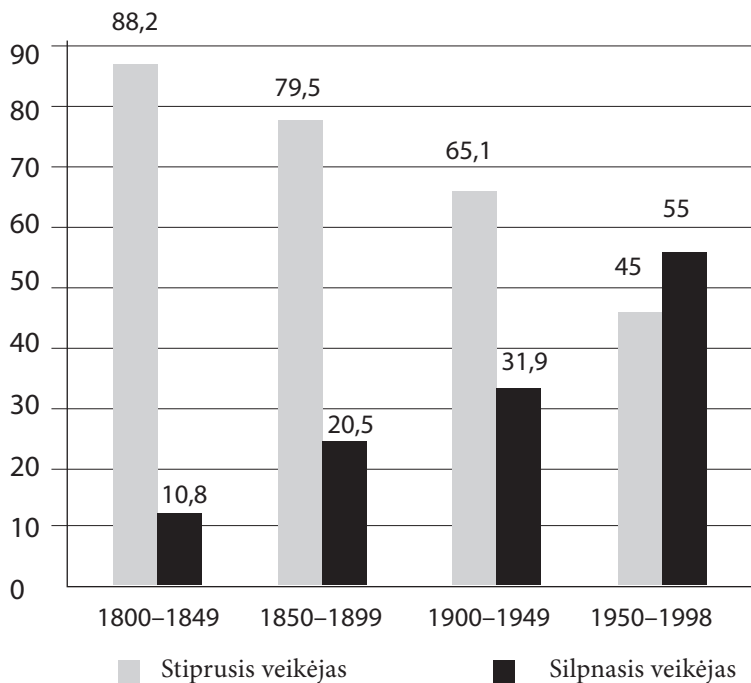
Šiais laikais, ko gera, niekas nėra labiau netradicinis nei konvencinis karas. 2015 m. pasaulyje buvo penkiasdešimt ginkluotųjų konfliktų, tačiau tik vienas buvo įprastinis karas¹³.

Ivanas Arreguín-Toftas pateikia nereguliariųjų karų, kuriuose dalyvavo stiprios ir silpnos šalys (jas vadina veikėjais,

12 Norgėla, J. (2006). *Naujausiųjų laikų kariniai konfliktai 1945–1991*. (p. 6). Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija.

13 McFate, S. (2019). *The New Rules of War: Victory in the Age of Durable Disorder* (p. 35). William Morrow.

angl. *actor*), pergalių nuošimtį, skaičiuodamas jas kas penkiasdešimt metų.

1 pav. Nereguliariųjų karų pergalės (procentais) pagal veikėjo tipą¹⁴

Tendencija yra akivaizdi – silpnesnieji veikėjai laikui bėgant karus laimi vis dažniau. Jeigu pirmiau pavaizduotas grafikas būtų pratęstas iki mūsų dienų, vaizdas stipresniesiems veikėjams būtų dar liūdnescnis.

¹⁴ Arreguín-Toft, I. (2001). *How the Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflict* (p. 97). Prieiga per internetą: <https://web.stanford.edu/class/polisci211z/2.2/Arreguin-Toft%20IS%202001.pdf>

Tas pats tyrinėtojas sudarė karų sąrašą, kurie yra analizuojami pagal tai, stiprūs ar silpni veikėjai juos laimėjo ir kokios strategijos buvo naudojamos. 1937–1996 m. yra paminėti 56 karai, kurių atrankos kriterijai nėra iki galo aiškūs: yra išvardyti trumpalaikiai lokalūs konfliktai (Haidarabadas – 1948 m., Vengrija – 1956 m., Kinija–Indija – 1962 m., Turkija–Kipras – 1971 m.), bet nepateikta visa serija 1939–1945 m. karų, taip pat Folklando karas (1982 m.). Analizės rezultatai rodo, kad iš 56 karų stipresnieji veikėjai laimėjo tik 27 (25 iš jų, kai abi pusės naudojo tikrai reguliariąsias pajėgas). 29 karus laimėjo silpnesnieji veikėjai, iš jų septyniuose karuose pergalė buvo pasiekta, pasinaudojant nekonvencine strategija.

Analizuojant partizaninius karus, reikia pastebėti, kad dažnai jie yra romantizuojami, o realus jų įnašas į karų rezultatus būna pervertintas, ypač kai po pergalingos karo pabaigos yra kuriama nauja mitologija. Dažnai partizanų laimėjimai ar pralaimėjimai priklausė nuo karinių veiksmų, kuriuos taikė didelės reguliariosios pajėgos, nors tai irgi nėra dėsningumas. Be glaudaus ryšio su politine vadovybe esantys partizanai dažnokai nusirisdavo iki paprasto marodieravimo ar kai kuriais atvejais netgi iki banditizmo (pvz., sovietiniai partizanai ar jiems prijaučiantys, veikę Lietuvoje Antrojo pasaulinio karo metu, vokiečių okupacijos metais), ypač kai karas užsitęsėdavo¹⁵.

Partizaninis karas nėra panacėja ar vienintelis kelias laimėti karą, bet faktas, jog partizaninė taktika tampa svarbi šiuolaikiniame kare, yra neginčijamas.

15 Sovietų partizanai nevensė plėšimų, banditizmo, civilių gyventojų žudynių (pvz., Kaniūkų žudynės 1944 m. sausio 29 d.), žaginimų, ypač ten, kur vietiniai gyventojai jų nerėmė. Bėgant laikui, tai tapo jų įprastu užsiėmimu. Chodakiewicz, M. J. (n.d.). *Mit obnażony. Sowiecki ruch partyzancki na Kresach 1941–1944*. Prieiga per internetą: http://wrh.edu.pl/wp-content/uploads/2017/07/23_marek_chodakiewicz_2005.pdf

2

**NEKONVENCINIŲ (PARTIZANINIŲ)
KARŲ LITERATŪROS APŽVALGA**

Literatūros, nagrinėjančios nekonvencinius (partizaniškus) karus, nėra gausu. Ją galima suskirstyti į parašytą teoretikų ir aprašytą praktikų, kurie asmeniškai dalyvavo ar vadovavo atskiriems partizaniniams karams ar judėjimams. Pastaruoju metu tyrinėtojų susidomėjimas šia problematika auga. Tai nulemta aiškiai matomos tendencijos, kad klasikinės reguliariosios kariuomenės, siekdamos laimėti karus, patiria vis daugiau sunkumų. Nuo XX a. pabaigos vyksta apmąstymų apie „mažuosius“ karus procesas, taigi galima išskirti net dvi „mokyklas“ – neoklasikinę, besiremiančią senesnės kartos autoriais, ir poklasikinę, t. y. naujovišką. Abi koncentruojasi ties gebėjimais kovoti su partizanais (sukilėliais), bet kartu dėmesys yra kreipiamas ir į nekonvencinio karo ypatybes.

Šios studijos autorių literatūros apžvalga susiaurinta, t. y. akcentuoti vadinamieji „klasikiniai“ autoriai, ypač tie, kurie turėjo progos savo teorijas išbandyti praktiškai arba jas realiame kare patikrino kiti. Pagal sumanymą studija yra labiau orientuota į istorinės patirties ir atskirų nekonvencinių karų analizę, nesivieliant į šiuo metu vykstančias teorines diskusijas.

Žymus partizaninio karo teoretikas ir praktikas **Thomas Edward'as Lawrence'as** („Arabijos Lorensas“), britų žvalgybos karininkas, Pirmojo pasaulinio karo metu faktiškai vadovavo arabų sukilimui prieš turkus. Knygoje „*Seven Pillars of Wisdom*“ („Septyni išminties bokštai“) jis iš naujo apibrėžė nekonvencinį karą, parodydamas, kad toks kariavimo būdas gali būti ne mažiau svarbus negu tradicinis. Puikia literatūrine kalba parašytoje knygoje priimamų strateginių ir taktinių sprendimų fone formuojamos pramoninės epochos nekonvencinio karo taisyklės. T. Lawrence'as pabrėžė, kad „Turkai yra buki, o juos palaikantys vokiečiai – dogmatiški. Jie tikrai padarys išvadą, kad maištas, kaip ir karas, yra valdomas absoliučių taisyklių ir kovodami su mumis remsis karo analogija <...>, bet toks karas prieš sukilimą yra trypčiojimas purve – sumanymas toks pat bergždžias, kaip sriubos valgymas peiliu.“¹⁶

T. Lawrence'as ilgai įrodinėjo britų kariškiams, kad nekonvencinis karas vyksta pagal visai kitokias taisykles – vyko ginčų, pvz., ar užkariauti Mediną, kuri turėjo stiprią turkų įgulą, buvo sujungta geležinkeliu su šiaurės provincijomis ir atsidūrė britų užnugaryje. T. Lawrence'as argumentavo taip: „Turkai ten buvo nekenksmingi, o Egipto nelaisvėje turėtume juos maitinti ir saugoti. Priešingai, pageidautina, kad kuo daugiau Turkijos karių įstrigtų Medinoje ar kitame užkampyje. Idealus geležinkelio problemos sprendimas buvo jo veikimas, tačiau

16 Lawrence, T. E. (1971). *Siedem filarów mądrości*. (T. 1, p. 244). Państwowy Instytut Wydawniczy.

tik tiek, kad turkams galėtume padaryti kuo daugiau žalos.“¹⁷ T. Lawrence'o taktika buvo dažnos diversijos, laikinai paralyžiuojančios komunikacijas, o ne jų visiškas sunaikinimas.

Arabų sukilėlių pajėgos nuolat keitėsi, jų veiksmai buvo lankstūs ir neprognozuojami, naudojamų priemonių įvairovė klaidino turkų žvalgybą. T. Lawrence'as taip pat pabrėžia silpnąją sukilėlių pusę: „Mūsų kariai, neparengti savanoriai, nebuvo beasmenės būtybės – jie buvo gyvi žmonės. Nors žmogaus mirtis palieka tuščią vietą tik trumpam, kaip akmuo, įmestas į vandenį, tik sekundės dalį padaro tarsi properšą jo paviršiuje, tačiau gedulo ratilai pasklinda labai plačiai. Mes negalime švaistytis žmonėmis.“¹⁸ Autorius suformulavo tokį nekonvencinio karo dykumoje principą: „Kiekviena propagandinė operacija buvo pergalė, kiekvienas mūšis buvo klaida.“¹⁹

Skirtumus tarp reguliariosios ir nereguliosios kariuomenių T. Lawrence'as įsivaizdavo taip: „Kariuomenės yra panašios į augalus: negali judėti, tvirtai išsiskynę ir yra maitinamos maistu, kuris savo ilgais stiebais turi pasiekti pačią viršūnę. Visgi mes galime tapti garų srautu, nukreiptu bet kuria kryptimi. Karalystės, kurias norime užkariauti, slypi žmonių galvose.“²⁰ Jis neslepia savo nuomonės objektyviai vertindamas ne prasčiausią reguliariąją kariuomenę pasaulyje: „Vertindamas Anglijos kariuomenę negalėčiau nuoširdžiai pasakyti, kad ja pasitikiu. Tiesą sakant, kariai dažnai kovodavo labai drąsiai, tačiau vadai taip pat dažnai dėl savo kvailumo prarasdavo pranašumus, kuriuos jiems pavykdavo įgyti dėl savo ignorancijos.“²¹

T. Lawrence'o idėjos turėjo įtakos vėlesnių partizaninių

17 Ten pat, p. 287.

18 Ten pat, p. 245.

19 Ten pat, p. 218.

20 Ten pat, p. 243.

21 Ten pat, t. 2, p. 10.

kovų taktikai. Jo patirtimi pasinaudojo Ho Chi Minh'as²², Che Guevara, Mao Dzedong'as, taip pat britai per Antrąją pasaulinį karą Afrikoje. XXI amžiaus pradžioje jo mintis prisiminė JAV politikos Artimuosiuose Rytuose šalininkai ir ypač jų oponentai.

Vienas iš nekonvencinio karo tyrėjų, kurio darbai neprarado aktualumo iki šiol, buvo prancūzų karininkas **David'as Galula**. Sukauptą didelę asmeninę karų prieš partizanus patirtį jis aprašė knygoje „*Pacification in Algeria*“, („Pacifikacija Alžyre“, 1963) ir „*Counterinsurgency Warfare: Theory and Practice*“ („Kovos su sukilėliais karas: teorija ir praktika“, 1964). Savo darbuose D. Galula nagrinėja nekonvencinį karą, stengdamasis numatyti kelius į pergalę ir išvengti praeities klaidų. Autorius nebando nagrinėti nekonvencinio karo, kaip reiškinio, ir susikoncentruoja ties „revoliuciniu karu“, kurį jis supranta kaip vidinį konfliktą su galimu išorinių žaidėjų įsitraukimu²³. Revoliucinio karo tikslą autorius apibrėžia savaip interpretuodamas Carlo von Clausewitz'o maksimą: „Sukilimas tai siekis šalies viduje visomis įmanomomis priemonėmis nutiesti kelią atstovaujamos partijos politikai (angl. „*Insurgency is the pursuit of the policy of a party, inside a country, by every means*“). D. Galula taip pat pabrėžia nekonvencinio karo metu pasireiškiantį asimetriškumą tarp kovojančių pusių ir perspėja, kad pačių kovojančių pusių viduje tarp atskirų jų frakcijų gali vykti konfliktų.

Autoriausiai formuluojami tokie karo principai: sėkmės pagrindas yra gyventojų palaikymas ir tai aktualu visoms konfliktų

22 T. Lawrence'as buvo ir Vo Nguyen'o Giap'o, „Vietnamo pergalės architekto“, mentorius. 1946 m. Giap'as, kuris dar tebebuvo „generolas trumpomis kelnėmis“, T. Lawrence'o veikalą vadino savo „generolo raštu“.

23 Galula, D. (2006). *Counterinsurgency Warfare: Theory and Practice* (p. 16). Praeger Security International. Prieiga per internetą: <https://www.semanticscholar.org/paper/Counterinsurgency-Warfare%3A-Theory-and-Practice-Galula/f2d2aedbdcab918cc7c2d837882aff7068db6d4f>

pusėms²⁴. Visuomenės palaikymą galima įgyti išnaudojant aktyvias mažumas (galimi rėmėjai, kurie savo aktyvumu pritrauks abejinguosius)²⁵. Pagal D. Galulą, dauguma visuomenės visada pasyvi, tačiau ją galima paveikti – ši nuostata taip pat galioja visiems konflikto dalyviams. Norint laimėti karą su partizanais, visuomenės palaikymas turi būti įgytas kaip galima anksčiau. Kalbant apie partizanus, jų tikslas yra sužlugdyti visuomenės pasitikėjimą priešiškomis pajėgomis (valdžia). Kaip rodo praktika, veiksmų variantų jie turi nedaug: propaganda, valdymo žlugdymas ir individualus ar grupinis terorizmas prieš į bendradarbiavimą su visuomenės daugumos nepalaikoma vietine valdžia linkusius asmenis ar grupes. Autorius taikliai pastebi, kad nekonvenciniai veiksmai yra pigesni negu vien kova su okupantais, kadangi oficialios okupacinei valdžiai atstovaujančios pajėgos privalo užtikrinti normalų teritorijoje gyvenančių žmonių funkcionavimą bei valdžios ir infrastruktūros veikimą²⁶.

Svarbus momentas, leidžiantis sukilėliams / partizanams laimėti, yra užsienio rėmėjų pagalba – ji, pagal D. Galulą, gali būti penkių tipų²⁷:

- ◆ Moralinė parama – ji leidžia suformuoti teigiamą visuomenės požiūrį į sukilimą / partizaninį karą.
- ◆ Politinė parama – remiantys politikai iškelia klausimų tarptautinėje arenoje, siekdami stabdyti veiksmus, nukreiptus prieš partizanus / sukilėlius, legalizuoja juos kaip politinį judėjimą.
- ◆ Techninė parama.
- ◆ Finansinė parama.
- ◆ Tiesioginė karinė parama.

Britų kariuomenės karininkas **Frankas Edwardas Kitsonas** per savo 39 metų tarnybos laiką ir dalyvavimą keliuose

24 Ten pat, p. 67.

25 Ten pat, p. 68.

26 Ten pat, p. 21.

27 Ten pat, p. 41.

kariniuose konfliktuose (Mau Mau sukilimas Kenijoje 1953–1955 m., neramumai Malajoje 1957 m., Kipre 1962–1964 m., Šiaurės Airijos konfliktas 1970–1972 m.) sukauė daug patirties, kovodamas su perversmų ir sukilimų dalyviais ir yra pelnytai laikomas nekonvencinių karų žinovu. Savo patirtį ir išvalgas F. E. Kitsonas aprašė knygoje „*Low intensity operations: Subversion, Insurgency, Peace-keeping*“ („Mažo intensyvumo operacijos: ardomoji veikla, sukilimas, taikos palaikymas“), kurioje nagrinėja partizaninio karo vystymosi eigą ir jo skirtumus nuo tradicinių karinių konfliktų. Knygoje nekonvencinis karas nagrinėjamas iš pajėgų, kovojančių su sukilėliais (partizanais), pozicijų.

Autoriaus apmąstymuose sakoma, kad kariuomenės turi labai gerai įsivertinti perversmo ar sukilimo vystymosi priežastis ir veiksnius – kitaip tai bus niekada nesibaigiantis konfliktas²⁸. Pasak autoriaus, tradiciniai karybos metodai gali netikti kovojant su sukilėliais, kurie patys tobulėja mokslo ir technologijų srityse, taip pat įtaką turi augantis visuomenės raštingumas, radijas ir televizija – sukilėliai visa tai gali panaudoti socialiniam nepasitenkinimui, rasinei neapykantai, nacionalizmui skatinti, valdžios niekinimui ir pan. Kova su sukilėliais yra sudėtingų kombinacijų visuma. Paprastai Britanijos konvencinių veiksmų kariai tam nėra taip gerai parengti, o jų laimėjimus sudėtinga vertinti lyginant su konvencinių veiksmų operacijomis. Paprastai kariai po veiksmų su sukilėliais nori greičiau grįžti prie konvencinių operacijų, nes nekonvencinės kovos ir pasiruošimas joms labai alina ir reikalauja daug susikaupimo bei energijos²⁹.

Vertinant ir lyginant partizaninio karo kryptis knygos au-

28 Kitson, F. (1971). *Low intensity operations: Subversion, Insurgency, Peace-keeping* (p. 16). Faber and Faber Limited. Prieiga per internetą: <https://warriorpublications.files.wordpress.com/2013/11/low-intensity-operations.pdf>

29 Ten pat.

toriaus mintys suponuoja pagrindinį naratyvą: bendruomenės palaikymas yra labai svarbus tiek vienai, tiek kitai kovojančiajai pusei. Be jos palaikymo pralaimėjimas garantuotas.

Carl'as Schmitt'as (1888–1985) – vokiečių filosofas, teisininkas, politologas, žinomas dėl daugelio darbų, bet ypač kaip autoritarinės valstybės teoretikas, savo 1962 m. išleistame veikalė „*Theorie des Partisanen. Zwischenbemerkung zum Begriff des Politischen*“ („Partizano teorija. Tarpinės pastabos dėl politinės koncepcijos“) išnagrinėjo fundamentalius partizaninių kovų, kaip kariniame moksle naujo reiškinių, teisinius aspektus, ypač akcentuodamas jų legalumo ir legitimumo problemas.

Autorius partizaninį karą kildina iš Napoleono karo Ispanijoje 1808 m., kur po reguliariosios ispanų armijos pralaimėjimo prasidėjo apie 200 mažų regioninių karų, kurie absorbavo maždaug pusę visos Napoleono kariuomenės. Dėl to prancūzai faktiškai prarado provincijų kontrolę. Pagal autorių, toks karas integraliai siejasi su Carl'o von Clausewitz'o karo apibrėžimu, kuriuo partizaninis karas yra traktuojamas kaip politikos tęsinys karo priemonėmis ir tęsiasi iki antagonisto pasipriešinimo valios palaužimo – kol yra partizanų, karas nesibaigė.

Autorius išskiria du karo tipus: karas pagal taisykles (vok. *gehegt*) ir be taisyklių (vok. *außerhalb dieser Hegung*) – pastarasis atitinka būtent partizaninį karą. C. Schmitt'as teigia, kad partizanas negali tikėtis jokio gailesčio iš priešų pusės – jis nukrypo nuo tradicinio (pagal taisykles) priešiško ir pasuko į realųjį, tikrąjį priešišumą, išaugantį (panaudojant terorą) iki visiško susinaikinimo³⁰. Bet partizanas skiriasi nuo paprasto pirato tuo, kad jo kova turi politinį pobūdį. Pats žodis „partizanas“ kilęs iš žodžio „partia“ ir rodo tiesioginį ryšį su politine partija ar grupe. Darbe yra išskirti keturi parti-

30 Schmitt, C. (1962). *Theorie des Partisanen. Zwischenbemerkung zum Begriff des Politischen* (p. 17). Duncker&Humblot. Prieiga per internetą: <http://www.bard.edu/library/arendt/pdfs/Schmitt-Partisanen.pdf>

zanių judėjimą apibūdinantys kriterijai: kovos nereguliarumas, didesnis nei įprastai kovinis mobilumas, didelis politinis užsiangažavimas, ryšys su gimtąja žeme³¹ (vok. „*tellurischen Charakter*“)³². Knygoje teisinis partizano statusas po 1949 m. Ženevos konvencijų priėmimo apibūdinamas nevienareikšmiškai: jo statusas nėra visiškai nelegalus, bet ir nevisiškai legalus, todėl partizaninė veikla išlieka rizikinga. Tas pats gresia okupuotos šalies valstybės tarnautojams, ypač policininkams, kurie, esant okupacijai, yra priversti apsispręsti, kurioje pusėje lieka po aktyvių karo veiksmų pabaigos³³.

Knygoje yra išskirti keturi partizaninės kovos aspektai:

1. Erdvė (suprantama kaip vieta naujai veiklai – partizanas priverčia priešą tęsti kovą jam nežinomomis sąlygomis).
2. Socialinių struktūrų žlugimas (partizanai įtraukia į kovą ir apolitiškus civilius).
3. Pasaulinių-politinių kontekstų persipynimas (partizanas, kaip nereguliarus kovotojas, yra visada priklausomas nuo reguliarios galybės – nereguliarumas turi tik dvi išeitis: arba pripažinti reguliarumo galią, arba pačiam tapti reguliarium, pvz., tokie tapo Tito vadovaujami Jugoslavijos partizanai).
4. Technologinis-gamybinis aspektas (šiais laikais technologinis atsilikimas netoleruojamas).

Sprendžiant partizanų legalumo ir legitimumo problemas, esminis klausimas yra tikrojo priešo nustatymas. Partizanams

31 Turima omenyje išskirtinai glaudžius partizano ryšius su gimtąja žeme ir Tėvyne (vietiniais gyventojais ir vietove), kuriuos Schmitt'as laiko būtiniais, pagrįsdamas partizanų gynybinę kovą, ir tai juos skiria nuo teroristų, kuriuos galima deportuoti. Partizanai gina teritoriją, su kuria yra artimai susiję.

32 Ten pat, p. 26.

33 1944–1945 Volkssturm'as Vakarų sąjungininkų buvo pripažintas kaip kovinis dalinys, o sovietai traktavo jį kaip susidedantį iš partizanų ir belaisvių, todėl jo kovotojus naikindavo, dažniausiai sušaudydavo. Ten pat, p. 33–43.

reikalingas legitimumas, kad galėtų išsilaikyti politinėje sferoje ir nenusiridenti į kriminalinę. Kariuomenė yra legali iš prigimties, nes legali vyriausybė apibrėžia, kas yra priešas, todėl, jei partizanas kovoja prieš tą priešą, kuris yra nustatytas legalios vyriausybės, problemų nekyla. Jeigu patys partizanai imasi spręsti, kas yra priešas, t. y. tarsi „pasisavina“ legalumo teisę, kuri yra vyriausybės prerogatyva, tada atsiranda problemų, kadangi iškyla reali grėsmė, kad partizanai gali pradėti kovoti prieš savo vyriausybę. Šios problemos C. Schmitt'as nesprenžia, bet aišku, kad partizanai yra ekstremaliai užsiangažavę politiškai ir jeigu praranda politinį pradą, gali tapti tiesiog nusikaltėliais³⁴.

Fundamentalus C. Schmitt'o darbas atsirado anksčiau negu terorizmo banga Europoje bei paskutiniai nereguliarūs karai (Vietnamas, Afganistanas, Čėčenija, Irakas), bet esminės jo tezės liko aktualios ir dabar. Šiandien yra aktualus partizaninės kovos ir terorizmo atskyrimo klausimas. Partizaniniai veiksmai, ypač miestuose, atrodo kaip teroristiniai išpuoliai (kaip buvo čėčenų karų pabaigose). Šiuo atveju pavadinimo pasirinkimas priklauso nuo to, kas jį pasirenka. Politikai dažnai tuos pačius išpuolių autorius vadina tai teroristais, tai laisvės kovotojais. Kalbant apie kovinį pajėgumą šiais laikais partizanus atskirti nuo teroristų galima būtų taip: partizanų pajėgos, kurios savaime yra silpnesnės negu okupantų pajėgos, turi būti pakankamai stiprios, kad sukeltų okupantui nuolatinės įtampos būseną bei sugebėtų laimėti trumpalaikį mūšį savo pasirinktoje vietovėje, savo pasirinktu laiku – kitu atveju tai būtų grynas terorizmas³⁵.

34 Ten pat, p. 71–89.

35 Piątek, J. J. (2007). Długa wojna z terroryzmem, *Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego*. Instytut Bezpieczeństwa i Spraw Międzynarodowych Dolnośląskiej Szkoły Wyższej. Prieiga per internetą: http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_34862_rbm_2007_4

Knygoje „*Partisanenkampf. Erfahrungen und Lehren*“ („Partizanų kova. Patirtis ir pamokos“) **Hellmuth'as Rentsch'as** analizuoja partizaninius karus ne tik bandydamas apibendrinti pagrindines jų taisykles, bet ir mėgindamas nustatyti kovų su partizanais dėsningumus. Pagrindinė knygos mintis „*Das Phanomenale liegt in der relativen Wirkungslosigkeit militärischer Gegenmassnahmen*“ (Fenomenalumas slypi santykiniam atsakomųjų priemonių neefektyvumui)³⁶. Šią mintį reikėtų suprasti taip: net ir šiandien, esant puikių karių padalinių, ginkluotų technologiškai pažangiausiaisiais ginklais, partizanai gali parodyti savo jėgą.

Knygoje daug dėmesio skirta komunistiniams judėjimams, nors pabrėžiama, kad partizaninė kova – tai ne komunistų išradimas. Toks kovos būdas buvo naudojamas visais laikais, partizaninė kova rodo, kad valstybėje yra revoliucinė situacija, bet tai nebūtinai komunistinė revoliucija³⁷.

Hellmuth'as Rentsch'as apibrėžia esminį skirtumą tarp operacinės kariuomenės ir partizanų, pabrėždamas, kad kariuomenė ir partizanai tuos pačius daiktus ir reiškinius vadiną skirtingais vardais. Partizanams pergalė yra ne tas pats, kas reguliariajai kariuomenei. Kova su partizanais yra tokia sunki todėl, kad reikia perprasti jų mąstymą. Knygoje pateikiama amžina Sun Tzu mintis: „Kenne Dich selbst und kenne den Feind, dann sind tausend Schlachten wie tausend Siege“ („Pažink save ir pažink priešą, tada tūkstantis mūsų bus lyg tūkstantis pergalių“)³⁸.

Pagal autorių, tradiciniame kare frontas yra vertikalus – jis tęsiasi tarp dviejų kovojančių valstybių. Partizaniniame kare frontas yra horizontalus – toje pačioje teritorijoje kovoja dvi

36 Rentsch, H. (2012). *Partisanenkampf. Erfahrungen und Lehren* (p. 14). Bernard&Graefe / Monch Verlagsgesellschaft mbH Bonn.

37 Ten pat, p. 41.

38 Ten pat, p. 46.

gyventojų grupės arba gyventojai prieš okupantus. Skiriasi ir tikslai: tradiciniame kare karinės operacijos tikslas yra prieššo pajėgų sunaikinimas ir teritorijos užėmimas, partizaninio karo tikslas yra santvarkos pakeitimas. Autorius išskiria tris sąlygas, kurios lemia partizanų atsiradimą: pakankama teritorija, pakankamas gyventojų skaičius, tinkama politinė situacija. Teritorija yra svarbi, kadangi partizanai turi turėti galimybę atsitraukti po kovos ir išvengti apsupties³⁹.

Hellmuth'o Rentsch'o partizaninio karo principai:

1. Pagrindinė idėja.
2. Politinių ir karinių priemonių koordinavimas.
3. Karo dalijimas į etapus.
4. Greitas kovos išplėtimas iš centro į periferijas.
5. Nuolatinis priešų stovyklos įtampos palaikymas.
6. Veiksmų spartinimas, kad nebūtų prarasta iniciatyva⁴⁰.

Toje pačioje knygoje aptariama ir kova su partizanais, kuri turi būti koordinuojama politiniu lygiu. Kova turi vykti etapais – reikia žinoti partizanų tikslus. Svarbiausias tikslas – išstumti juos iš sostinės ir didesnių miestų. Kova turi būti intensyvi ir aktyvi – reikia imtis iniciatyvos, reikia laiku reaguoti į partizanų taktikos pokyčius ir primesti jiems savo žaidimo taisyklės⁴¹.

Knygoje nurodytos taisyklės, kaip nugalėti partizanus. Tai induktyvusis metodas (Dixon-Heilbrunn):

1. Užmegzti ryšį su priešų draugais ir priešų priešais.
2. Supriešinti visuomenę (skaldyk ir valdyk).
3. Globoti informatorius (nesielgti kaip vokiečių naciai).
4. Valdžia turi norėti nugalėti.
5. Reikia sukurti „savų partizanų“.
6. Turėti ryšį su „savais partizanais“.

39 Ten pat, p. 48–50.

40 Ten pat, p. 109.

41 Ten pat, p. 104.

7. „Savi partizanai“ turi tikėti savo sėkme.

8. Veikla turi atitikti nacionalinius interesus.

9. Kariuomenė turi mokėti kovoti su banditais (t. y. tikraisiais partizanais)⁴².

1917 m. pilietinio karo metu sovietų Rusija pradėjo naudoti nekonvencinio karo elementus. Pirmame etape išsiskyrė dvi tendencijos:

- ♦ Partinė-ideologinė, paremta klasių kovos teorija.
- ♦ Karinė, paremta XIX ir XX a. klasikine kariavimo praktika.

Pirmosios pagrindą sudarė **Vladimiro Lenino** nekonvencinių veiksmų suvokimas, išdėstytas 1906 m. straipsnyje „*Партизанская война*“ („Partizaninis karas“). Jo esmė – plataus masto veiksmai, turint tikslą perimti valdžią, vadovaujant politinei partijai. Karinį požiūrį į nekonvencinius veiksmus taikė buvusios carinės kariuomenės karininkai. Buvo pripažinta nekonvencinių veiksmų svarba, kaip veiksnys, didinantis konvencinių pajėgų efektyvumą, bei centralizuoto partizaninio judėjimo valdymo būtinybė⁴³. Nekonvenciniams veiksams vykdyti reikėjo skirti specializuotų karinių padalinių, turinčių specialią įrangą ir ginkluotę. Šie ypatumai buvo apibrėžti 1918 m. Raudonosios armijos (RA) kovos statuto 1 dalyje, kur atskirame 6 skyriuje buvo surinkti nurodymai, reglamentuojantys partizaninius veiksmus⁴⁴.

Pirmuoju sovietų bandymu sukurti bendrą nekonvencinių / partizaninių veiksmų doktriną galima laikyti **Michailo Frunzės**⁴⁵ straipsnį „*Единая военная доктрина и Красная*

42 Ten pat, p. 99.

43 Lenin, V. (n.d.). *Партизанская война*. Prieiga per internetą: <https://leninism.su/works/52-tom-14/2873-partizanskaya-vojna.html>

44 *Первые уставы РККА* (n.d.). Prieiga per internetą: <http://rkka.ru/history/ustav/main.htm>

45 SSRS karinis veikėjas, karybos teoretikas, jo veikalais ilgai buvo grindžiama SSRS karinė doktrina.

Армия“ („Bendroji karinė doktrina ir Raudonoji armija“). Straipsnyje pabrėžiama, kad būtina rengtis nekonvenciniams / partizaniniams plataus masto veiksams kovojant su technologiskai pažangesniais priešais. Jeigu valstybė suteiks šiam klausimui pakankamai dėmesio, jeigu pasirengimas mažajam karui (trumpai vartotas toks terminas) vyks sistemingai ir nuosekliai, priešams bus galima sukurti tokias kovos sąlygas, kad jie bus bejėgiai kovoti su santykinai blogiau ginkluotu, bet drąsiau ir ryžtingu gynėju. M. Frunzė pateikia Rusijos pilietinių karų patirtį (pvz., aprašo partizanų veiksmus Sibire, kovas kazokų srityse, kovas su basmačiais, machnovcais ir apskritai su gaujomis Ukrainoje), taip pat pabrėžia, kad būtina sąlyga, reikalinga mažojo karo sėkmei užtikrinti, yra iš anksto parengtas veiksmų planas ir visa reikalinga įranga⁴⁶.

Praktinis pasiruošimas partizaniniam karui Sovietų Sąjungoje prasidėjo jau 1920-ųjų metų pabaigoje. 1931 m. išėjo M. A. Drobovo knyga (*Дробов М. А., „Малая война. Партизанство и диверсии“* („Mažasis karas. Partizaniškumas ir diversijos“), kurioje pakankamai išsamiai aprašomi ne tik teoriniai partizaninio karo aspektai, bet ir konkrečios praktinės operacijos, naudotini taktiniai sprendimai su atskirų diversinių veiksmų pavyzdžiais. Knygoje pabrėžiama, kad sėkmingai kovoti su partizanais gali tik specialiai paruošti reguliariosios kariuomenės padaliniai – jie turi remtis agentūrine ir žvalgybine informacija. Knygoje yra nubrėžta taikosyra tarp mažojo karo ir partizaninio karo, kai pastaruoju atveju reguliariosios kariuomenės visiškai nėra, o partizaniniai veiksmai yra sudėtinė mažojo karo dalis⁴⁷. Knygoje ana-

46 Фрунзе, М. В. (1921). Единая Военная доктрина и Красная Армия. *ВОЕННАЯ МЫСЛЬ*, 5/2008, (p. 25). Prieiga per internetą: <http://militaryarticle.ru/voennaya-mysl/2008-vm/10112-edinaja-voennaja-doktrina-i-krasnaja-armija>

47 Šiuo metu toks mažasis karas patenka į specialiosios karybos (angl. *special warfare*) sąvoką.

lizuojami ankstesnių autorių darbai. Viename iš jų teigiama, kad partizaninis karas pasižymi taisyklių nebuvimu. Su tuo autorius polemizuoja aiškindamas, kad partizanai tiesiog turi tik savo situacijai pritaikytas karo veiksmų taisykles⁴⁸.

Knygoje, be kita ko, nagrinėjamas hipotetinis mažojo karo su Sovietų Sąjunga atvejis, kuris esą gali peraugti į visuotinį „didįjį pasaulinio imperializmo karą“ su SSRS, todėl „antipartizaninis“ rengimas turintis būti įtrauktas į reguliariųjų padalinių rengimą. Autorius analizuodamas Rusijos pilietinio karo ir kitų ano meto partizaninių karų rezultatus daro išvadą, kad kiekvienas atvejis yra išskirtinis ir todėl negali būti vienos schemos ar visiems bendro partizaninio karo algoritmo. Taip pat neįmanoma tiksliai numatyti būsimąjo karo eigos ir kokias formas jame įgaus partizaninė kova, bet paprastai ji prasideda nuo chaoso. Šį etapą reikėtų maksimaliai sutrumpinti pasiruošiant tam jau taikos metu⁴⁹.

Yra išskirti trys partizaninio karo etapai (panašius suformulavo vėliau Mao Dzedongas⁵⁰ ir patikrino juos realiame kare, taip pat juos realizavo Vietnamo generolas Vo Nguyen'as Giap'as⁵¹):

48 Дробов, М. А. (1931). Малая война. Партизанство и диверсии, Альманах «Вымпел», 1(7) 1996., (p. 30–31). Prieiga per internetą: <https://www.libfox.ru/249350-m-drobov-malaya-voyna-partizanstvo-i-diversii.html>

49 Ten pat, p. 139.

50 Duyvesteyn, I. & Angstrom, J. (2004). *Rethinking the Nature of War: (Contemporary Security Studies)* (p. 68). University Press.

51 V. N. Giap'o naujovės buvo susijusios su perėjimu nuo antrojo prie trečiojo karo etapų. Prieš pradėdant paskutinįjį etapą reikėjo trijų išankstinių sąlygų: revoliucinių pajėgų pranašumo, palankios padėties pasaulyje ir pastebimo priešų ryžto susilpnėjimo. Giap'as akcentavo visiško visuomenės palaikymo būtinumą, revoliucinių pajėgų modernizavimo poreikį bei tarptautinės situacijos išnaudojimą prieš silpninimui. Kalyanaraman, S. (2003). Conceptualisations of Guerrilla Warfare. *The Institute for Defence Studies and Analyses: Strategic Analysis*, 27(2), 179.

1. Pasiruošimo etapas – atskiros akcijos, savigyna, teroras.
2. Organizacinis etapas – sukilimai, koordinuotos akcijos, jau išeinančios iš savo vietovės ribų, ginklavimasis ir organizacinių struktūrų kūrimas.
3. Kovos etapas – partizanai, kaip tėvynės reguliariųjų pajėgų sudėtinė dalis, besilaikanti savosios karo taktikos.

SSRS doktrina numatė, kad prasidėjus karui ir priešoj pajėgoms įsiveržus į SSRS teritoriją, iki 100 km atstumu jų judėjimą turėjo sustabdyti fortifikaciniai rajonai, kartu (tam tikrais atvejais iki karo pradžios) specialiai parengtos partizaninės / diversinės grupės turėjo pradėti veiksmus, trikdančius priešišku pajėgų užnugario veiklą. Po to prasidėtų masinis partizaninis judėjimas, kuris, jeigu įmanoma, peraugtų į sukilimą. Priešui pradėjus trauktis, partizanai turėtų trauktis kartu su juo, stengdamiesi visada išlikti jo užnugaryje.

Autorius siūlo Sovietų Sąjungos kariuomenės generaliniam štabui jau taikos metu pasiruošti būsimam partizaniam karui, tai yra:

1. Numatyti veiklos rajonus skirstant juos pagal karo periodus.
2. Sukurti partizaninių vienetų užuomazgas, įrengti bazes.
3. Išrinkti būsimus partizaninių grupių vadus.
4. Organizuoti būsimų partizanų karinį rengimą.
5. Paruošti operacinės kariuomenės vadovybę bendradarbiavimui su būsimais partizanis⁵².

M. A. Drobovo pasiūlymų nepaisymas vėliau lėmė lėtą partizaninio karo vystymąsi Baltarusijoje – geri teoriniai ir

52 Knygoje pabrėžiama, kad suomia ruošiasi partizaniam karui: vyksta instruktorių (tarp jų dalis iš buvusių baltagvardiečių) vedami mokymai, įrengiamos bazės, mokoma kovoti čiuožiant slidėmis, panaudojant valtis, kuriami specialūs ginklai. Įžvalgos labai greitai pasitvirtino. Дробов, М. А. (1931). Малая война. Партизанство и диверсии, *Альманах «Вымпел»*, 1(7) 1996., (p. 145–149). Prieiga per internetą: <https://www.libfox.ru/249350-m-drobov-malaya-voyna-partizanstvo-i-diversii.html>

praktiniai pamatai buvo beveik prarasti per stalinistinių represijų periodą.

Daug informacijos apie partizaninį karą bei diversinius partizanų veiksmus galima rasti **Iļjos Starinovo** (1900–2000) (po karo jis buvo vadinamas „Sovietiniu diversantu Nr. 1“) darbuose, ypač daug juose kalbama apie taktiką ir naudotiną techniką. I. Starinovas yra publikavęs ne tik realių veiksmų aprašymų straipsniuose, bet ir parašęs keletą praktinių vadovėlių, iš kurių keli iki šiol neišslaptinti.

Iļja Starinovas 1920-ųjų pabaigoje Sovietų Sąjungoje organizavo būsimojo partizaninio karo infrastruktūrą, vedė pirmuosius mokymus (buvo rengtasi kovoti potencialių okupantų ginklais), konstravo minas⁵³ ir kitus diversinius įrenginius, o Antrojo pasaulinio karo metu vedė diversantų ir partizaninių būrių vadų mokymus. Pirmasis „poligonas“, kuriame jis treniravosi praktiškai, buvo Ispanija, kur I. Starinovas rengė diversines operacijas ir išbandė pirmąsias savo konstrukcijas.

Sovietų Rusijoje iki 1930-ųjų metų vidurio beveik visas būsiamam partizaniniam karui buvo paruošta. Tuo metu buvo sukurta Jungtinės valstybinės politinės valdybos, OGPU (rus. *Объединённое государственное политическое управление*) mokyklą, kuriose buvo rengiami užsienio šalių piliečiai ir Raudonosios armijos Generalinio štabo IV skyrius, kuris ruošė partizanus, veikiančius SSRS teritorijoje. Buvo kuriama speciali ginkluotė, minos ir minavimo būdai, speciali technika (pvz., sklandytuvai). Buvo sukurtas slaptų sandėlių tinklas, iš kurių buvo aprūpinamos ne tik organizuotos partizanų grupės, bet ir masinio partizaninio judė-

53 I. Starinovas išrado nuotoliniu būdu valdomas minas bei minas su uždelstu veikimu, jo garsiausia operacija – 1941 m. vokiečių štabo Charkove susprogdinimas radijo bangomis valdoma mina. Tada žuvo vokiečių 68-osios pėstininkų divizijos vadas generolas leitenantas Georgas Braunas. I. Starinovas teisingai numatė, kad vokiečiai užims N. Chruščiovo rezidenciją savo reikmėms.

jimo dalyviai. Dalis slaptų sandėlių buvo įkurta ir užsienyje (Lenkijoje, Rumunijoje). Buvo pasiruošta naikinti geležinkelius, tiltus, kitais būdais stabdyti potencialaus priešo judėjimą – tam buvo išleista nemažai specialiosios literatūros, paruošta sprogmenų atsargų, parengta žmonių⁵⁴. Taip pat per *Kominterną* buvo ruošiama būsimųjų partizaninio karo vadų – kitų valstybių piliečių.

1937 m. stalinistinių represijų metu beveik visi partizaninio karo meno mokyti žmonės buvo sušaudyti, infrastruktūra išardyta, užsienio gamybos ginklai ir amunicija sunaikinti. Liko gyvi tie, kurie tuo momentu buvo Ispanijoje. Starinovas išsigelbėjo per stebuklą⁵⁵.

Vienu didžiausių partizaninio karo teoretikų ir praktikų yra laikomas **Mao Dzedongas**⁵⁶, jis yra parašęs kelis veikalus apie nereguliarųjį karą, tarp jų: „*Lùn Yóujī Zhàn*“ („Partizaninis karas“) – 1937, „*Lùn chíjiǔ zhàn*“ („Dėl užsitęsusio karo“) – 1938, „*Lùn Fǎn Duì Rì Běn Dì Guó Zhǔ Yì Dí Cè*“ („Partizaninio karo strategijos prieš japonų okupantus klausimai“) – 1938, kuriuose nagrinėja nereguliarinio karo strategiją ir taktiką.

Mao revoliucinio karo teorijai tvirtą pagrindą suteikė Carl'as von Clausewitz'as ir Sun Tzu. Amžina Sun Tzu klasika išryškėja esminėje Mao parašytoje frazėje: „Priešas puola – mes atsitraukiame; priešas stovykloje – mes trikdome; priešas pavargęs – mes puolame; priešas atsitraukia – mes persekiojame.“

C. Clausewitzas rašė, kad partizanams, jei jie nori laimėti, reikia geros žmonių valios, o Mao rašė, kad „<...> tarp kariuo-

54 Iki karo pradžios jie turėjo būti konspiruoti. I. Starinovas rašo, kad Holodomoro Ukrainoje laikais būsimiems partizanams ir diversantams pagal sąrašus buvo organizuojama maisto pagalba, kad nemirtų iš bado.

55 *Старинов, И. Записки диверсанта*. Prieiga per internetą: <http://lib.ru/MEMUARY/STARINOW/zapiski.txt>

56 Duyvesteyn, I., & Angstrom, J. (2004). *Rethinking the Nature of War: (Contemporary Security Studies)* (p. 68). University Press.

menės ir vietos gyventojų turėtų egzistuoti dvasios vienybė.⁵⁷

Mao Dzedongas, kaip ir kiti autoriai, pabrėžia, kad partizaninis karas yra specifinis ir reikalauja atskiros strategijos. Jis išskiria šešis klausimus, kuriuos reikia išspręsti:

1. Inicijatyvos, planavimo ir improvizacijos suderinimas ilgalaikės kovos sąlygomis.

2. Veiksmų koordinavimas su reguliariosios kariuomenės operacijomis.

3. Atramos bazių kūrimas.

4. Strateginė gynyba ir strateginis puolimas.

5. Partizaninio karo peraugimas į manevrinį operacinių pajėgų karą.

6. Tinkami vadovybės tarpusavio santykiai⁵⁸.

Nors Mao buvo ir didelis centralizmo šalininkas, partizaniniame kare laikėsi operacijų decentralizavimo taktikos, kai centriniam organams paliekami tik strateginiai klausimai. Pajėgų decentralizacija padeda pasiekti partizaninio karo tikslus: priešojų dezorganizavimą, iniciatyvos atėmimą, diversijų vykdymą, vietinių gyventojų švietimą. Esminė sėkmingo partizaninio karo prielaida – atramos bazių turėjimas⁵⁹.

Carlos'as Marighella (1911–1969), brazilas, marksistinis rašytojas ir revoliucionierius, 1969 m. parašė knygelę „*Mini-manual do Guerrilheiro Urbano*“ („Mažasis miesto partizano

57 Fitzsimmons, M. & Kalic, S. (2017). *The Red Emperor: The Influence of Mao Tse-tung on Revolutionary Warfare*. Norwich University. Prieiga per internetą: https://www.academia.edu/36891896/The_Red_Emperor_The_Influence_of_Mao_Tse-tung_on_Revolutionary_Warfare

58 Mao Tse-tung (1938). *Zagadnienia strategii wojny partyzanckiej przeciwko najeżdźcom japońskim*, Maoistowski Projekt Dokumentacyjny 2012 (p. 6). Prieiga per internetą: <https://maopd.files.wordpress.com/2012/02/zagadnienia-strategii-wojny-partyzanckiej-przeciwko-najezdzc-com-japonskim-1938.pdf>

59 Ten pat, p. 38.

vadovėlis“). Tai gana išsamus praktinių taisyklių rinkinys, kuriame kaip svarbiausi aspektai yra išskirti „vadų bei režimo pagalbininkų fizinis likvidavimas“ bei „vyriausybinių turtų ir resursų ekspropriacija“. Taip pat yra išskirtos „mažoji ekspropriacija“ (atskirų partizanų išlaikymui) bei „didžioji ekspropriacija“ (organizacijos išlaikymui). Vadovėlyje akcentuojama kovotojų techninė edukacija – mokoma įvairių transporto priemonių valdymo, medicininių žinių, elgsenos su ginklais ir sprogmenimis. Kaip ir kituose darbuose, yra pabrėžiama būtinybė įkurti stovyklų, kuriose būtų gilinamos žinios, susijusios su technologijomis, taip pat pabrėžiama, kad jose turėtų būti rengiami „patikimi“ partizanai.

Knygoje daug dėmesio skiriama ginkluotei. Autorius pabrėžia, kad ginkluotė turi būti lengva ir prieinama, paprastai gaunama iš priešo. Prioritetas skiriamas pusiau automatiniam šautuvui – automatiniai ginklai, pasak autoriaus, veda į beprasmią amunicijos švaistymą. Miesto partizanas turi mokėti ginklą remontuoti – tam reikalingos dirbtuvės. Neatsisakoma ir savadarbių ginklų, tarp jų minimi „Molotovo kokteiliai“, katapultai ir minosvaidžiai, bombos ir minos, konstruojamos iš puodų⁶⁰.

Organizacinę pagrindą sudaro mažos grupelės po 4–5 kovotojus. Jos turi rodyti iniciatyvą – nėra centralizuoto vadovavimo. Didžiausias pavojus organizacijai – priešo agentų infiltracija. Knygoje yra išvardytos pagrindinės miesto partizanų nuodėmės:

- ◆ patirties trūkumas;
- ◆ besaikis gyrimasis įvykdytomis akcijomis;
- ◆ tuštybė;
- ◆ savo pajėgumų pervertinimas;
- ◆ skuboti veiksmai;

60 C. Marighella pabrėžia, kad pusiau automatiniai šautuvai buvo naudingi plėšiant bankus.

- ♦ priešo atakavimas tada, kai jis yra įsiutęs;
- ♦ veiksmų planavimo stoka.⁶¹

Ernesto Guevara de la Serna (1928–1967), žinomas kaip Če Gevara, tikrasis Kubos revoliucijos karo vadas, sukūrė savo valstiečių partizaninio karo (ispan. *foco guerrillero*) teoriją⁶². Knygoje „*La Guerra de Guerrillas*“ („Partizaninis karas“) yra išdėstytos pagrindinės partizaninio karo taisyklės, tarp jų:

- ♦ Liaudies pajėgos gali laimėti karą prieš reguliariąją kariuomenę.
- ♦ Ne visada bus visos sąlygos partizaniniam karui pradėti.
- ♦ Pietų Amerikoje kova vyksta kaimuose.
- ♦ Būtina daugumos gyventojų parama, kitaip tai banditizmas.
- ♦ Negalima pradėti mūšio, jeigu neįmanoma laimėti.
- ♦ Partizaninis karas – pirmasis kovos etapas, tęsinys – reguliariosios kariuomenės kūrimas.
- ♦ Pagrindinis partizanų tikslas – išlikti, t. y. neleisti, kad būtų sunaikinti.

Knygoje atskirai aptariami ginkluotės klausimai, sprogmenų gamyba, pagrindinių laboratorijų kūrimas.

Ginkluotė turėtų būti priešų pajėgų – negalima rizikuoti pulti, jeigu puolimo metu neįmanoma gauti ginkluotės ir amunicijos. Pabrėžiama, kad mūšyje turi dalyvauti neginkluoti partizanai, kurie ginklus gaus iš priešų.

Če Gevara rašo apie pavojų, kurį kelia moterys – jeigu tai šnipės, tai gali baigtis judėjimo sutriuškinimu, todėl nurodo neturėti su jomis visiškai jokių kontaktų⁶³.

Šiuolaikiniai tyrinėtojai turi galimybę analizuoti ne vieną

61 Marighella, C. (1969). *Mini-podręcznik partyzanta miejskiego*. Prieiga per internetą: http://www.geocities.ws/che_lbc/027podrecznik.htm

62 Bandymas ją įgyvendinti pačiam autoriui baigėsi nesėkme.

63 Guevara, E. (n.d.). *Kuba: Wojna Partyzancka*. Prieiga per internetą: http://www.1917.net.pl/sites/default/files/Ernesto%20Che%20Guevara%20Wojna%20partyzancka_1.pdf

nekonvencinį karą, todėl lengviau formuluoti objektyvias išvadas. **Ivanas Arreguin-Toftas** apibrėžia pagrindines nekonvencinio karo sąlygas, be kurių jį laimėti būtų neįmaoma:

- ♦ gamtines (pelkės, kalnai, tankūs miškai ar džiunglės) arba politines (silpnai apgintos pasienio zonos arba pasienio zonos, kontroliuojamos draugiškos valstybės) „užuovėjas“;
- ♦ palaikančius gyventojus (užtikrina kovotojams žvalgybos ir logistinę pagalbą bei rezervus).

Autorius pabrėžia, kad nekonvencinis karas nėra strategija norint greitai ir ryžtingai nugalėti įsiveržiančias ar okupuojančias pajėgas. Tai yra karas, kai silpnesniosios pusės pagrindinės vertybės (ūkiai, šeimos, miestai, religinės ar kultūrinės vertybės) yra tiesiogiai patekusios į priešininko rankas. Kai įsiveržiančios ar okupuojančios pajėgos nevaržomai naudoja perteklinę jėgą arba kai yra naikinami silpnesniosios pusės civiliai gyventojai, – visa tai gali tapti nepaprastai brangia (civilių žūtys, kultūrinės aplinkos naikinimas) gynybine strategija⁶⁴.

Autorius analizuoja galimas kariaujančių stipriosios ir silpnosios pusių strategijas: pirmiesiems tai puolimas naudojant tiesioginę strategiją (angl. *direct strategy*) ir barbariškai veiksmai, antriesiems tai gynyba ir nekonvencinis karas, taip pat pasitelkiant tiesioginę strategiją. Kai stiprieji puola, naudodamiesi tiesiogine strategija, silpnieji taip pat naudodamiesi tiesiogine strategija ginasi, vadinasi, nė viena iš kovojančių pusių neturi pranašumo (abi pusės lygios). Atrodo, kad stiprieji veikėjai turėtų greitai ir ryžtingai laimėti, bet jeigu stiprieji puola, vykdydami tiesioginę strategiją, o silpnieji ginasi, naudodamiesi netiesiogine strategija (konvencinių ir nekonvencinių veiksmų visuma), – laimėti turėtų silpnoji pusė⁶⁵.

Literatūros apie partizaninius karus apžvalga parodo, kad

64 Arreguin-Toft, I. (2001). *How the Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflict* (p. 104). Prieiga per internetą: <https://web.stanford.edu/class/polisci211z/2.2/Arreguin-Toft%20IS%202001.pdf>

65 Ten pat, p. 107–110.

bendros nereguliarųjų (partizaninių) karą apibrėžiančios teorijos nėra – kiekvienas atvejis yra specifinis, nors bendrų dėsninių esama. Dauguma autorių pabrėžia partizanų ryšį su gimtąja žeme, t. y. troškimą išlaikyti tautos valią priešintis bei jos ryžtą palaikyti partizaninį judėjimą, nes paprastai didelė okupantų reguliariųjų pajėgų persvara nekonvenciniame kare nėra esminė. Pabrėžiamas pakankamos teritorijos ir saugių poilsio bazių poreikis. Partizaninė kova neklasifikuojama ir reikalauja improvizacijos. Praktikai įsitikinę, jog ginkluotė gaunama iš priešų.

3

**KAI KURIŲ NEKONVENCINIŲ
KARŲ APŽVALGA**

Studijoje nagrinėjami keli pasirinkti nekonvenciniai / partizaniniai karai, kurie įvyko nuo 1939 iki 2011 m. – toks periodas paimtas atsižvelgiant į karinių technologijų vystymąsi, kadangi Antrasis pasaulinis karas paskatino daugelio karinių technologijų atsiradimą. Dauguma iš jų naudojamos iki šiol ir leidžia minėto laikotarpio karus gretinti tarpusavyje.

Nagrinėjami tik tie karai, kurie jau pasibaigė, todėl yra kalbama apie karą Afganistane (1979–1989), bet neminimas karas Afganistane, kuris tęsiasi nuo 2001 (nors jau galima nuspėti, kuo jis baigsis)*. Taip pat analizuojami karai, kuriuose aktyvūs kariniai veiksmai jau pasibaigė, bet vis dar išlikusi

* Ši studija buvo baigta rengti 2021 m. pavasarį, po kelių mėnesių Afganistanas buvo visiškai užimtas talibų.

kovų atsinaujinimo tikimybė (Čečėnija, Irakas 2003–2011).

Nagrinėjamu laikotarpiu galima identifikuoti daugiau nei 10 didesnių ir mažesnių nekonvencinių karų. Kiekvienas iš jų turi savo priešistorę, dalyvius (kartais šalia jų vyksta kitų karų), suinteresuotų kaimynų. Paprastai nekonvenciniams karams daro įtaką šalies populiacija, ekonominis potencialas, geografinė aplinka ir daugelis kitų veiksnių. Dviejų vienodų karų nebūna, todėl griežti atrankos kriterijai susiaurintų statistinę imtį iki labai mažos, kuri neleistų padaryti patikimų išvadų. Kita vertus, didelio kiekio labai skirtingų karų nagrinėjimas nulemtų rezultatų „išbarstymą“. Vienu iš studijos tikslų yra suformuluoti išvadas Lietuvai, todėl atrenkant analizuojamus karus ši aplinkybė buvo itin reikšminga.

Analizuojami karai atrinkti atsižvelgiant į šiuos kriterijus:

- ◆ Karas, kurio bent viena šalis dalyvė yra Lietuvos kaimynė (ypač Rusija).
- ◆ Karas, kuris artimas Lietuvai geografiškai.
- ◆ Karas, kurio šalis dalyvė šiuo metu yra svarbi Lietuvai NATO narė.

Atmesti karai, neturintys aiškaus okupacijos periodo, tokie kaip Pirmasis Indokinijos karas (1946–1954), Korėjos karas (1950–1953), Izraelio–arabų karai, Irano–Irako karas (1980–1988), Folklandų karas (1982), Balkanų karai po Jugoslavijos žlugimo (1992). Taip pat atmesti mažiau reikšmingi mūsų regionui karai (tarp jų kolonijiniai), tokie kaip: Kinijos pilietinis karas (1927–1950), Mau-Mau sukilimas (1952–1960), Alžyro karas (1954–1962), Kubos revoliucija (1959) bei kiti mažesni lokaliniai konfliktai.

Galutinai atrinkti 8 kariniai konfliktai, kuriuose yra nekonvencinio / partizaninio karo elementų:

1. Jugoslavijos karas (1941–1945) – vienas didžiausių partizaninių karų Europoje. Jame buvo užsiangažavę dabartinės NATO narės (Italija, Vengrija, Bulgarija ir viena iš svarbiausių šiuo metu Lietuvos partnerių Europoje – Vokietija).

2. Baltarusijos partizaninis karas (1941–1944), vykęs prie pat Lietuvos sienų. Baltarusija nagrinėjama kaip sovietinio partizaninio karo pavyzdys, bet koviniai veiksmai tuo metu Ukrainoje ir Rusijoje nedaug skyrėsi nuo panašių veiksmų Baltarusijoje.

3. Lenkijos partizaninis karas (1939–1945). Didelės apimties partizaninis karas, kurio dalis veiksmų vyko ir Lietuvos teritorijoje. Šiuo metu jo šalys dalyvės yra strateginės Lietuvos partnerės.

4. Lietuvos partizaninis karas (1944–1953).

5. Antrasis Indokinijos karas (1957–1975). Pagrindinė šalis dalyvė – JAV, dabartinis NATO fundamentas.

6. Afganistano partizaninis karas (1979–1989). Sovietų Rusijos ir Afganistano karas, kuris parodė abiejų kariaujančiųjų pusių galimybes ir silpnybes nekonvenciniame kare.

7. Čėčėnijos karai (1994–1996; 1999–2009). Pagrindinė šalis dalyvė – Rusija. Abu Čėčėnijos karai analizuojami kartu, bet galutinėje palyginimo lentelėje bus parodyti kaip atskiri partizaniniai karai.

8. Irako partizaninis karas (2003–2011). Pagrindinė šalis dalyvė – JAV. Karas, kuris visiškai parodė šiuolaikinės operacinės kariuomenės, besispecializuojančios kovoti su kita operacine kariuomene, nepasiruošimą taikos meto iššūkiams.

Studijos autoriai supranta, kad pasirinkti kriterijai nepasižymi tikslumu, todėl vieno ar kito karo pasirinkimas ar atmetimas gali būti diskusijos objektas.

Visi atrinkti karai yra analizuojami pagal tuos pačius kriterijus siekiant išgryninti pergalių ar pralaimėjimų dėsninumus. Pagal studijos sumanymą karų vertinimo kriterijai turėtų apimti beveik visus karo aspektus. Literatūros analizė vienareikšmiškai parodė tokių reiškinų svarbą, kaip būtinumą išlaikyti tautos valią priešintis, pakankamos teritorijos ir saugių poilsio bazių poreikį, sugebėjimą išvengti reguliariųjų pajėgų inicijuojamų mūšių ir triuškinančių pralaimėjimų.

Kita vertus, įvairiuose šaltiniuose apie partizaninius karus kalbama, kad partizaninė kova daugeliu atvejų yra paremta improvizacija ir kiekvienu atveju yra kitokia.

Autorių siekis buvo išgryninti visapusiškų kriterijų rinkinį, kurį būtų galima pritaikyti kiekvienam karui. Po vidinių diskusijų etapo nekonvencinių karų vertinimo kriterijai suformuluoti remiantis Lietuvos karine doktrina⁶⁶, kurioje yra apibrėžtos pagrindinės karinės galios sudedamosios dalys:

1. Intelektinė ir koncepcinė karinė galia – idėjos, kaip vystyti pajėgumus ir veikti, karių intelektas ir žinios, karo principai, koncepcijos ir doktrinos. Šią karinės galios dalį kariuomenė laiko viena svarbiausių, kadangi joje naujomis karybos idėjomis grindžiami kariavimo gebėjimai.

2. Dorovinė ir moralinė karinė galia – karių valia, elgsena ir *esprit de corps*.

3. Fizinė ir techninė karinė galia – kariai, karinės priemonės ir kiti išteklių. Paskirtiems uždaviniams, funkcijoms ir užduotims vykdyti sukomplektuota, parengta, aprūpinta veikianti kariuomenė, savanoriai bei kariuomenės personalo rezervas.

Studijoje karinės galios elementai yra apibrėžiami atsižvelgiant į nereguliariųjų karų specifiką, kadangi tokiuose karuose kovoja ne tiek reguliarioji kariuomenė, kiek visa tauta. Svarbiausia intelektinės ir koncepcinės karinės galios dalis – tai pasiruošimas karui iki jo pradžios, tautos karinės tradicijos, pasirinkta kovos taktika, jos atitikimas realiai situacijai. Svarbiausiu dorovinės ir moralinės karinės galios elementu laikome tautos valią priešintis bei tautos paramą kovojant su oku-

66 Lietuvos kariuomenės Mokymo ir doktrinų valdyba (sudaryt.), & Sadaitis, G. (ats. red.). (2016). *Lietuvos kariuomenė: Patvirtinta Lietuvos kariuomenės vado 2016 m. balandžio 22 d. įsakymu Nr. V-570 (2-asis leid.)*. [Lietuvos kariuomenės Mokymo ir doktrinų valdyba]. [žiūrėta 2018-10-19]. Prieiga per internetą: <https://kam.lt/download/53126/lkd%202016.pdf>

pantais. Ypatingą vaidmenį čia turi informacinis karas, kuris yra vykdomas abiejų pusių ir į abi puses. Fizinė ir techninė karinė galia – tai kovojančių karių skaičius, jų valdymo struktūra, centralizuoto vadovavimo ir valdymo buvimas, kokiame lygyje buvo koordinuojami (arba nebuvo koordinuojami visai) veiksmai. Nereguliarajame kare svarbi yra žvalgyba ir kontržvalgyba, kurių efektyvi veikla gali apsaugoti partizanus net nuo sunaikinimo. Taip pat svarbūs techniniai aspektai, tokie kaip apsirūpinimas ginklais, amunicija, pinigais, maistu, t. y. efektyvios logistikos sistemos sukūrimas. Dažnai tai įmanoma tik esant pagalbai iš užsienio.

Galutinai pasirinkti partizaninio karo kriterijai:

1. Intelektinė ir koncepcinė karinė galia:

- ◆ pasiruošimas kovai iki karo pradžios, tautos karinės tradicijos;

- ◆ kovos taktika: atvira kova / pagrindis.

2. Dorovinė ir moralinė karinė galia:

- ◆ tautos valia priešintis, parama kovojant su okupantais;
- ◆ informacinis karas ir jo efektas.

3. Fizinė ir techninė karinė galia:

- ◆ kariai, valdymo struktūra, žvalgyba, kontržvalgyba;
- ◆ logistika, užsienio pagalba.

Studijoje karo laimėjimas suprantamas kaip politinių partizaninį karą vykdančios pusės tikslų pasiekimas, o pralaimėjimas, – jei politiniai tikslai pasibaigus karo veiksams nepasiekti ir jų negalima pasiekti artimiausiu laiku.

Jeigu analizuojamame kare prieš okupantą veikė daugiau negu viena ginkluota jėga, studijoje nagrinėjama tik pagrindinė – kitos tik paminimos. Yra karų, kuriuose veikė kelios panašios jėgos, tada jos nėra išskiriamos.

Galutinėje palyginimo lentelėje išskiriamos ir tarpinės būsenos, kai politiniai tikslai yra pasiekti iš dalies. Aprašant kiekvieną karą pradžioje yra išdėstoma trumpa karo priešistorė ir

pagrindiniai faktai, po to karas yra nagrinėjamas pagal vertinimo kriterijus, o galutinis vertinimas yra pateikiamas 3 lentelėje.

Studijoje naudojamos fotografijos atrinktos stengiantis parodyti įvairių kraštų partizanų ginkluotę ir ekipuotę.

3.1. Jugoslavija 1941–1945 m.

Jugoslavija buvo užpulta Vokietijos, Italijos, Vengrijos ir vėliau Bulgarijos kariuomenių 1941 m. balandžio 6 d. Po 11 dienų karas baigėsi, karališkoji šeima ir vyriausybė pabėgo į Didžiąją Britaniją. Kraštas buvo suskaldytas, vokiečiai užvaldė didelę Serbijos dalį, buvo įsteigta formaliai nepriklausoma Kroatija, kitos dalys, t. y.: Slovėnija, Kosovas ir Dalmatija, atiduotos Italijai, šiaurinė Serbija atiteko Vengrijai, o Makedonija – Bulgarijai⁶⁷.

Jugoslavijos partizanų karas prasidėjo 1941 m. liepos 4 d. Jis vyko dėl Jugoslavijos išvadavimo iš vokiečių, italų ir vengrų okupantų, taip pat buvo kovojama su vietiniais jų kolaborantais. Karas tęsėsi iki 1945 m. gegužės 15 d. ir baigėsi visiška Jugoslavijos komunistinių partizanų pergale bei šalies išvadavimu iš okupacijų.

Pirmame karo etape emigracinė Jugoslavijos karalystės vyriausybė sąjungininkų buvo traktuojama kaip legali krašto atstovybė. Vakarų pagalba buvo nukreipta Dragoliubo Michailovičiaus (Draža)⁶⁸ padaliniams (četnikams⁶⁹). Pats Draža tapo emigracinės vyriausybės gynybos ministru bei premjero pavaduotoju. 1941 m. vasarą vokiečiai pradėjo operacijas

67 *World War II Database* (n.d.). Prieiga per internetą: <https://ww2db.com/country/yugoslavia>

68 Po karo suimtas komunistų, po 7 dienų teismo proceso sušaudytas.

69 Četnikai – serbų partizanai, Antrojo pasaulinio karo metu likę iškimi Jugoslavijos karaliui Petru II, jų siekis buvo Didžiosios Serbijos atstatymas.

prieš četnikus. Pagrindinė okupacinių pajėgų užduotis buvo sučiupti arba nužudyti Dražą Michailovičių. 1941 m. pabaigoje četnikų pajėgos Serbijoje pasiekė apie 20 000 karių⁷⁰.

Jugoslavijoje susiformavo ir kita reali jėga – komunistų partija, vadovaujama Josipo Brozo Tito⁷¹. Tai buvo vienintelė politinė organizacija, kuri veikė visos Jugoslavijos teritorijoje. Jos tikslas buvo Jugoslavijos tautų suvienijimas kovai su okupantais siekiant kartu išlaikyti valstybės vientisumą.

Karo metu Jugoslavijoje dar veikė daugybė kitų karinių pajėgų: Kroatijoje buvo sukurta su vokiečių patronatu „nepriklausoma“ valstybė su savo ginkluotosiomis pajėgomis, etninės Serbijos teritorijoje susiformavo profašistinė Milano Nedičio vyriausybė, be Tito ir četnikų, dar buvo Baltoji gvardija, albanų bei Juodkalnijos nacionalistų dalinių. Karas Jugoslavijoje Italijos pajėgoms tapo sunkiu iššūkiu – jie sudarė didžiulę okupacinių pajėgų dalį⁷².

Tito vadovaujamas partizaninis judėjimas pradžioje buvo gana silpnas⁷³, bet į karo pabaigą sąjungininkų pagalbos bei sisteminio organizacinio darbo dėka tapo rimta karine jėga⁷⁴.

70 Vuksic, V. (2003). *Tito's Partisans 1941–1945* (p. 10). Osprey Publishing Ltd.

71 Pravardė „Tito“ kilusi iš sovietinio pistoleto TT pavadinimo.

72 Šiaurės Afrikoje 1941 m. vasaros pabaigoje kovėsi 8 italų divizijos, Jugoslavijoje – 16.

73 Jėgų santykis 1942 m. pabaigoje: Tito partizanai – 34 būriai, 12 batalionų, 37 brigados, 9 divizijos, 2 korpusai (150 000 karių). Priešai – 7 vokiečių, 20 italų, 5 bulgarų, 3 vengrų divizijos. Be to, 7 kroatų divizijos (220 000 karių), 4 000 Baltosios gvardijos, 28 000 Serbijos profašistinės vyriausybės, 6 000 albanų, 40 000 četnikų, 3 000 Juodkalnijos nacionalistų. Iš viso prieš Tito tuo metu kovojo 580 000 okupacinių kariuomenių karių ir 300 000 vietinių kolaborantų. Стругар, В. (1985). *Югославия в огне войны 1941–1945 г.* (p. 110). Наука.

74 1945 m. sausį Tito pajėgos pasiekė 800 000 karių, organizuotų į 52 divizijas, 222 brigadas ir daugelį pavienių dalinių. Per Antrąjį pasaulinį karą žuvo apie 300 000 partizanų, sužeista – apie 425 000. Vuksic, V. (2003). *Tito's Partisans 1941–1945* (p. 11). Osprey Publishing Ltd.

Pasiruošimas kovai iki karo pradžios, tautos karinės tradicijos. Pietų slavų teritorijos turi gilią istoriją, kuri paženklinta karų. Jau XIV amžiaus pabaigoje Balkanai buvo užkariauti Osmanų, bet ten gyvenančios tautos neprarado tautinės savimonės ir dažnai sukeldavo sukilimų. XIX a. pradžioje susikūrė serbų autonominė kunigaikštystė, kuri 1882 m. tapo karalyste. Serbijos karalystė ir kitos Balkanų tautos ne kartą kariavo dar iki Pirmojo pasaulinio karo pradžios (1885, 1912, 1913 metų karai) – gyvenantiems šioje teritorijoje karas buvo įprastas reiškinys.

Jugoslavijos valstybė atsirado po Pirmojo pasaulinio karo vienijant pietų slavų apgyvendintas žemes. Krašto gynybinių pajėgumų statyba buvo apsunkinta kroatų ir kitų Jugoslavijoje gyvenančių tautybių separatizmo. Karalius Aleksandras I Karadžordževićius bandė suvienyti tautą diktatoriškais metais, bet buvo nušautas 1934 m. spalio 9 d. Marselyje⁷⁵, po to Jugoslavijos valstybės idėja praktiškai žlugo ir krašte pradėjo vyrtauti chaosas.

Jugoslavijos karališkoji kariuomenė, pradėta kurti 1918 m., besiorientuojant į prancūzų modelį. Tai tuo metu buvo klasikinė, nelabai moderni reguliarioji kariuomenė. 1941 m., karo metu, išryškėjo nepakankamas jos pasirengimas, vidiniai nacionaliniai konfliktai bei nenoras kovoti. Kariuomenėje, kaip ir valstybėje, serbai užėmė dominuojančias pozicijas (iš 167 generolų serbų buvo 150). Tai paskatino kitų tautybių dalinius dezertyruoti ar net įvykdyti sabotažų.

Šalis turėjo nedidelę nereguliariųjų veiksmų patirtį. Ultrakonservatyvūs četnikai – tai buvę nereguliariųjų būrių, kovojusių nuo XIX a. Makedonijos išlaisvinimo karuose ir per

75 Pasikėsinimą organizavo kroatų ir makedonų separatistai, už kurių nugaros veikiausiai buvo Benito Mussolinis. Morawski, K. S. (2016). *Zabójstwo króla Aleksandra I w świetle archiwalnych relacji prasowych*. Prieiga per internetą: https://rcin.org.pl/Content/61533/WA303_80829_A453-SzDR-51-1_Morawski.pdf

Pirmąjį pasaulinį karą, kovotojai⁷⁶. Jų pagrindiniai antagoinistai buvo komunistai, kurie po pirmųjų visuotinių rinkimų 1920 m. tapo trečiąja frakcija parlamente. Kadangi partija buvo labai gerai organizuota ir daugelyje regionų sulaukė paramos, jai pavyko sutelkti apie 200 000 rinkėjų ir laimėti 12,4 proc. balsų⁷⁷. Talentingiems jaunesniems, mažesnes pajamas gaunantiems vyrams, tokiems kaip Josipas Brozas Titas, profesinės sąjungos ir komunistų partija suteikė vienintelę galimybę naudotis švietimu ir socialine pažanga.

Jugoslavijos karalystėje kiekviena politinė partija turėjo sukarintų dalinių. Jugoslavijos akcija buvo grupė, įkurta 1929 m. ir glaudžiai susijusi su režimu. Komunistai siuntinėjo ginkluotus proletarų gatvės kovotojus, ypač į fašistų mitingus, o nacionalistiškai nusiteikę serbai prisijungdavo prie četnikų padalinių, kurių narių skaičius 1935–1938 m. išaugo nuo 200 000 iki daugiau nei pusės milijono⁷⁸.

Taigi darytina išvada, jog Jugoslavijos tautoms nekonvencinis karas buvo nesvetimas.

Kovos taktika: atvira kova / pogrindis. Jugoslavijos komunistai tik po to, kai vokiečiai 1941 m. birželio 22 d. užpuolė SSRS, pradėjo kovą, nes iki tol vokiečiai buvo traktuojami kaip sovietų sąjungininkai⁷⁹. Pradžioje buvo nuginkluojami žandarų postai, puolami garnizonai, deginami archyvai, sprogdinami tiltai, sandėliai ir keliai, organizuojamos diverzijos kasyklose.

Jugoslavija anuo metu buvo kraštas, turėjęs silpnai išvystytą kelių (o ypač geležinkelių) tinklą. Pakankamai didelės

76 Calic, M.-J. (2019). *A History of Yugoslavia* (p. 79). Purdue University Press. [žiūrėta 2018-05-10]. Prieiga per internetą: https://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1043&context=purduepress_ebooks

77 Ten pat, p. 82.

78 Ten pat, p. 116.

79 Стругар, В. (1985). *Югославия в огне войны 1941–1945 г.* (p. 38). Наука.

šalis teritorijos buvo nekontroliuojamos okupantų – tuščią erdvę užėmė Tito partizanai bei kitų politinių srovių atstovai. Beveik visi jugoslaviški politiniai dariniai karo metu disponavo karinėmis pajėgomis, kurios aršiau kovodavo tarpusavyje negu su vokiečiais ir kitais okupantais. Partizaninio karo pradžioje okupantai buvo priversti susikongreguoti didesniuose miestuose, tik po to galėjo pradėti karinius veiksmus. Karas labai greitai išsiplėtė visoje Jugoslavijoje⁸⁰.

Jugoslavijos partizaninis judėjimas karui besitęsiant peraugo į centralizuotai kuriamą kariuomenę. Artėjant karo pabaigai susiformavo klasikinė karinė struktūra, išlaisvintose vietovėse kūrėsi valstybės organai⁸¹.

Tautos valia priešintis, parama kovojant su okupantais. Jugoslavija buvo vienintelė vokiečių ir jų sąjungininkų okupuota šalis, kuri per Antrąjį pasaulinį karą išsivadavo pati, nors daugiataučiam krašte buvo ir kolaboruojančių su okupantais dalinių. Daugeliu atvejų tie kolaborantai tik imitavo bendradarbiavimą siekdami savų nacionalistinių tikslų.

Jugoslavijos pergalės ištakos – tautos karinės tradicijos, Tito sugebėjimas suvienyti skirtingas tautybes politiniu pagrindu, valstybės organų formavimas karo metu, stipri sąjungininkų, ypač Didžiosios Britanijos, parama ginkluote ir karine technika. Jugoslavijos tautų valios priešintis okupantams nepavyko palaužti iš dalies todėl, kad ši šalis nebuvo pagrindinė vokiečių karo veiksmų teatro scena, be to, okupantų bei jų

80 Dėl J. Brozo Tito partizanų veiklos 1943 sausį situacija Kroatijoje pasidarė tiek grėsminga, kad kroatų 369 divizija SS buvo priversta pasilikti vietoje, o ne žygiuoti į Rytų frontą. Bishop, Ch. (2015). *Zagraniczne formacje SS. Zagraniczni ochotnicy w Waffen-SS 1940–1945* (p. 102). Bellona.

81 Per visą karą buvo suformuota tiek J. Brozo Tito divizijų: 1942 m. – 9, 1943 m. – 18, 1944 m. – 32, 1945 m. – 3. 1944 m. buvo suformuotos dvi aviacinės divizijos. Стругар, В. (1985). *Югославия в огне войны 1941–1945 г.* (p. 106). Наука.

kolaborantų represijos tik didino gyventojų valią priešintis⁸².

Informacinis karas ir jo efektas. Lūžio taškas Jugoslavijoje buvo sąjungininkų sprendimas, kurias pajėgas (četnikų ar komunistų) remti – į tai buvo nukreiptas komunistų informacinio karo tikslas. Kai į kovą su vokiečiais įsitraukė komunistai, britų premjeras Winstonas Churchill'is turėjo sunkią užduotį – apsispręsti, kuri partizaninė jėga iš tikrųjų kovoja su vokiečiais. Tam buvo siunčiamos misijos į Jugoslaviją⁸³, buvo asmeninių susitikimų su Draža ir Tito. Galutinį sprendimą nutraukti pagalbą četnikams ir visiškai remti Tito komunistus Churchill'is priėmė 1943 m. rugsėjį. Po to prasidėjo labai didelis paramos ginklais ir kita karine technika srautas iš išlaisvintos Italijos į Jugoslaviją⁸⁴.

Tito partizanai laimėjo informacinį karą ir antihitlerinės koalicijos narėse, ir Jugoslavijos tautose – karo pabaigoje jie turėjo didelį visų tautų ir socialinių sluoksnių palaikymą.

Kariai, valdymo struktūra, žvalgyba, kontržvalgyba. Komunistinių partizanų vadovybė karo pradžioje dėjo daug pastangų, siekdami nelegaliai susigrąžinti 250 jugoslavų – Ispanijos pilietinio karo veteranų. Vėliau jie tapo partizanų pajėgų vadovybės pagrindu⁸⁵. Komunistinių partizanų padaliniai formavosi teritoriniu principu, bet struktūra greitai tapo grynai karinė. 1941 m. gruodžio 7 d. pasirodė partizanų Generalinio štabo dokumentas, nustatantis pasitraukimo

82 Per Antrąjį pasaulinį karą Jugoslavijoje žuvo 1,3 mln. civilių gyventojų, daugiausia – masinių represijų metu. Darman, P. (2011). *II wojna światowa. Statystyki i fakty* (p. 237). Oficyna AKA.

83 Vienoje iš jų dalyvavo jo sūnus Randolph'as.

84 Koszycki, J. (n.d.). Dłaczego Churchill poparł jugosłowiańskich komunistów. Wielki błąd Churchilla, *Polityka* 11.06.2013. Prieiga per internetą: <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/historia/1545049,1,dlaczego-churchill-poparl-jugoslowianskich-komunistow.read?print=true>

85 Стругар, В. (1985). *Югославия в огне войны 1941–1945 г.* (p. 36). Наука.

iš teritorinės gynybos principą, kadangi atviroje kovoje buvo reikalingas didesnis padalinių negu teritorinių vienetų manevringumas. Karas perėjo į kitą fazę, prasidėjo atvirų mūšių, labiau primenančių operacinės kariuomenės veiksmus negu klasikinį partizaninį karą. Taip pat buvo nustatytas pagarbos atidavimo standartas (kumštis prie smilkinio), pajėgų simbolika, kariniai laipsniai, vėliau buvo sukurtas karinio rengimo planas, įvairių instrukcijų ir tvarkų.

Po Italijos kapituliacijos 1943 m. daugelis italų karių prisijungė prie Tito partizanų, buvo suformuota 19 itališkų brigadų. Italai įnešė karinės patirties, ginkluotės, buvo sukurta karinių bazių, kurioms vadovavo britų komandosai-instruktoriai, taip pat aviacija ir karinis laivynas⁸⁶.

Tito pajėgose nuo karo pradžios buvo kuriama žvalgybos ir kontržvalgybos padalinių (Tito vokiečiams nepavyko nukauti, nors tam buvo dedama daug pastangų). Bėgant laikui atsirado reguliarioji žvalgybos tarnyba⁸⁷.

Logistika, užsienio pagalba. Nuo 1941 m. rudens pradėjo kurtis Nacionaliniai išsilaisvinimo fronto komitetai, kaip vietinės valdžios institucijos. Jie turėjo piliečių mobilizacijos teisę, rinko ginklus, organizavo jų remonto dirbtuves, sprendė maisto tiekimo kovotojams problemas. 1941 m. lapkričio 17 d. buvo įsteigtas Centrinis nacionalinis komitetas. Į jo funkcijas įėjo ūkio organizavimas, taip pat ir karinė logistika, ligoninių steigimas, švietimo, prekybos, amatų ir kitų valstybei reikalingų funkcijų užtikrinimas⁸⁸.

Tito partizaniniuose daliniuose greitai buvo sukurta logistikos sistema – buvo intendantų, ekonomų, logistų, felčerų. Dislokacija buvo organizuojama laikinosiose stovyklose,

86 Vuksic, V. (2003). *Tito's Partisans 1941–1945* (p. 20). Osprey Publishing Ltd.

87 Ten pat, p. 64.

88 Ten pat, p. 60–72.

ginklai – daugeliu atvejų trofėjiniai, maitinimas savanoriškai tiekiamas vietinių gyventojų, taip pat buvo vykdoma pirkimų, rekvizicijų, konfiskacijų iš „spekulantų“ ir „kolaborantų“.

Pirmieji partizanai buvo ginkluoti Jugoslavijos kariuomenės ginklais, kurie liko po krašto užėmimo. Daugiausia buvo Jugoslavijoje pagal licenciją gaminamų šautuvų „Mauser 98“ ir jų modifikacijų, taip pat belgiškų, lenkiškų ir čekiškų šio šautuvo variantų⁸⁹. Ginkluotės gamykla Užicėje, kuri buvo partizanų kontroliuojamoje teritorijoje, karo metu pagamino 21 000 šautuvų ir 2,5 mln. šovinių. Tai vienintelis toks atvejis Antrojo pasaulinio karo istorijoje⁹⁰. Nuo 1944 m. pavasario sąjungininkai organizavo platų įvairių ginklų tiekimą Tito partizanams. Besiformuojančio partizaninio judėjimo Jugoslavijoje logistinės problemos buvo santykinai sėkmingai išspręstos.

3.2. Baltarusija 1941–1944 m.

1941 m. birželio 22 d. Vokietija užpuolė Sovietų Sąjungą (*Barbarosos planas*). Vermachtas žaibiškai veržėsi į priekį, triuškindamas Raudonąją armiją (RA) bei sparčiai užimdama teritoriją. SSRS staiga kilo nekonvencinių veiksmų poreikis. Josifas Stalinas jau liepos 3 d. pakvietė tautą susitelkti į visuotinį partizaninį karą⁹¹, bet jo pradžioje centralizuoto vadovavimo, parengto personalo ir materialinių priemonių trūkumas neleido SSRS išnaudoti nekonvencinio / partizaninio karo potencialo. Pagrindinis dėmesys buvo nukreiptas į kovinių padalinių, skirtų vykdyti nekonvencinius karo veiks-

89 Ten pat, p. 24.

90 Gamykla sėkmingai veikia iki šiol, jos pavadinimas „*Prvi Partizan fabrika*“ (Pirmoji partizanų gamykla) liko nuo J. B. Tito laikų.

91 Slepjan, K. (2008). *Partyzanci Stalina. Radziecki ruch oporu w czasie II wojny światowej* (p. 31). Dom wydawniczy Rebis.

mus Vermachto užnugaryje, kūrimą.

Pabrėžtina, kad karo pradžioje SSRS vadovybė vengė žengti tokį žingsnį – buvo abejojama, ar pavyks sukontroliuoti būsimą partizaninį judėjimą (lojalumo komunistams atžvilgiu), ypač po anksčiau įvykusios priverstinės kolektyvizacijos ir bado periodų. J. Stalinas vilkino pasirašyti reikalingus dokumentus iki 1941 m. gruodžio – pasirašė tik po asmeninio susitikimo su partizanų būrių vadais⁹².

1941-ieji metai sovietiniams partizanams nebuvo sėkmingi. 1941 m. rugpjūtį vokiečių okupuotoje SSRS teritorijoje veikė apie 87 000 partizanų, bet iki kitų 1942 metų jų buvo likę tik 30 000. To priežastis buvo nepakankamas pasiruošimas, izoliacija, vietinių gyventojų paramos stoka bei silpnas vadovavimas⁹³. Baltarusijoje partizaniniam judėjimui pradėjo vadovauti buvę partiniai bei Vidaus reikalų liaudies komisariato (rus. *Народный комиссариат внутренних дел*), t. y. NKVD aktyvistai, kurie buvo tiesiogiai atsakingi už ankstesnį sovietinį terorą, o vokiečiai pradžioje vykdė probaltarusišką politiką (atidarė maldos namus, leido spaudą, pripažino baltarusių kalbą, pradėjo formuoti baltarusiškus policijos dalinius). Situacija buvo tokia, kad vietiniai gyventojai informuodavo vokiečius apie partizanų buvimo vietas⁹⁴.

Įvertinus įgytą neigiamą patirtį 1942 m. gegužės 30 d. buvo įkurtas Centrinis partizaninio judėjimo štabas (CPJŠ), kuris egzistavo iki 1944 m. sausio 13 d. CPJŠ buvo SSRS aukščiausios karinės vadovybės „Stavkos“ dalis. Jam vadovavo partijos funkcionierius Panteleimonas Ponomarenka. Kiekvieno fronto tarybos sudėtyje atsirado lokalių partizaninio judėjimo

92 Ten pat, p. 148.

93 Ten pat, p. 48.

94 Musiał, B. (2014). *Sowieccy partyzanci 1941–1944. Mity i rzeczywistość* (p. 367–368). Prieiga per internetą: <http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Wschodnioznawstwo/Wschodnioznawstwo-r2014-t8/Wschodnioznawstwo-r2014-t8-s363-377/Wschodnioznawstwo-r2014-t8-s363-377.pdf>

štabų, į jų sudėtį įėjo atstovų iš komunistų partijos, NKVD ir Raudonosios armijos. Komunistų partija kontroliavo partizaninį judėjimą, bet netrukde kasdieniniam operaciniam valdymui. Buvo suvienodintas partizaninių kadrų rengimas, peržiūrėti veiklos prioritetai pagrindinį dėmesį sutelkiant į vokiečių komunikacijas ir infrastruktūrą (pvz., vandens bokštus). Aprūpinus partizanų būrius pakankamu specialistų kiekiu, žymiai padidinus materialinį aprūpinimą (įskaitant specialiąją amuniciją), užtikrinus valdymą radijo ryšiu, buvo pradėtos vykdyti plataus masto operacijos, suderintos su Raudonosios armijos veiksmis. Efektyviausia tokio tipo operacija buvo 1944 m. birželio 20 d. įvykdytas komunikacijų ir ryšio sistemų išjungimas. Tai leido tam tikru mastu paralyžiuoti Vermachto logistiką ir palengvino operacijos *Bagration* vykdymą⁹⁵.

Vokiečiams, be grynų fizinių nuostolių, problema buvo jų dalinių kiekis, kurį reikėjo laikyti Baltarusijoje, norint užsitikrinti šalies kontrolę, ypač užsitikrinant minimalų saugumą geležinkeliuose ir keliuose. 1943 m. lapkritį armijų grupės „Centras“ vadovybė konstatavo 210 batalionų poreikį (kiekviename batalione – po 350 karių), t. y. reikėjo apie 73 500 karių, – tokio kiekio karių vokiečiai į Baltarusiją atsiųsti neturėjo galimybių⁹⁶.

Tikėtina, kad SSRS nekonvenciniai veiksmai galėjo turėti

95 Adair, P. (2004). *Hitler's Greatest Defeat: The collapse of Army Group Centre, June 1944*. Weidenfeld Military (p. 67–80). Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/319205197_Hitler's_Greatest_Defeat_-_The_Collapse_of_the_Army_Group_Centre_June_1944_Paul_Adair-192_Pages-_Published_by_Arms_and_Armour_-_London-1994_and_Distributed_by_Sterling_Publishing_Inc_Newyork-1994_for_25/link/599d82f3a6fdcc5003507851/download

96 *Soviet partisan warfare since 1941*. (1949). (p. 28). Prieiga per internetą: <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP78-01634R000400140001-2.pdf>

žymiai didesnę įtaką karo eigai Baltarusijoje. Strateginiame lygmenyje SSRS politinė ir karinė vadovybė sugebėjo organizuoti tik 1943 m., tai yra po 2 metų nuo karo pradžios. Pagrindinės tokios situacijos priežastys:

- ♦ 1924–1933 m. sukurtos nekonvencinio partizaninio karo doktrinos ir jos pagrindu suformuotų struktūrų panaikinimas stalinistinių represijų metu.

- ♦ Raudonoji armija ir politinė SSRS vadovybė karo pradžioje neturėjo aiškios, adekvačios karo sąlygoms nekonvencinio / partizaninio karo doktrinos. Nekonvencinio / partizaninio karo klausimai nebuvo apžvelgti kovos statuteose, instrukcijose ir t. t.

- ♦ Karo pradžioje nebuvo užtikrintas visiems bendras valdymas.

- ♦ Specializuotų priemonių, t. y. amunicijos, minų, radijo ryšio, maisto trūkumas.

Naujesni tyrimai rodo, kad partizanų raportuojami laimėjimai būdavo stipriai išpūsti. 1943 m. liepą Baltarusijos partizanų štabas raportavo, kad per pusantrų metų esą demaskavęs ir sušaudęs 944 „gestapo agentus“⁹⁷, o nukautų vokiečių skaičius esą siekiantis 0,5 mln. (tai sudaro visą armijų grupę „Centras“)⁹⁸.

Pagal pokario mitologiją visi sovietiniai partizanai esą nukovė apie 1,5 mln. „vokiečių ir jų kolaborantų“, nors iš tikrųjų prieš nuostoliai nesiekė 45 000, iš jų tik pusė buvo vokiečiai⁹⁹.

97 Slepian, K. (2008). *Partyzanci Stalina. Radziecki ruch oporu w czasie II wojny światowej* (p. 318). Dom wydawniczy Rebis.

98 Musiał, B. (2014). *Sowieccy partyzanci 1941–1944. Mity i rzeczywistość* (p. 370). Prieiga per internetą: [http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Wschodnioznawstwo/Wschodnioznawstwo-r2014-t8/Wschodnioznawstwo-r2014-t8-s363-377.pdf](http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Wschodnioznawstwo/Wschodnioznawstwo-r2014-t8/Wschodnioznawstwo-r2014-t8-s363-377/Wschodnioznawstwo-r2014-t8-s363-377.pdf)

99 Chodakiewicz, M. J. (n.d.). *Mit obnażony. Sowiecki ruch partyzancki na Kresach 1941–1944*. Prieiga per internetą: http://wrh.edu.pl/wp-content/uploads/2017/07/23_marek_chodakiewicz_2005.pdf

Nepaisant fantastiškų raportų, Baltarusijoje partizanų kova formaliai baigėsi pergale – besitęsiant karui Raudonoji armija užėmė kraštą (tas pats būtų įvykę ir be partizanų). Jei-gu stalinistinių represijų metu nebūtų buvę sunaikinti anksčiau pakloti solidūs partizaninio karo pamatai, kova būtų buvusi žymiai sėkmingesnė. Pergalės ištakos – visiška integracija į Raudonosios armijos struktūras ir centralizuotas valdymas iš Maskvos. Laimėti padėjo ir represinė okupantų politika bei efektyvi sovietinė propaganda.

Pasiruošimas kovai iki karo pradžios, tautos karinės tradicijos. Baltarusių tautos formavimasis nebuvo toks viena-reikšmis kaip jų kaimynų. Iki Pirmojo pasaulinio karo pradžios baltarusių etnis nacionalizmas išliko nereikšmingas dėl carinės Rusijos administracijos pastangų ir lenkų įtakos, taip pat nebuvo masinio visuomenės poreikio puoselėti nacionalistinę ideologiją. Būtent silpnas gyventojų užsiangažavimas kuriant nuosavą valstybingumą ir kitų pasaulio šalių paramos stoka neleido po Pirmojo pasaulinio karo sukurti nacionalinės Baltarusijos valstybės¹⁰⁰.

Baltarusių šiuolaikinės tautos karinės tradicijos yra sunkiai identifikuojamos, jų eilės tvarka atrodo apytiksliai taip: rusėniškos, stačiatikių, rusiškos, sovietinės, baltarusių „lukašėnkinės“. Nereguliarinio karo kontekste aktuali interpretacija yra tokia: valstiečių karas su Napoleonu, kova su „baltaisiais“, interventa, su vokiečiais per Pirmąjį pasaulinį karą, su lenkais 1918–1920 m., su lenkais tarpukariu Lenkijoje, „išsivadavimas“ 1939 m. Vakarų Baltarusijoje, galiausiai so-

100 Tsikhamirau, A. (2012). *The main stages of the formation of the belarusian identity: historical retrospective* (p. 364). Prieiga per internetą: https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/31672/3/2335-7185_2012_V_12.PG_111_132.pdf

vietinis partizaninis judėjimas 1941–1944 m.¹⁰¹ Galima teigti, kad tai nėra tradicijos, kurios buvo lemiamos nagrinėjamo karo kontekste.

Pirmaisiais metais po SSRS sukūrimo RA buvo pakankamai silpna ir technologiškai atsilikusi. Tai privertė jos vadovybę rimtai nagrinėti partizaninio karo tikimybę, tuo labiau kad vyravo nuomonė, jog „pasaulinis imperializmas“ anksčiau ar vėliau užpuls jauną proletarinę valstybę. Potencialios agresijos kryptys buvo aiškios – Vakarai, todėl 1920-ųjų pabaigoje Baltarusijoje ir Ukrainoje prasidėjo paruošiamieji darbai būsimam partizaniniam karui. Būsimieji partizanai buvo aukšto lygio visapusiškai parengti profesionalai¹⁰². Ypatingas dėmesys buvo skiriamas užsienietišku ginklų nagrinėjimui, puikiai suvokiant, kad kovoti reikės būtent su jais. 6-ių mėnesių kursas apimdavo net lėktuvų pilotavimo pradmenis¹⁰³. Kaip jau pirmiau buvo minėta, visa ta veikla buvo drastiškai nutraukta stalinistinių represijų metu. Buvo sunaikinta beveik visa infrastruktūra, nužudyta daug žmonių, buvo sunaikinti netgi reglamentai ir instrukcijos, todėl karo pradžioje teko vadovautis tik pasenusiais vadovėliais iš pilietinio karo laikų¹⁰⁴.

Galima teigti, kad sovietinė Baltarusija 1941 m. partiza-

101 Musiał, B. (2014). *Sowieccy partyzanci 1941–1944. Mity i rzeczywistość* (p. 367–368). Prieiga per internetą: <http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Wschodnioznawstwo/Wschodnioznawstwo-r2014-t8/Wschodnioznawstwo-r2014-t8-s363-377/Wschodnioznawstwo-r2014-t8-s363-377.pdf>

102 Komunistai atkartotojo carinės armijos koncepciją, kurios generolai taip pat nepasitikėjo spontanišomis akcijomis ir norėjo instituciškai susieti partizanus su reguliariąja armija. Slepyan, K. (2008). *Partyzanci Stalina. Radziecki ruch oporu w czasie II wojny światowej* (p. 37). Dom wydawniczy Rebis.

103 Старинов, И. (n.d.). *Записки диверсанта*. Prieiga per internetą: <http://lib.ru/MEMUARY/STARINOW/zapiski.txt>

104 Slepyan, K. (2008). *Partyzanci Stalina. Radziecki ruch oporu w czasie II wojny światowej* (p. 39). Dom wydawniczy Rebis.

niniam karui buvo nepasiruošusi, nors gyventojai žinojo, kas yra karas.

Kovos taktika: atvira kova / pogrindis. Partizaninio karo pradinio etapo problema buvo mechaninis Rusijos civilinio karo patirties taikymas. Vadovauti nekonvenciniams veiksams buvo priskiriamos atskirai veikiančios komunistų partijos ir karinės vadovybės struktūros. Bandymas kurti pagrindines partines bei sovietų saugumo struktūras be parengto personalo, gebančio veikti sudėtingomis nekonvencinio karo sąlygomis, nulėmė jų greitą sunaikinimą. 1918 metų partizaninių veiksmų modelio atkartojimas, kai partizanai užpuldavo kariuomenės padalinius, nes abiejų kovojančių pusių ginkluotė buvo maždaug vienoda (išskyrus artileriją), 1941 m. jau negalėjo baigtis laimėjimu – tuo metu bet kuris partizanų padalinys buvo žymiai silpnesnis už reguliariosios kariuomenės padalinį dėl pastarojo ugnies galios, ryšių, mobilumo, sunkiosios technikos pranašumo.

Po pirmojo klaidų ir pralaimėjimų periodo Baltarusijos partizanų taktika buvo pritaikyta realaus karo sąlygoms. Pagrindine kovos forma tapo sabotazas, buvo įvykdytos dvi koordinuotos plataus masto akcijos dalinai išardant vokiečių geležinkelio komunikacijas („Bėgių karas“ ir „Koncertas“)¹⁰⁵. Pagal pokariu darytą apžvalgą, 1943 m. rugsėjo 2–3 dienomis įvykdyta masinė partizanų pajėgų ataka leido paveikti vokiečių geležinkeliais paremtą logistiką. Pvz., Minskas–Orša ir Mogiliavas–Vitebskas linijos buvo paralyžiuotos keletą dienų¹⁰⁶, taip pat artėjant RA puolimui buvo organizuojama akcijų prieš užnugaryje.

Baltarusijos partizanai vengė tiesioginių mūšių su vokie-

105 Howell, E. M. (1954). *The soviet partisan movement 1941–1945*. Prieiga per internetą: https://history.army.mil/html/books/104/104-19/CMH_Pub_104-19.pdf

106 Ten pat, p. 202.

čių daliniais – labiau koncentravosi likviduojant „tėvynės priešus“, „antitarybinius elementus“, vietinės administracijos institucijas, kuriose paprastai dirbo tie patys baltarusiai¹⁰⁷.

Tautos valia priešintis, parama kovojant su okupantais.

Baltarusijos visuomenės nuostatas okupantų atžvilgiu gerai iliustruoja anų metų anekdotas: „Kas nepavyko Stalinui per 20 metų ir pavyko Hitleriui per metus – pradėjome mylėti tarybų valdžią...“

Karo pradžioje vietiniai gyventojai nebuvo nusistatę prieš vokiečius. Pirmojo pasaulinio karo vokiečių okupacija nebuvo represinė, po Molotovo–Ribbentropo pakto sovietinė propaganda nebuvo antivokiška, o pirmieji vokiški daliniai baltarusiškose žemėse irgi elgėsi korektiškai. Daugelis laukė, kad nauja valdžia išvaikys nekenčiamus kolchozus¹⁰⁸.

Baltarusiai, kaip ir ukrainiečiai, latviai, estai ir kitos SSRS tautos, ėjo savanoriais į SS batalionus, policiją ir kitas vokiečių karines struktūras¹⁰⁹. Daugelis autorių tvirtina, kad jeigu vokiečiai būtų visiškai išnaudoję antisovietines nuotaikas ir skatinę vietinį nacionalizmą, planas *Barbarosa* būtų pasibaigęs kitaip. Tačiau tokia strategija prieštaravo nacizmo esmei¹¹⁰.

Vokiečių okupacinė politika (masinis maisto konfiskavimas, programa *Ostarbeiter*, išvežimas darbams į Vokietiją, civilių gyventojų žudynės) greitai pakeitė vietinių gyventojų nuostatas ir parama partizaniniam judėjimui pradėjo augti. Partizanai kartais užpuldavo mažiau jiems lojalius kaimus, kad tiesiog pablogintų situaciją, ypač tai buvo praktikuojama vakarų Baltarusijos

107 Chodakiewicz, M. J. (n.d.). *Mit obnażony. Sowiecki ruch partyzancki na Kresach 1941–1944*. Prieiga per internetą: http://wrh.edu.pl/wp-content/uploads/2017/07/23_marek_chodakiewicz_2005.pdf

108 Slepian, K. (2008). *Partyzanci Stalina. Radziecki ruch oporu w czasie II wojny światowej* (p. 53). Dom wydawniczy Rebis.

109 Bishop, Ch. (2015). *Zagraniczne formacje SS. Zagraniczni ochotnicy w Waffen-SS 1940–1945*. Bellona.

110 Ten pat, p. 143.

rajonuose, kur vietiniai ūkininkai nebuvo sovietai¹¹¹. Apskritai daugelis suprato, kad vienintelis šansas išlikti yra ginkluotas pasipriešinimas ir partizanų pusės palaikymas¹¹².

Tautos valia priešintis išaugo karo metu kaip atsakas į vokiečių okupacijos represijas, persilaužimui padėjo ir RA pergalės fronte.

Informacinis karas ir jo efektas. Sovietinis partizanų sąjūdis nebuvo spontaniška partizanų veikla – jis buvo sumanytas ir išplėtotas kaip nuolatinis RA karinis priedas ir centralizuotai valdomas iš Maskvos. Tarp įvairių veiklos formų buvo ir galinga propagandos mašina, skirta užkirsti kelią vietiniams gyventojams bendradarbiauti su vokiečiais¹¹³.

Pagrindiniu propagandos instrumentu tapo pats partizaninis judėjimas – partizanai centrinėje spaudoje buvo rodomi kaip didvyriai. Jų sėkmingų kovų istorijos didino tiek pačių partizanų, tiek karių iš kitos fronto linijos pusės kovos valią. Partizanai tapo visos tautos pasipriešinimo simboliu¹¹⁴.

Esant centralizuotam partizaninio karo valdymui ir turint galimybę permesti per fronto liniją ne tik ginklų ir amunicijos, bet ir propagandinių leidinių, informacinis karas buvo laimėtas. Įtakos tam turėjo ir pirmieji vokiečių pralaimėjimai Rytų fronte, kurie tapo geru partizaninio judėjimo katalizatoriumi.

Kariai, valdymo struktūra, žvalgyba, kontržvalgyba. Baltarusijos teritorijoje iki 1941 m. liepos 26 d. jau buvo su-

111 Chodakiewicz, M. J. (n.d.). *Mit obnażony. Sowiecki ruch partyzancki na Kresach 1941–1944*. Prieiga per internetą: http://wrh.edu.pl/wp-content/uploads/2017/07/23_marek_chodakiewicz_2005.pdf

112 Slepyan, K. (2008). *Partyzanci Stalina. Radziecki ruch oporu w czasie II wojny światowej* (p. 75). Dom wydawniczy Rebis.

113 *Soviet partisan warfare since 1941*. (1949). Prieiga per internetą: <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP78-01634R000400140001-2.pdf>

114 Slepyan, K. (2008). *Partyzanci Stalina. Radziecki ruch oporu w czasie II wojny światowej* (p. 178). Dom wydawniczy Rebis.

formuota 14 partizaninių būrių (apie 1160 žmonių buvo daugiausia iš NKGB¹¹⁵ ir NKVD pareigūnų). Centralizuoto valdymo nebuvo, partizanų pajėgas kūrė lygiagrečiai komunistų partija, NKVD ir RA. Pirmieji būriai gebėjo vykdyti tik tiesioginius užpuolimus. Tai greitai buvo pripažinta klaida. Baltarusijos NKVD tarnybiniame pranešime dėl partizaninės diversinės veiklos efektyvumo buvo rašoma, jog sukurti būriai nesugebėjo įžiebtį plataus masto partizaninės veiklos¹¹⁶.

Situacija pasikeitė po partizaninio judėjimo centralizavimo, steigiant Maskvoje CPJŠ. Nuo 1942 m. partizanų skaičius pradėjo augti, įtaką tam turėjo gyventojų prognozuojamas karo rezultatas, kuris stipriai kito po didelių RA laimėjimų, pradedant nuo mūšio prie Maskvos 1941 m. gruodį. 1942 m. birželį Centrinio štabo registre buvo 69 705 partizanai, po pusmečio – 102 562, 1943 m. birželį – 138 889, 1944 m. pradžioje – 181 000, nepaisant to, kad didžioji dalis SSRS teritorijos jau buvo išlaisvinta¹¹⁷.

SSRS politinė ir karinė vadovybė organizavo žvalgybos ir kontržvalgybos veiklą, kurioje dalyvavo ir partizaninis judėjimas. Reikia iš karto išskirti du pagrindinius žvalgybinės informacijos rinkimo tikslus:

- a) žvalgybinė informacija, surenkama partizanų būrio taktiniams tikslams, t. y. operacijoms ir savisaugai užtikrinti;
- b) žvalgybinė informacija, surenkama aukštesniojo vado veiksmams paremti.

Nekonvencinio / partizaninio judėjimo svarba, aprūpinant Raudonąją armiją žvalgybine informacija, nekelia abejonių, nors ir yra sunkiai įvertinama. Tačiau galima išskirti keletą etapų. Pradiniame etape 1941–1942 m. Raudonosios armijos

115 SSRS valstybės saugumo liaudies komisariatas.

116 Боярский, В. И. (2001). *Партизаны и армия, история утерянных возможностей* (p. 76). Харвест АСТ.

117 Slepian, K. (2008). *Partyzanci Stalina. Radziecki ruch oporu w czasie II wojny światowej* (p. 75). Dom wydawniczy Rebis.

žvalgybinės grupės dažnai vengdavo kontaktų su partizanų grupėmis¹¹⁸. Tai gali būti paaiškinta noru užtikrinti žvalgybinių grupių išgyvenamumą bei naudojantis įprasta sovietinės žvalgybos praktika, siekiant nusišėpti tikrus operacijos tikslus, infiltruoti autonomiškai veikiančias skirtingas žvalgybines grupes. Tačiau realiame gyvenime grupės ir agentai, patekę į sudėtingą situaciją, rasdavo kontaktų su partizaniais. Kita vertus, į centralizuotai valdomų partizanų užduotis įėjo ir žvalgybinės informacijos reguliariajai armijai rinkimas¹¹⁹.

Partizanų žvalgai buvo aukštunami vietinio ir centralizuoto folkloro ne tik dėl drąsos, bet ir dėl veiklos nepriklausomumo. Buvo kuriami agentų tinklai, kurie rinkdavo informaciją apie priešą, kartais infiltruojantis į jo dalinius ir administracines struktūras, taip pat telefonų linijose buvo įrengiama pasiklausymo įrangos¹²⁰. Prieš didesnes Raudonosios armijos operacijas vokiečiai iš karto raportuodavo apie padidėjusį partizanų

118 Štai kas buvo parašyta 1941 m. spalio mėn. Vermachto 399 divizijos pranešime: „<...> buvo paimta į nelaisvę parašutininkų grupė. Jie gavo įsakymą rinkti žvalgybinę informaciją apie vokiečių kariuomenės judėjimą, orus, periodiškai ją perduoti radijo ryšiu. Jiems buvo uždrausta užmegzti kontaktų su partizaniais ar kitais elementais (kariais, likusiais apsuptyje, ir t. t.). Армстронг, Дж. (2007). *Советские партизаны. Легенда и действительность*. 1941–1944 (p. 427). Prieiga per internetą: <https://www.e-reading.club/book.php?book=1003567>

119 Vokiečių lauko žandarmerijos pranešime cituojama: „<...> visi paimti dokumentai turi būti visomis priemonėmis perduodami į RA štabus. Visos priemonės turi būti panaudotos renkant duomenis apie priešą: jo veiksmus, buvimo vietas, jo tankų, artilerijos ir aviacijos dalinius, vadavietes. Surinkti duomenys turi būti perduodami į RA fronto dalinius.“ Ten pat, p. 429.

120 Pvz., Kravcovo partizaninė brigada valdė 600 agentų tinklą. Slepjan, K. (2008). *Partyzanci Stalina. Radziecki ruch oporu w czasie II wojny światowej* (p. 121). Dom wydawniczy Rebis.

aktyvumą renkant žvalgybinio pobūdžio informaciją¹²¹.

Galima teigti, kad 1942 m. beveik įvyko nekonvencinio / partizaninio judėjimo inkorporavimas į Raudonosios armijos struktūrą – buvo sukurti, kaip ir Raudonojoje armijoje, žvalgybos (rus. *разведотдел*) ir kontržvalgybos (rus. *особый отдел*) poskyriai, skiriamas parengtas personalas. Taigi pavyko sukurti platų ir išvystytą žvalgybos tinklą, kuris labai pagelbėjo Raudonajai armijai vykdant operacijas paskutiniame karo etape.

Logistika, užsienio pagalba. Pradiniame karo etape (1941–1942 m.) pagrindinis ginkluotės ir amunicijos šaltinis (surinkimas) buvo mūšių laukai ir apsuptų sovietų padalinių turima ginkluotė. Nedidelį procentą sudarė trofėjai. Centralizuotas aprūpinimas buvo skiriamas tik kariniams „partizaniniams būriams“, kurie po užduoties įvykdymo grįždavo į neužimtą SSRS teritoriją. Įvykdžius nekonvencinių / partizaninių pajėgų reorganizaciją ir iš naujo suformulavus siektinius tikslus, nuo 1942 m. pabaigos išaugo centralizuoto aprūpinimo mastas (iki 20–30 % poreikio). Liūto dalį sudarė ginklai (daugiausia pistoletai-kulkosvaidžiai) ir sprogmenys, taip pat kitos svarbios partizanams priemonės: ryšio įranga¹²², maistas, drabužiai, avalynė, medikamentai. Laikui bėgant

121 1942 m. balandžio mėnesio vokiečių 2-osios tankų armijos pranešime rašoma: „Per pirmąją balandžio savaitę apie 750 žmonių kinto fronto liniją ir prisijungė prie partizanų. Jų žvalgybinis tinklas nuolat tobulinamas ir plečiamas.“ Priimti sprendimai, padidinę partizanų pajėgumus, – organizuoti specializuoti žvalgybiniai partizanų padaliniai, buvo pasinaudota komunistų partijos nariais, infiltruojant juos į pagalbines okupacinės policijos gretas. Армстронг, Дж. (2007). *Советские партизаны. Легенда и действительность*. 1941–1944 (p. 430). Prieiga per internetą: <https://www.e-reading.club/book.php?book=1003567>

122 Iki karo pabaigos išmokyta ir permesta į priešo užnugarį mažiausiai 3000 radijo operatorių, 86 % iš jų buvo moterys. Pradėta specialių mažų radijo stočių masinė gamyba. Viena gamykla Leningrade gamino jų daugiau nei 2000 per mėnesį. Слепьян, К. (2008). *Партизаны Сталина. Радиосети в борьбе с врагом в годы войны* (p. 194). Dom wydawniczy Rebis.

ap rūpinimo poreikio mastai didėjo dėl „natūralaus“ ginklų nusidėvėjimo, partizanų skaičiaus augimo ir vis didėjančio sprogmenų / amunicijos poreikio, nes buvo siekiama įvykdyti užduotis, nukreiptas prieš Vermachto logistines linijas. Kalbant apie ginklų sistemas, dažniausiai buvo naudojami automatiniai ginklai – tokiam pasirinkimui įtaką darė kovų pobūdis. Partizanai vengė tiesioginių mūšių – pagrindiniai taktiniai sprendimai buvo pasala arba netikėtas užpuolimas. Kadangi reikėjo momentinės ugnies persvaros, šiais atvejais buvo naudojami pistoletai-kulkosvaidžiai, lengvieji ir sunkieji kulkosvaidžiai¹²³. Retai buvo naudojamos lengvosios artilerijos sistemos (45 mm), minosvaidžių beveik nebuvo.

Kalbant apie centralizuotą logistinį aprūpinimą, negalima nepaminėti dviejų pagrindinių aprūpinimo būdų: transporto aviacijos ir logistinių kolonų, siunčiamų per fronto liniją, – pastarasis būdas buvo naudojamas retai ir priklausė nuo atsiveriančių fronto linijoje „vartų“. Taip nutikdavo, kai fronte atsiradavo erdvių, kuriose nebuvo ištisinės fronto linijos ir vokiečiai neturėjo pakankamo padalinių kiekio fronto linijai užverti¹²⁴.

Transporto aviacijos lėktuvais personalas ir priemonės buvo gabenamos pasinaudojant parašutais arba sukuriant

123 Андреев, В. А. (1952). *Народная война: записки партизана* (p. 343). Издат. «Государственное издательство художественной литературы».

124 P.vz., 1942 m. sausio mėnesį vokiečių kariuomenės grupių „Šiaurė“ ir „Centras“ atsakomybės rajonų sankirtoje RA sėkmingai įvykdė puolamąją operaciją. Po operacijos sunkiai pasiekiamoje vietovėje susiformavo iki 40 km nepridengtas fronto ruožas – „Suražskije vorota“. „Vartai“ veikė nuo vasario iki rugsėjo. Kol vokiečiai suprato jų reikšmę, per šį laikotarpį per juos į vokiečių užnugarį nukeliavo 11 500 šautuvų, 6000 pistoletų-kulkosvaidžių, 1000 kulkosvaidžių ir 500 prieštankinių šautuvų, 40 partizanų būrių, 102 partizaninio judėjimo organizavimo grupės ir 62 divizioninės grupės. Якубовский, Н. А. (1973). *Помощь советского тыла партизанам: (Материально-техническое обеспечение)* (p. 50–53). Беларусь.

laikinus pakilimo-nusileidimo takus partizanų kontroliuojamose zonose. Skrydžiai buvo vykdomi tamsiu paros metu. Didelę įtaką turėjo oro sąlygos ir metų laikas – pavasarį paprastai laikinieji aerodromai nustodavo veikti.

Remiantis dokumentais, galima teigti, kad aviacijos panaudojimas aprūpinant partizanus prasidėjo 1942 m. Nuo 1942 m. gegužės mėnesio iki gruodžio 31 d. buvo atlikti 168 sėkmingi skrydžiai. Baltarusijos partizanų padaliniams buvo pateikta 118 tonų siuntinių. 1943 m. buvo atliktas 1931 sėkmingas skrydis ir buvo pateikta 1280 tonų skirtingos paskirties kroviniių, 1944 m. atlikta 3846 sėkmingi skrydžiai ir pateikta 1239,8 tonos (tik ginkluotės ir amunicijos) kroviniių¹²⁵. Galima teigti, kad šis skaičius buvo nepakankamas norint 100 % išnaudoti partizaninio judėjimo galimybes (atsižvelgiant į partizanų poreikį). 1944 m. prieš pradėdant operaciją „Bagration“ buvo nustatyta, kad vienam partizanų būriui minimalus poreikis yra 100 šovinių vienam šautuvui, 300–500 šovinių kulkosvaidžiui ir 100 kg sprogmenų vienam partizanų būriui. Vieno mėnesio poreikis – apie 1500 tonų. Faktiškai buvo pateikiama 40–50 tonų¹²⁶. Kadangi amunicija buvo nuolat naudojama kovose, buvo atvejų, kai partizanai turėjo stoti į kovą turėdami 5–10 šovinių, skirtų vienam šautuvui.

Trofėjai nevaidino lemiamo vaidmens aprūpinant partizanus, bet, palyginti su centralizuotu aprūpinimu, buvo svarbūs (problemiški, pvz., dėl kalibrų skirtumų). 1944 m. Baltarusijoje veikiantys partizanai atėmė iš priešo pajėgų 265 kulkosvaidžius, 2155 šautuvus, 261 pistoletą-kulkosvaidį ir 414 tūkst.

125 Якубовский, В. Н. (2005). *Роль авиации в оказании помощи партизанскому движению Беларуси в годы Великой Отечественной войны* (p. 37–72). ИООО «Право и экономика».

126 Ивицкий, А. М. (n.d.). *Деятельность советской авиации по снабжению вооружением и боеприпасами партизан Беларуси*. Prieiga per internetą: http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/92875/1/Ivickii_AM.pdf

šovinių¹²⁷. Tuo pačiu laikotarpiu transporto aviacijos lėktuvais buvo pateikta 556 kulkosvaidžiai, 4128 šautuvai, 3294 pistoletai-kulkosvaidžiai ir 16,5 mln. skirtingo kalibro šovinių¹²⁸.

Nepaisant įspūdingų tiekiamos ginkluotės ir amunicijos skaičių, Baltarusijos partizanų aprūpinimo problema taip ir liko iki galo neišspręsta. Siekiant bent minimaliai ją išspręsti nuo 1942 m. buvo kuriamos dirbtuvės ginklams ir sprogmenims remontuoti ir gaminti. Pagal turimus duomenis 1944 m. kovo mėnesį kiekvienas didesnis partizanų būrys turėjo tokias dirbtuves. Jų ginklų gamybos apimtys nebuvo labai didelės (dėl suprantamų priežasčių). Pvz., visas 1943 m. Minsko partizanų dirbtuvių produkcijos kiekis galėjo būti pergabentas atlikus 36-is DC-3 tipo lėktuvo skrydžius. Per visą 1942–1944 m. laikotarpį partizanų dirbtuvėse buvo pagaminta 400 pistoletų-kulkosvaidžių¹²⁹ (pvz., transporto aviacijos lėktuvais jų buvo pateikta 29 447 vnt.). Sprendžiant kitą problemą – sprogmenų trūkumą, partizanų dirbtuvės tapo žymiai svarbesnės. Sprogmenys buvo išgaunami (išlydomi) iš nesuveikusių arba pamestų artilerijos sviedinių. Jau 1943 m. išgaunamų sprogmenų kiekis viršijo centralizuotą tiekimą¹³⁰. Tačiau tokie sprogmenys negalėjo suveikti nuo elektrodetonatoriaus – kiekvieną kartą buvo reikalingas 50–100 g kiekis inicijuojančio užtaiso (TNT), todėl sprogmenų tiekimas po 200 g TNT briketų pavidalu buvo tęsiamas. Kita, turbūt pati opiausia problema – amunicijos šaunamiesiems ginklams

127 Якубовский, В. Н. (2005). *Роль авиации в оказании помощи партизанскому движению Беларуси в годы Великой Отечественной войны* (p. 77). ИООО «Право и экономика».

128 Ten pat, p. 8–11.

129 Ивицкий, А. М. (n.d.). *Деятельность советской авиации по снабжению вооружением и боеприпасами партизан Беларуси*. (p. 47). Prieiga per internetą: https://hist.bsu.by/images/stories/files/nauka/izdania/tif/7/Ivickii_AM.pdf, 2018-05-15.

130 Ten pat.

trūkumas – negalėjo būti išspręsta pasinaudojant vietos resursais, nes tiekimas buvo įmanomas tik iš už fronto linijos. Trofėjinės amunicijos dėl kalibrų skirtumų neįmanoma buvo panaudoti SSRS gamybos ginklams. Tam, kad ši problema būtų iš dalies išspręsta, į partizanų junginius buvo atgabenta specialių mašinų, skirtų amunicijos perkalibravimui¹³¹.

3.3. Lenkija 1939–1945 m.

Antrojo pasaulinio karo metu Lenkija buvo okupuota vokiečių (jo pradžioje – ir SSRS). Šalyje pasipriešinimo jėgos pradėjo veikti beveik iškart po reguliariojo karo Lenkijos teritorijoje pasibaigimo. Nuo pat pradžių viena iš pasipriešinimo okupantams formų buvo ginkluotoji kova. Lenkijoje pagrindinės pasipriešinimo organizacijos buvo Armija Krajova (lenk. *Armia Krajowa*), kurios pajėgas sudarė apie 350 000 karių, Valstiečių batalionai (lenk. *Bataliony Chłopskie*) – apie 170 000 karių, Nacionalinės ginkluotosios pajėgos (lenk. *Narodowe Siły Zbrojne*) – apie 75 000 karių, ir Liaudies armija (lenk. *Armia Ludowa*) – apie 60 000 karių.

Karo metu Lenkijoje buvo suformuota pogrindžio valstybė, kurios teisiniu pagrindu tapo 1939 m. rugsėjo 30 d. naujos emigracinės vyriausybės su būstine Paryžiuje, kuri vėliau persikėlė į Londoną, susiformavimas. Vyriausybės priesaika įvyko pagal 1935 m. konstituciją, kuri numatė, kad karo atveju prezidentas gali pats skirti ne tik premjerą, bet ir savo įpėdinį. Tuo pasinaudojo prezidentas Ignacas Mościckis, dėl to buvo užtikrintas naujos vyriausybės legitimumas bei valstybės tęs-

131 Ивицкий, А. М. (2012). Деятельность советской авиации по снабжению вооружением и боеприпасами партизан Беларуси In У. К. Коршук (Ed.), *Працы гістарычнага факультэта БДУ* (7 ed.; p. 47). Беларусь. [žiūrėta 2018-05-15]. Prieiga per internetą: https://hist.bsu.by/images/stories/files/nauka/izdania/tif/7/Ivickii_AM.pdf

tinumas.¹³² Lenkijos pagrindžio valstybė apėmė beveik visą okupuoto krašto veiklą – veikė parlamentas, civilinės struktūros valdė vietinę administraciją, švietimą, teisėtvarkos organus, informacinio karo institutą. Tai buvo vienintelis toks atvejis visos Europos mastu¹³³.

Pagrindžio Lenkijos valstybės karinė dimensija buvo atstovaujama Armijos Krajovos. Ši armija buvo Lenkijos emigracinei vyriausybei Londone pavaldi partizanų kariuomenė. Veikė visoje prieškarinės Lenkijos valstybės teritorijoje, siekė atkurti nepriklausomą Lenkijos valstybę su 1939 m. sienomis, priklausė antinacinei koalicijai.

Be Armijos Krajovos, Lenkijoje veikė ir kitos lenkų ginkluotosios pajėgos, buvo dedamos pastangos jas tarpusavyje koordinuoti. Valstiečių batalionai buvo rimta jėga. Spaudžiant Londono emigracinei vyriausybei, 1943 m. kovo 30 d. pasirašytas susitarimas su Armija Krajova dėl susijungimo, bet iki galo tai nebuvo padaryta, taigi dalis Valstiečių batalionų iki karo pabaigos veikė autonomiškai.

Kraštutinių Lenkijos dešiniųjų ginkluoti padaliniai, Nacionalinės ginkluotosios pajėgos taip pat turėjo realią kovinę galią: 1943 m. spalio 1 d. parengtyje buvo 72 429 kariai – 41 batalionas, kuris buvo ginkluotas iki 30 % poreikio¹³⁴. 1944 m. kovo 7 d. įvyko iškilmingas Armijos Krajovos ir Nacionalinių ginkluotųjų pajėgų susijungimas, kuris buvo nutrauktas 1944 m. birželį. Tuo metu išėjo Nacionalinių ginkluotųjų pajėgų vadovybės įsakymas, kuriame buvo konstatuota, kad „Nacionalinės ginkluotosios pajėgos įžengiančius sovietų dalinius

132 Ślaski, J. (1990). *Polska walcząca*. (p. 853). Instytut Wydawniczy PAX.

133 Ney-Krwawicz, M. (n.d.). *Polskie Państwo Podziemne i Armia Krajowa*, Koło Byłych Żołnierzy Armii Krajowej - Oddział Londyn (p. 1). Prieiga per internetą: http://www.polishresistance-ak.org/PR_WWII_texts/02_Artykul.pdf

134 Siemaszko, Z. S. (1982). *Narodowe Siły Zbrojne* (p. 113). Odnowa.

laiko okupaciniais priešiškos valstybės daliniais¹³⁵. Armija Krajova tokio pareiškimo negalėjo sau leisti.

Komunizuojanti Lenkijos Darbininkų partija 1942 m. kovo 28 d. įkūrė savo ginkluotąsias pajėgas – Liaudies gvardiją (lenk. *Gwardia Ludowa*), kuri 1944 m. sausio 1 d. peraugo į komunistinę partizaninę organizaciją – Liaudies armiją (lenk. *Armia Ludowa*), pastaroji turėjo paremti įžengiančią sovietų kariuomenę. Sovietams užėmus Lenkiją Liaudies armija pratęsė kovą su Nacionalinėmis ginkluotosiomis pajėgomis ir tais Armijos Krajovos kariais, kurie nesudėjo ginklų. Po Antrojo pasaulinio karo pabaigos 1944–1948 metais Lenkijoje veikė 1364 antikomunistinės pagrindžio politinės ir kovinės grupuotės, kuriose buvo apie 91 000 žmonių. Kovose su jais žuvo 886 milicininkai¹³⁶.

Pagrindinė Armijos Krajovos akcija, Varšuvos sukilimas (1944-08-01–1944-10-03), baigėsi katastrofa – žuvo apie 10 000 karių, 200 000 civilių, 650 000 civilių buvo išvaryta iš miesto ir apylinkių. Tai buvo vienas svarbiausių įvykių Lenkijos istorijoje ir iki šiol vyksta diskusijos dėl jo prasmės.

Armija Krajova buvo išformuota 1945 m. sausį. Lenkijos ginkluotųjų pajėgų komendantas Leopoldas Okulickis (lenk. slapyv. *Niedźwiadek*) 1945 m. sausio 19 d. išleido paskutinį įsakymą, kuriame pabrėžė, kad Lenkija bus užimta Raudonosios armijos ir tai reiškia vienos okupacijos pakeitimą kita. Įsakyme akcentuojama, kad vienintelis legalus lenkų tautos atstovas yra Lenkijos Vyriausybė Londone, kuri tęs kovą, o Armijos Krajovos kariams buvo duotas toks įsakymas: „<...> atleidžiu nuo priesaikos ir išformuoju Armijos Krajovos gretas“. Armija Krajova, buvusi antihitlerinės koalicijos dalis, dėl politinių sumetimų negalėjo pradėti ginkluotosios kovos su

135 Ten pat, p. 129.

136 Ten pat, p. 174.

kitu tos pačios koalicijos dalyviu – sovietais...¹³⁷

Armija Krajova kovą pralaimėjo, bet tai nebuvo totalinis pralaimėjimas mūšio lauke. Sukurta pagrindinio valstybės veikė pakankamai efektyviai, buvo suformuotos didelės, nors menkai apginkluotos karinės pajėgos. Armijos Krajovos baigtį lėmė išoriniai veiksniai. Vienas iš pagrindinių veiksnių – didelių valstybių antihitlerinės koalicijos, ignoravusios lenkų tautos valią ir kartu nulėmusios Lenkijos likimą, suokalbis.

Pasiruošimas kovai iki karo pradžios, tautos karinės tradicijos. Lenkija, kaip ir Lietuva, istoriškai vystėsi kultūrų ir civilizacijų kryžkelėje, geografinėje vietovėje, kur nuolat susidurdavo politiniai didelių kaimyninių šalių interesai, todėl Lenkijos valstybės ir tautos istorijoje ginkluotųjų pajėgų vaidmuo buvo išskirtinis. Didžiųjų Lenkijos kariuomenės pergalių atminimas kartu su kalba ir kultūra buvo ir yra nepaprastai svarbūs tautinės savimonės elementai¹³⁸. Svarbią reikšmę turėjo tautiniai sukilimai, o jų dalyviai pelnė didelę visuomenės pagarbą¹³⁹ (ypač kalbant apie 1863 m. sukilimą, kuris, daugelio istorikų teigimu, pasitarnavo kaip mitas, paskatinęs Antrosios Lenkijos Respublikos įsteigimą¹⁴⁰).

Formuojant Antrosios Lenkijos Respublikos visuomenės

137 Ney-Krwawicz, M. (1990). *Komenda Główna Armii Krajowej 1939–1945* (p. 390). Instytut Wydawniczy PAX.

138 Spustek, H., Bodziany, M., Smolarek, M., & Gołębiowski, A. (n.d.). *Obywatel w mundurze. Aksjologiczny wymiar funkcjonowania nowoczesnych Sił Zbrojnych* (p. 9). Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/299134489_OBYWATEL_W_MUNDURZE_Aksjologiczny_wymiar_funkcjonowania_nowoczesnych_sil_zbrojnych

139 Załączny, J. (2017). *Tradycje patriotyczne elementem kształtowania zbiorowej świadomości historycznej w II Rzeczypospolitej*. (p. 11). [žiūrėta 2018-11-14]. Prieiga per internetą: <http://muzeum-niepodleglosci.pl/wp-content/uploads/2017/10/Tradycje-II-Rzeczypospolitej-do-internetu-12.09.pdf>

140 Ten pat, p. 29.

istorinį supratimą didelę įtaką turėjo turinys, pateikiamas mokyklose, socialinėse organizacijose ir armijoje. 1932 m. švietimo reforma įpareigojo mokyklas supažindinti mokinius su iškilų asmenų vaidmeniu visuotinėje ir krašto istorijoje, daug dėmesio buvo skiriama patriotizmo ugdymui¹⁴¹. Galima kalbėti apie valstybės politiką formuojant tautos savimonę, tačiau reikia pabrėžti, kad visuomenė taip pat jautė poreikį ne tik prisiminti įvykius iš praeities, bet ir aktyviai dalyvauti valstybės atstatyme¹⁴².

Tarpukario Lenkija savo sausumos sienas išsikovojo mūšiuose, dėl to kariuomenė, Tėvynė, patriotizmas užėmė labai svarbią vietą tautos savimonėje. Per tą laikotarpį Lenkija beveik iš visų pusių buvo apsupta nedraugiškų valstybių, kas nulėmė pasiruošimą potencialiam karui. Jau kelerius metus iki Antrojo pasaulinio karo pradžios buvo ruošiamasi diversinei veiklai prieš okupuotose teritorijose. Buvo ruošiami parašiutininkai-diversantai. Viena iš jų bazių buvo Malaševičėse, šalia Bresto¹⁴³.

Pagrindinis akcentas formuojant Lenkijos ginkluotąsias pajėgas vienareikšmiškai buvo padėtas kuriant klasikinę kariuomenę, remiantis Pirmojo pasaulinio karo pavyzdžiais. Vis dėlto partizaniniam karui nebuvo pasiruošta.

Kovos taktika: atvira kova / pogrindis. Armijos Krajovos taktika išsamiai buvo išdėstyta pogrindžio leidinyje „*Biuletyn Informacyjny*“ („Informacinis biuletenis“) bei 1943 m. vasario 11 d. programiniame tekste „*Z bronią u nogi*“ („Su ginklu prie kojos“). Esmė – susilaikyti nuo skuboto sukilimo, neleisti išžudyti, esant nesėkmei, civilių gyventojų, nereaguoti į komunistinę propagandą, nepaisant pakankamos galios, nepasi-

141 Ten pat, p. 331.

142 Ten pat, p. 383.

143 Henzler, M. (2015). O kolei po kolei. *Pomocnik historyczny* (p. 157). POLITYKA Spółka z o.o. SKA.

duoti provokacijoms. Turi būti išlaikyta proto viršenybė prieš emocijas, vykdomi Vyriausiojo vado įsakymai¹⁴⁴. Regionuose ne visada pavykdavo laikytis instrukcijų...¹⁴⁵

Lenkijoje okupacijos metu dažnai buvo organizuojamos kalinių išlaisvinimo akcijos, ypač kalbant apie svarbius Armijos Krajovos karininkus ir karius, kurie daug žinojo. Specialios kovinės grupės įvykdė daugiau nei 150 tokių akcijų – išlaisvinta mažiausiai 1000 asmenų¹⁴⁶.

Kasdienė kova apsiribojo savigyva (suimtų išlaisvinimas, gynyba prieš terorą) bei smūgiais į okupanto administracinį aparatą (gestapo / SS pareigūnų, policininkų, kolaborantų likvidavimas). Tam buvo sukurtas specialus padalinys Diversijos vadovybė (lenk. *Kierownictwo Dywersji (Kedyw)*). Taip pat buvo kuriama partizaninių mokomųjų būrių ruošiantis būsimam sukilimui. Pateiksime keletą diversinių 1941 m. sausio–1944 m. birželio akcijų rezultatų: sunaikinta 6930 garvežių; nuversti 732 traukiniai; įvykdyti 25 145 kiti sabotazo aktai; suplanuotas ir

144 Chmielarz, A., Jasiński, G., & Kunert, A. K. (2013). *Armia Krajowa. Wybór źródeł* (p. 110–111). Ministerstwo Obrony Narodowej, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej.

145 1943-07-03 naktį Armijos Krajovos partizanai (~80 žmonių) sustabdė netoli Łącznos gyvenvietės stoties du traukinius: vieną iš Varšuvos, kitą iš Krokuvos. Įvyko mūšis, žuvo ir buvo sužeista apie 50 vokiečių, be to, dar vienas prekinis traukinys susidūrė su stovinčiu keleiviniu. Po dešimt dienų vokiečiai keršydami sudegino pusę Michniówo kaimo. Žuvo apie 120 gyventojų, kiti pasislėpė miške. Kitą naktį partizanai iš keršto sustabdė kitą traukinį, po šturmo sušaudė visus jame rastus vokiečius. Žuvo daugiau nei 70 vokiečių. Ryte vokiečių dalinys vėl įžengė į Michniówą ir išžudė visus likusius gyventojus, taip pat sudegino kaimą iki paskutinės trobos. Iš viso žuvo 204 kaimo gyventojai. Rugsėjo 4 d. partizanai vidury dienos sustabdė traukinį, kuriame atostogų vyko vokiečių kariai. Mūšio metu žuvo 16 vokiečių. Ślaski, J. (1990). *Polska walcząca*. (p. 242). Instytut Wydawniczy PAX.

146 Jankowski, S. M. (1992). *Strzały pod więzieniem. Najślynniejsze akcje Armii Krajowej* (p. 104). Wydawnictwa Radia i Telewizji.

įvykdytas 5733 vokiečių kariškių likvidavimas¹⁴⁷.

Buvo įvykdyta ir nestandartinių operacijų¹⁴⁸. Artėjant sovietų kariuomenei prie ikikarinės Lenkijos sienos Armija Krajova išėjo iš pogrindžio, vyko atvirų mūšių su vokiečių kariuomene. Pagrindinė jos suorganizuota akcija buvo tragiškas Varšuvos sukilimas. Galima pasakyti, kad Armija Krajova naudojo visas kovos taktikas – nuo pogrindžio iki atviros kovos, kuriai nepavyko deramai pasiruošti¹⁴⁹.

Tautos valia priešintis, parama kovojant su okupantais.

Lenkai po triuškinančiai pralaimėto 1939 m. karo nepalūžo ir tęsė kovą, nors sąjungininkai juos apleido¹⁵⁰. Kova tęsėsi sąjungininkų gretose įvairiose pasaulio vietose, taip pat pačioje Lenkijoje. Demonstratyvi, prieš lenkų tautą nukreipta vokiečių politika iš karto nulėmė viską – abiem pusėms buvo aišku, kad jokio bendradarbiavimo nebus.

Lenkų tauta karo metu išlaikė pasipriešinimo valią. Tai buvo vienintelė vokiečių okupuota šalis, kurioje nesukūrė kolaborantų SS kovinių dalinių. Bandymai stipriau kontroliuoti lenkų visuomenę baigėsi visišku fiasko – dėl ginkluoto

147 Ney-Krwawicz, M. (n.d.). *Polskie Państwo Podziemne i Armia Krajowa*. Koło Byłych Żołnierzy Armii Krajowej - Oddział Londyn (p. 3). Prieiga per internetą: http://www.polishresistance-ak.org/PR_WWII_texts/02_Artykul.pdf

148 1944 m. gegužę Armijos Krajovos kariai perėmė ir nugabeno į Londoną visą balistinę raketą V-2, anuo metu ypač slaptą vokiečių „Wunderwaffe“. Raketa po nesėkmingo testavimo nukrito į pelkę. Pirmieji prie jos suskubo Armijos Krajovos kariai. Tai buvo didelio masto ir labai sudėtinga operacija, joje dalyvavo apie 400 Armijos Krajovos karių. Davies, N. (2008). *Europa walczy 1939–1945. Nie takie proste zwycięstwo* (p. 60). Wydawnictwo Znak.

149 Ziven, K., & Chinburg, Z. K. (2016). *National Identity, Historical Narratives, and the Fate of Poland in World War II*. Illinois Wesleyan University (p. 4). Prieiga per internetą: https://digitalcommons.iwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1053&context=history_honproj

150 Ten pat, p. 12.

pasipriešinimo teko nutraukti valstiečių iškėlimo akciją Zamosćo srityje¹⁵¹.

Vokiečių administracijos vadai suprato, kad joks lenkas, bendradarbiaujantis su okupantais, neras paramos lenkų visuomenėje. Nesėkme baigėsi bandymai įtraukti lenkus į kovą prieš sovietus. Tai patvirtino Generalgubernijos gubernatorius Hansas Frankas 1944 m.: „Lenkai nusistatę priešiška“¹⁵².

Kare žuvo kas šeštas lenkas, bet tai tautos nepalaužė¹⁵³. Dėl lenkų paramos nacionalinio pasipriešinimo judėjimui abejonių nėra.

Informacinis karas ir jo efektas. Informaciniam karui vykdyti Armijos Krajovos pagrindinėje valdyboje 1940 m. kovo mėn. buvo sukurta speciali institucija – Informacijos ir propagandos biuras (6-asis skyrius).

Biuro uždaviniai buvo tokie:

- ◆ Lenkijos visuomenės informavimas apie vyriausybės Londone veiklą;
- ◆ okupanto veiklos dokumentavimas;
- ◆ kova prieš nacių propagandą;
- ◆ solidarumo stiprinimas kovojant už nepriklausomybę;
- ◆ informacijos, raportų ir įsakymų rinkimas.

Biuras leido daugiausia literatūros iš visų lenkiškų pagrindžio leidyklų. Tai buvo 224 pavadinimų leidiniai iš 1161. Biuro leidinių tiražai buvo didžiausi. Ši spauda darė didelę įtaką Lenkijos visuomenės nuomonei okupacijos metu, ypač populiariai „*Biuletyn Informacyjny*“ („Informacinis biuletenis“) ir „*Wiadomości Polskie*“ („Lenkijos naujienos“), pasiekę visus šalies regionus ir pristatę Armijos Krajovos generalinio šta-

151 Persak, K., & Machcewicz, P. (2010). *Polski wiek XX. Tom II* (p.74). Bellona i Muzeum Historii Polski. Prieiga per internetą: https://ngoteka.pl/bitstream/handle/item/292/Polski_wiek_XX_t2-KP-PM.pdf?sequence=1

152 Ten pat, p. 79.

153 Bishop, Ch. (2015). *Zagraniczne formacje SS. Zagraniczni ochotnicy w Waffen-SS 1940–1945* (p. 113). Bellona.

bo ir vyriausybės delegatūros poziciją kiekvienu šaliai svarbiu politiniu ir kariniu klausimu. Taip pat buvo leidžiama informacinių biuletenių, skirtų kitoms pagrindžio leidykloms, kad būtų suvienodintos propagandinio karo gairės¹⁵⁴.

Nuo 1940 m. buvo įkurtas diversinės propagandos padalinys „N“, skirtas propagandiniam karui vokiečių kalba vokiečiams, kuris susidėjo iš 6 skyrių, imitavo Vokietijos vidaus opozicijos egzistavimą¹⁵⁵. Biuras buvo tiesiogiai pavaldus vyriausiajam Armijos Krajovos komendantui, turėjo besikeičiančią padalinių struktūrą. Per 1939–1945 m. laikotarpį vien Varšuvoje jame dalyvavo 800 žmonių¹⁵⁶.

Informacinis karas, be abejonės, lenkų pagrindžio buvo laimėtas.

Kariai, valdymo struktūra, žvalgyba, kontržvalgyba.

Lenkijos ginkluotojo pasipriešinimo pradžia siejama su 1939 m. gruodžio 4 d. dokumentu „Instrukcja dla Obywatela Rakonia, 4 grudnia 1939 r.“ („Instrukcija piliečiui Rakoniui“). Pilietis Rakonis tai pulk. Stefanus Roweckis, įgaliojtas vyriausiojo vado komendantas Nr. 1. Instrukcija skelbia slaptos karinės organizacijos steigimą, kurios tikslas – aktyvaus pasipriešinimo centrų sukūrimas, kad būtų sustabdytas moralinių lenkų tautos jėgų smukimas bei ginkluotosios kovos būdu atstatyta valstybė. Instrukcijoje aptariami šio tikslo pasiekimo žingsniai – tarp jų kariniai mokymai, diversinės

154 Mazur, G. (1986). Wydawnictwa Agencyjne Biura Informacji i Propagandy (BiP) Komendy Głównej SZP-ZWZ-AK. *Kwartalnik Historii Prasy Polskiej*, 25/1, 87–98, p. 87. Prieiga per internetą: http://bazhum.muzhp.pl/media//files/Kwartalnik_Historii_Prasy_Polskiej/Kwartalnik_Historii_Prasy_Polskiej-r1986-t25-n1/Kwartalnik_Historii_Prasy_Polskiej-r1986-t25-n1-s87-98/Kwartalnik_Historii_Prasy_Polskiej-r1986-t25-n1-s87-98.pdf

155 Ney-Krwawicz, M. (1990). *Komenda Główna Armii Krajowej 1939–1945* (p. 190). Instytut Wydawniczy PAX.

156 Ten pat, p. 399.

JUGOSLAVIJA

74

Tito 1-osios proletarų brigados partizanės. Karas mobilizavo beveik visus. Kai kuriose šeimose išgyveno tik tie, kurie patys buvo partizanai. Karės laiko pagal čekų licenciją Jugoslavijoje gaminamus lengvuosius kulkosvaidžius ZB vz. 30J (7,92 x 57), viena iš jų turi pistoletą FN 1910/22 (9 x 17 arba 7,65 x 17 SR), taip pat gaminamą Jugoslavijoje. Antrajame plane karys tikriausiai su kavalerijos karabinu „Mannlicher M1890“, kuris yra Austrijos-Vengrijos imperijos palikimas. Beveik visi kovotojai uniformuoti.

Prieiga per internetą: <http://www.histomil.com/viewtopic.php?f=338&t=3918&start=3020>

Sutuoktinių pora, Slovėnija, 1944. Ginkluotė: žmonos rankose jugoslaviškas šautuvas „Mauser 98“ variantas („Puška“ 7,9 mm M 98), prie diržo signalinis pistoletas; vyro – pistoletas-kulkosvaidis UD M42 (gaminamas JAV, 9 x 19, dėl nestandartinio Amerikai kalibro paprastai buvo naudojamas Europos partizanams remti), pistoletas „Beretta 34“ (9 x 17).

Prieiga per internetą: <https://forum.axishistory.com/viewtopic.php?f=56&t=75080&start=585>

2-osios Dalmatijos brigados kariai mūšyje, 1944. Kulkosvaidis MG 34, šautuvas „Mauser 98“, moteris ginkluota kavalerijos karabinu „Mannlicher-Carcano M1891“ (6,5 × 52). Iš tokio ginklo varianto po beveik 20 metų šaudė Lee Harvey'us Oswaldas.

Prieiga per internetą: <https://forum.axishistory.com/viewtopic.php?f=56&t=75080&start=585>

Tito ir Draža – du pagrindiniai Jugoslavijos partizaninio karo vadai ir antagonistai. Tito sugebėjo suvienyti Jugoslavijos tautybes politiniu pagrindu, kuris pasirodė tvirtesnis negu nacionalinis.

Prieiga per internetą:
<https://tanks-encyclopedia.com/ww2/yugo/yugoslavian-armor-of-ww2>
<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/hr/5/5f/430px-DMihailovicISR.jpg>

BALTARUSIJA

Baltarusių partizanai. Pirmajame plane stovi partizanas, ginkluotas tankiniu kulkosvaidžiu DT (7,62 x 54R). DT buvo išmontuojami iš sunaikintų ar paliktų sovietinių tankų. Partizanai juos vertino dėl mažesnio svorio ir talpesnės dėtuvės (63 šoviniai) negu pėstininkų DP. Už diržo užkišta vokiečių puolamoji granata „Stielhandgranate 24“, prie diržo – „Mauser 98“ durtuvas. Kairėje pusėje matoma pistoleto-kulkosvaidžio PPŠ dėtuvė ir antrojo DT vamzdis. Antrajame plane – pusiau automatinis šautuvas SVT-40 (7,62 x 54R), reikalaujantis aukštesnės elgesio su ginklais kultūros negu standartinis sovietinis ginklas. Partizanai neturi uniformų.

Prieiga per internetą: <https://fishki.net/2405094-sovetskie-partizany-veli-koj-otechestvennoj-vojny.html>.

Sovietinių partizanų grupė, ginkluota dviem senokais vokiškais kulkosvaidžiais MG 08/15 (palengvinta „Maximo“ konstrukcija, 7,92 x 57), pistoletu-kulkosvaidžiu PPŠ (7,62 x 25), tankiniu DT (7,62 x 54R), šautuvais „Mosin“ (7,62 x 54R). Akivaizdus sovietinių kulkosvaidžių trūkumas.

Prieiga per internetą: <https://waralbum.ru/wp-content/uploads/2011/05/Ignatovich1943.jpg>

ARMIJA KRAJOVA

3-ioji Armijos Krajos brigada Turgeliuose, 1944-04-09. „Bosy“ šturmo būrys vokiškomis uniformomis su beveik suvienodinta ginkluote. Nuotraukoje matomi šautuvai „Mauser 98“ (7,92 x 57), sovietinis DT kulkosvaidis (7,62 x 54R). Vadas ginkluotas pistoletu-kulkosvaidžiu PPŠ (7,62 x 25) ir lenkišku pistoletu VIS (9 x 19). Trečias karys iš kairės už nugaros laiko PPŠ, centre – karys su sovietiniu pistoletu TT (7,62 x 25), dešinėje – su vokiečių „Parabellum“ (9 x 19), kovotojai turi vokiškų puolamųjų ir gynybinių granatų.

Prieiga per internetą: <https://naszahistoria.pl/wet-za-wet-polskolitewska-wojna-na-wilenszczyznie/ar/11910024>

3-osios Armijos Krajovos brigados vadovybė. Kavalerija rodo pakankamai užtikrintą teritorijos kontrolę. Vadas – poručikas Gracjanas Frógas „Szczerebiec“, vilkintis Lietuvos policininko milinę (tokias dar turėjo vienas iš brigados būrių). Kairėje kavalerijos dalinio vadas poručikas Władysławas Kitowski „Grom“, ginkluotas pistoletu-kulkosvaidžiu „Suomi KP/31“ (9 x 19), kuris buvo labai retas, patikimas ir brangus ginklas, greičiausiai atimtas iš sovietų, kurie jį turėjo kaip trofėjų, gautų per Žiemos karą.

Prieiga per internetą: <https://naszahistoria.pl/wet-za-wet-polskolitewska-wojna-na-wilenszczyznie/ar/11910024>

Varšuvos sukilėlis su šautuvu „Mauser 98“. Uniformų beveik niekas neturėjo, vieninteliai skiriamieji ženklai – balti raudoni raiščiai ant rankų.

Prieiga per internetą: <https://www.vintages.com/2017/03/75-breathtaking-photos-describe-warsaw.html>

Varšuvos sukilimas, šūvis iš savadarbio minosvaidžio.

Prieiga per internetą: <https://www.vintag.es/2017/03/75-breathtaking-photos-describe-warsaw.html>

Sukilėliai džiaugdamiesi išsidalina britų prieštankinius granatsvaidžius PIAT, kurie buvo išmesti iš britų bombonešio konteineryje. Vakarų sąjungininkų ginklų tiekimas sukilimui dėl ilgo skrydžio virš prieš teritorijos buvo labai rizikingas. Ginklų galėjo parūpinti sovietai, tačiau jie iš kitos upės pusės abejingai stebėjo Armijos Krajovos karių ir civilių žudynes.

Prieiga per internetą: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Warsaw_Uprising_-_Baon_Czata_with_PIAT_guns.jpg

LIETUVA

Kęstučio apygardos Birutės rinktinės partizanai. Ginkluotė iš kairės: automatinis šautuvas StG44 (7,92 x 33), pistoletas-kulkosvaidis MP40 (9 x 19), kulkosvaidis MG42 (7,92 x 57), sovietinis šautuvas SVT-40 (7,62 x 54R), dar vienas StG44. Keturi skirtingi kalibrai. MG42 dėl labai didelės greitošaudos naudojo didelius kiekius brangios amunicijos, todėl šovinių juostų turi ne tik kulkosvaidininkas.

Lietuvos ypatingojo archyvo nuotrauka

Vytauto apygardos vadas Vincas Kaulinis, Šiaurės rytų srities vadas Jonas Kimštas ir Algimanto apygardos vadas Antanas Slučka – trys partizanai, trys skirtingi pistoletų-kulkosvaidžių kalibrai, iš kairės: PPS (7,62 x 25), „Thompson“ (.45), MP40 (9 x 19). Kiti kalibrai, išskyrus sovietinius, laikui bėgant neišvengiamai buvo eliminuoti dėl amunicijos stokos.

Utenos kraštotyros muziejaus nuotrauka

VIETNAMAS

84

Vietkongo kovotojas. Vienintelis jo skiriamasis ženklas – rankose laikomas automatinis šautuvas AK (šiuo atveju tai kinų „Type 56“, licencinė AK kopija).

Prieiga per internetą: <https://kienthuc.net.vn/kho-tri-thuc/bo-anh-dac-biet-nam-mau-than-1968-cua-quan-doi-my-2-1002349.html#p-16>

Hošimino takas buvo išskirtinis Vietcongo logistikos grandinėje. Nepaisant milžiniškų pastangų, amerikiečiams nepavyko jo sunaikinti. Transportuojami 105 mm haubicos sviediniai.

Prieiga per internetą: <https://kienthuc.net.vn/kho-tri-thuc/bo-anh-dac-biet-nam-mau-than-1968-cua-quan-doi-my-2-1002349.html#p-16>

Mūšis už Huę, 1968 m. Dalyvauja ne tik partizanų, bet ir reguliariosios Šiaurės Vietnamo kariuomenės padalinių karių. Nuotraukoje kariai šaudo iš automatinio šautuvo ir lengvojo kulkosvaidžio. Abu ginklai kinų „Type 56“ (7,62 x 39).

Prieiga per internetą: <https://i.pinimg.com/originals/ba/8d/2f/ba8d2f3661afda32e5e0ba715c13a145.jpg>

AFGANISTANAS

86

Grupė kovotojų, kurie turi keturių skirtingų kalibrų ginklų – automatinių šautuvų AK (7.62 x 39), šautuvų „Mosin“ (7.62 x 54R), „Lee-Enfield“ (.303), P14 No.3 Mk I (.303), pistoletą-kulkosvaidį PPŠ (7,62 x 25). PPŠ kalnuose neefektyvus, kaip ir lygiavamzdis medžioklinis šautuvas, kurį laiko vienas iš mudžachedų. Vadas apsijuosęs ne savo šautuvui skirtais šoviniais (revolverio „38 special“), kad atrodytų įspūdingai.

Prieiga per internetą: <https://www.theatlantic.com/photo/2014/08/the-soviet-war-in-afghanistan-1979-1989/100786/>

Achmadas Šachas Masudas, legendinis „Pandžširo liūtas“, savo karių apsuptyje. Jo nužudymas po laimėto karo prieš sovietus, likus dviem dienoms iki 2001-09-11 teroristinių išpuolių, gali būti vieningumo tarp Afganistano kovotojų trūkumo simbolis.

Prieiga per internetą: <https://www.theatlantic.com/photo/2014/08/the-soviet-war-in-afghanistan-1979-1989/100786/>

Afganų mudžachedai su „Stinger“ priešlėktuvine raketa. „Stinger“ tiekimas iš esmės pakeitė karo taktiką – sovietams artimosios oro atakos tapo labai rizikingos, nors su „Stinger“ buvo sunaikinta tik apie 6 % rusiškų sraigtasparnių.

Prieiga per internetą: https://www.wired.com/images_blogs/danger-room/2010/08/00584_17.jpg

ČEČĖNIJA

88

Generolas Džocharas Dudajevas (su skrybėle), pirmasis laisvuose rinkimuose išrinktas Čečėnijos prezidentas, savo sargybinių apsuptyje. Žuvo 1996 m. balandžio 21 d. lazeriu užvedamų raketų smūgio metu po to, kai buvo lokalizuotas jo mobilusis telefonas.

Prieiga per internetą: <https://russian7.ru/post/chem-dzhokhar-dudaev-vooruzhil-svo-yu-armiyu/>

Čečėnų kovotojai Grozne, 1994 m. Ginkluotė: du granatsvaiddžiai RPG-7, AK su dėtuve lengvajam kulkosvaiddžiui RPK, dešinėje karys su RPG-7 granatomis.

Prieiga per internetą: <https://www.ekhokavkaza.com/a/27966556.html>

Šamilis Basajevas, vienas sukilėlių vadų, kalbasi su generolu Aleksandru Lebedžiu, Rusijos prezidento atstovu, prieš Chasavjurto susitarimų pasirašymą – Pirmasis Čečėnijos karas laimėtas.

Prieiga per internetą: <https://englishrussia.com/2012/05/08/the-first-chechen-war-in-photos-of-a-nemenov/>

IRAKAS

90

Miesto partizanams uniforma nereikalinga. Nuotraukoje matoma sovietinė ginkluotė – taikliojo šaulio šautuvas „Al-Qadissiya“ (licencinis SVD, 7,62 x 54R), kulkosvaidis PK (7,62 x 54R), automatiniai šautuvai AK (antrajame plane, kairėje, rumuniškas), granatsvaidžiai RPG-7.

Prieiga per internetą: https://si.wsj.net/public/resources/images/BN-DJ163_0622ir_GR_20140622045238.jpg

RPG-7, nepaisant 50 metų eksploatacijos, partizanams išlieka labai efektyvus ginklas.

Prieiga per internetą: <https://cdn.britannica.com/03/82703-050-249B56A0/Iraqi-militiaman-street-grenade-launcher-Baghdad-Aug-7-2004.jpg>

operacijos, represijos prieš kolaborantus, pabrėžiamas politinis organizacijos neutralumas ir egalitarizmas, nustatomi organizacinės struktūros pagrindai (mažiausias vienetas – 5 kariai), aiškiai įvardyta, kad ginkluotas sukilimas bus, kai ateis laikas, o iki jo reikia susilaikyti nuo atviros ginkluotosios konfrontacijos¹⁵⁷.

1939 m. rugsėjo 17 d. buvo paskirtas užfrontės diversijos vadas mjr. Edmundas Galinatas. Kaip tik tą dieną sovietų daliniai peržengė sieną su Lenkija ir tapo aišku, kad Lenkijos reguliariosios kariuomenės kampanija pralaimėta.

Visuomeninę Armijos Krajovos bazę sudarė visų Lenkijos visuomenės sluoksnių atstovai, nors skirtingų sluoksnių užsiangažavimas buvo nevienodas. Armijos Krajovos karių skaičius nėra tiksliai nustatytas. Yra minimas 350 000 karių skaičius¹⁵⁸, kiti šaltiniai nurodo apytikslius skaičius (dažniausiai 300–500 tūkst.)¹⁵⁹. 1944 m. vasarą, kai įvyko regionų mobilizacija, Armijos Krajovos karių skaičius siekė 500 000 žmonių. Tai buvo didžiausia savanoriška kariuomenė Lenkijos istorijoje¹⁶⁰.

Centrinis Armijos Krajovos vadovavimo organas – Pagrindinė Valdyba (lenk. *Komenda Główna Armii Krajowej*) susidėjo iš 10 skyrių. 1939–1945 m. laikotarpiu ten dirbo 4800

157 Instytut Pamięci Narodowej. (n.d.). *Pierwsza instrukcja komendanta Związku Walki Zbrojnej: Fenomen Polskiego Państwa Podziemnego*. [žiūrėta 2018-11-14]. Prieiga per internetą: <http://ipn.gov.pl/download/1/69727/01wprowadzenie.pdf>

158 Ney-Krwawicz, M. (n.d.). *Polskie Państwo Podziemne i Armia Krajowa* (p. 10). Koło Byłych Żołnierzy Armii Krajowej - Oddział Londyn. Prieiga per internetą: http://www.polishresistance-ak.org/PR_WWII_texts/02_Artykul.pdf

159 *Антифашистское сопротивление в Европе* (p. 440). (n.d.). Prieiga per internetą: http://encyclopedia.mil.ru/files/VOV/tom9/VOV_Vol9_425-501_Ch ap6.pdf

160 Ślaski, J. (1990). *Polska walcząca*. (p. 827). Instytut Wydawniczy PAX.

žmonių¹⁶¹. Pagrindinės Valdybos struktūriniai padaliniai užsiminėjo organizacija (karinių laipsnių suteikimais, skatinimais, nuobaudomis, ryšiais su lenkais kalėjimuose, lageriuose bei išvežtaisiais darbams), dokumentų legalizacija (per mėnesį vidutiniškai būdavo pagaminama apie 4 500 įvairių dokumentų), finansais, rūpyba, moterų tarnyba, informacija ir propaganda, operacijomis, mobilizacija ir kariuomenės atkūrimu, ginkluote, veikė inspekcija, žvalgyba (tarp jų pramoninė), kontržvalgyba (tik etatinių darbuotojų 1944 m. buvo 520), vidinio saugumo sistema, veikė sielovados tarnyba, plačiai buvo išvystyta ūkinė veikla. Atskiri skyriai kuravo ginklų gamybą, diversines operacijas, karinį rengimą. Buvo nustatytas žmonių perdislokavimo kelias iš Varšuvos į Ispaniją. Kurjeriai keliavo persirengę vokiečių generolų arba atsargos pulkininko-barono uniformomis. Buvo vykdoma mažų besikuriančių karo metu organizacijų, neturinčių atitiktens prieškarinėje Lenkijoje, patikra – taip buvo išaiškinamos gestapo provokacijos¹⁶².

Veikė Teisingumo tarnyba su specialiu teismu (lenk. *Sąd Kapturowy*, vėliau *Wojskowy Sąd Specjalny*), priimančiu sprendimus išdavystės ar kolaboravimo su okupantais atvejais. Iki 1944 m. rugpjūčio teismai priėmė apie 100 mirties nuosprendžių¹⁶³. Varšuvos regiono Karinis specialusis teismas per karą išnagrinėjo apie 200 bylų, iš kurių 25 % baigėsi mirties nuosprendžiu, 10 % – išteisinimu, kiti sprendimai atidėti iki nepriklausomybės atgavimo. Apie 70 % mirties nuosprendžių buvo įvykdyta¹⁶⁴. Lenkija buvo iš tiesų funkcionuojanti pogrindžio valstybė.

Logistika, užsienio pagalba. Armijos Krajojovos biudže-

161 Ney-Krwawicz, M. (1990). *Komenda Główna Armii Krajowej 1939–1945* (p. 399). Instytut Wydawniczy PAX.

162 Ten pat, p. 105–109.

163 Ten pat, p. 82.

164 Ślaski, J. (1990). *Polska walcząca*. (p. 761, 783). Instytut Wydawniczy PAX.

tas greitai augo. 1941 m. tai buvo 517 024 JAV dolerių, 1944 m. – 20 000 000 JAV dolerių. 1943 m. pusė jo ėjo ginkluotei, 30 % – diversinei veiklai ir kitiems koviniams veiksams, 12 % – personalo išlaikymui, likutis buvo sutaupytas¹⁶⁵.

Armijos Krajosos veikla buvo finansuojama iš vyriausybės Londone, bet iš ten gaunamų lėšų buvo per mažai. Kitus reikalingus pinigus Armija Krajova stengėsi gauti iš okupacinės valdžios – buvo apiplėšiama nemažai išdo įstaigų, pašto skyrių, pinigų transportų, bankų, vokiečių įmonių¹⁶⁶.

Kadangi Armija Krajova veikė prieš okupuotoje teritorijoje, t. y. už tūkstančių kilometrų nuo sąjungininkų kontroliuojamos teritorijos, apsirūpinimas ginklais ir amunicija buvo labai sudėtingas. Nepaisydama to, Armija Krajova sugebėjo apginkluoti dešimtis tūkstančių karių. Pogrindinės veiklos sąlygos leido naudoti tik lengvąją pėstininkų ginkluotę – apie artileriją, šarvuočius ar aviaciją nebuvo nė kalbos (išskyrus kelis atvejus Varšuvos sukilimo metu). Neprilygdama vokiečiams savo ginkluote Armija Krajova turėjo labai ribotas kovinio veikimo galimybes.

Armija Krajova ginklus gaudavo keturiais pagrindiniais būdais:

- ◆ iš Lenkijos reguliariosios armijos 1939 m. karo su so-

165 Grabowski, W. (n.d.). *Armia Krajowa*. Prieiga per internetą: <http://www.polska1918-89.pl/pdf/armia-krajowa,2032.pdf>

166 Visoje okupuotoje Europoje išgarsėjo akcija „Góral“ („Kalnietis“), kai diversinė Armijos Krajosos grupė Varšuvoje pagrobė sunkvežimį, gabenusį naujai pagamintus pinigus. Žuvo 6 vokiečių kariai ir 3 banko darbuotojai lenkai, o iš Armijos krajosos partizanų gretų buvo tik 2 sužeistieji. Armijos Krajosos kovotojai pagrobė 106 mln. zlotų (~1 100 000 JAV dolerių). Ieškoti dingusių pinigų atvyko speciali gestapo (slaptosios nacių Vokietijos politinės policijos) grupė. Už informaciją buvo pažadėta didelė piniginė premija. Gestapas gavo kelis melagingus pranešimus, tarp jų vieną „tikrą“ – nuo piliečio Zigmanto Vazos, kuris rašė, kad „viską matė savo akimis“. Kai gestapo agentai atvyko pagal nurodytą adresą „Pilies aikštė 1“, pamatė, kad ten stovi paminklas karaliui Zigmantui Vazai. Ślaski, J. (1990). *Polska walcząca*. (p. 261). Instytut Wydawniczy PAX.

vietais ir vokiečiais metu paslėptų ginklų sandėlių;

- ♦ atimdama ar pirkdama iš vokiečių ir jų sąjungininkų;
- ♦ nelegaliai juos gamindama;
- ♦ iš sąjungininkų oro keliu.

Okupacijos pradžioje besikuriantis pasipriešinimo judėjimas galėjo naudotis tik tais ginklais, kurie Lenkijos kariuomenės buvo paslėpti 1939 m. rugsėjį. Į 1941 m. kovo 1 d. sąrašą buvo įtraukti šie ginklai: 614 kulkosvaidžių, 1 193 lengvieji kulkosvaidžiai, 33 052 šautuvai, 6 732 pistoletai, 28 prieštančiniai pabūklai, 40 513 granatų¹⁶⁷. Sudėtinga nustatyti, kiek ginklų buvo atimta iš priešo – nebuvo centrinio registro, duomenys raportuose apie ginklų perėmimo akcijas neatspindėdavo tikrosios padėties. Taip būdavo todėl, kad vietiniai vadai stengdavosi dokumentuose nerodyti tikro perimtų iš priešo ginklų kiekio, nes juos reikėdavo atiduoti centriniams organams. Tai buvo disciplinos laužymas, bet aukštesnieji vadai užmerkėdavo dėl to akis, be to, ginklų transportavimas okupuotoje šalyje buvo labai rizikingas.

Neretai ginklai iš Vakarų sąjungininkų būdavo atgabunami lėktuvais bei konteineriuose nuleidžiami parašiuotais. Nuo 1941 m. vasario 15 d. iki 1944 m. gruodžio 20 d. buvo gautos 483 siuntos (apie 670 t) ginklų. Taigi Armija Krajova gavo apie 22 500 vienetų įvairių ginklų, iš jų 12 000 pistoletų-kulkosvaidžių. Reikia pabrėžti, kad šie skaičiai yra labai menki, palyginti su sąjungininkų pagalba kitiems pasipriešinimo judėjimams. Pvz., Graikija gavo 5 800 t, Prancūzija – 10 000 t, Jugoslavija – 10 000 t ginklų. Taigi pačioje Lenkijoje buvo išvystyta po grindinė ginklų gamyba. Daugiausia buvo pagaminta 9 mm pistoletų-kulkosvaidžių „*Błyskawica*“ (stipriai nutolusi nuo originalo STEN'o kopija). Iš viso kartu su kitomis savadarbėmis konstrukcijomis pagaminta apie 1 000 vnt. ginklų. Taip pat po grindžio sąlygomis pagaminta apie 400 000 granatų.

167 Ten pat, p. 160.

Ginklų buvo perkama ir iš vokiečių, rusų kolaborantų pajėgų karių, italų, vengrų Varšuvoje, *Różyckiego* turguje, kuriame buvo nusistovėjusios rinkos kainos. Iki sukilimo tik Varšuvoje buvo nupirkti 22 kulkosvaidžiai, 424 šautuvai, 881 pistoletas, 18 pistoletų-kulkosvaidžių, 2 minosvaidžiai. Bet vis tiek ginklų kardinaliai trūko. Geresnė padėtis jų klausimu buvo kaimiškose vietovėse¹⁶⁸. 1944 m. vasarą Armija Krajova galėjo apginkluoti tik apie 12,5 % Varšuvos sukilėlių¹⁶⁹.

Vokiečiai puikiai žinojo, kad provincijos policininkai yra puolami vien dėl ginklų, todėl paprastai aprūpindavo juos egzotiškais (rusiškais, austriškais, prancūziškais, itališkais) ginklais, beveik neskirdami amunicijos, kad neremtų partizanų¹⁷⁰. Policininkai, esant tokioms sąlygoms, užpuolimo metu stipriai nesipriešindavo. Kiekviename regione buvo naudojama savais metodais – bendros ginklavimosi sistemos nebuvo. Ekipuotė dažnai buvo gaminama vietinių amatininkų¹⁷¹.

Aprūpinimas ginklais buvo silpniausia Armijos Krajovos veiklos grandis.

168 Ten pat, p. 163–169.

169 Sowa, A. L. (2016). *Kto wydał wyrok na miasto. Plany operacyjne ZWZ-AK (1940–1944) i sposoby ich realizacji*. Wydawnictwo Literackie.

170 Szuster, E. (1966). *Na tropach Billa* (p. 64). Wydawnictwo Łódzkie.

171 Rytų pakraščiuose policininkai buvo ginkluoti PPŠ, „Maximais 1910“, DP, prancūziškais kulkosvaidžiais. Armijos Krajovos kariams uniformas, kepure, batus, aprangos dalis siūdavo kaimo siuvėjai, batsiuviai, kiti amatininkai, už darbą buvo gerai apmokama. Buvo naudojama atimta iš Vermachto, vietinės policijos uniforma, kartais perdažoma parenkant spalvas, artimesnes prieškarinio standartui. Vilniaus krašte amunicija dažnai buvo perkama iš ispanų Mėlynosios divizijos karių. Maisto produktų Armijos Krajovos brigados gaudavo atėmę dalį maisto davinių, renkamų vokiečiams. Jų užtekdavo net besislapstantiems Rūdninkų girioje žydams bei sovietų partizanams išmaitinti. Maistas buvo keičiamas į ginklus, kurių sovietų partizanai turėjo pakankamai. Truskowski, S. („Sztremer“). (1968). *Wspomnienia partyzanta*. Instytut Wydawniczy PAX.

3.4. Lietuva 1944–1953 m.

1940 m. birželio 14 d. SSRS įteikė Lietuvai ultimatumą, kuriuo buvo reikalaujama pakeisti vyriausybę ir išileisti sutartimis neapribotą Raudonosios armijos dalinių kontingentą. Tai reiškė valstybės okupaciją. 1944 m. liepos–spalio mėnesiais frontui keliantis į Vakarus, SSRS vėl užėmė Lietuvą. Prasidėjo partizaninis karas, kuris truko nuo 1944 iki 1953 m. Karas baigėsi Lietuvos partizanų pralaimėjimu.

Ši dešimtmetį trukusį karą galima santykinai suskirstyti į tris periodus. Pirmasis periodas tęsėsi nuo 1944 m. vasaros iki 1946 m. vasaros¹⁷². Jo metu kūrėsi dideli būriai, tačiau nebuvo vieningos organizacijos, apimančios visą Lietuvą. Antrasis periodas apėmė 1946 m. vasarą–1948 m. pabaigą. Tuo metu susiformavo partizanų organizacinė struktūra, būriai susmulkėjo iki 5–15 asmenų, gyvenančių bunkeriuose. Trečiasis etapas – 1949–1953 m. pabaiga. Jo metu buvo įkurtas Lietuvos laisvės kovos sąjūdis, vadovaujamas Jono Žemaičio-Vytauto. Būriai sumažėjo iki 3–5 asmenų.

Lietuvoje 1944–1952 m. laikotarpiu buvo suimta 18 819 pasipriešinimo sovietų okupacijai dalyvių, iš kurių 12 459 buvo pagrindžio kovotojų rėmėjai. Per visą partizaninio karo laiką Lietuvoje žuvo 20 101 partizanas (apie pusę iš jų buvo 16–21 metų amžiaus). Per šį laikotarpį legalizavosi 8 493 kovotojai.

LTSR KGB duomenimis, 1944–1954 m. buvo „likviduotas 38 141 ginkluotojo pagrindžio dalyvis, iš jų 20 138 užmušti, 18 003 suimti ir įkalinti“. Dar 38 621 ginkluotojo pagrindžio dalyvis buvo priverstas slapstyti, o vėliau legalizuotis. Iš viso 1944–1954 m. ginkluotajam pagrindžiui priklausė 76 762 as-

172 Gaškaitė, N., Kašėta, A., Kuodytė, D. & Ulevičius, B. (1996). *Lietuvos partizanai 1944–1953 m.* (p. 17). Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga.

menys¹⁷³. Partizanai kovojo su žymiai gausesnėmis sovietų pajėgomis. JAV CŽV (Centrinė žvalgybos valdyba) vertinimu, Lietuvoje 1948 m. buvo 60 000 sovietų karių, o tiesiogiai prieš partizanus kovojo 30 tūkst. MGB¹⁷⁴ karių ir 30 tūkst. sribų¹⁷⁵. Jėgų santykis paskutiniais kovos metais skyrėsi šimtais kartų¹⁷⁶.

Nuo 1944 m. Lietuvoje buvo dislokuota 4-oji MGB šaulių divizija (joje tais metais buvo dislokuotas ir divizijai nepavaldus 108-asis šaulių pulkas¹⁷⁷. Vidaus kariuomenės dalinių Lietuvoje ypač daug buvo dislokuota 1944–1945 m. Tuo laikotarpiu mūsų šalyje veikė trijų tipų vidaus kariuomenės daliniai:

- 1) frontų užnugario apsaugos NKVD kariuomenė, sudaryta iš pasienio pulkų;
- 2) pasienio būriai;

173 Tininis, V. (2003). *Komunistinio režimo nusikaltimai Lietuvoje 1944–1954 m. II tomas* (p. 7). Tarptautinė komisija nacių ir sovietinio okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti; Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija.

174 TSRS valstybės saugumo ministerija (rus. *Министерство государственной безопасности СССР – МГБ СССР*).

175 Prieiga per internetą: <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP82-00457R003500230008-4.pdf>, sribai (rus. *istrebitel* – naikintojas) – antrosios sovietinės okupacijos metais bolševikų mobilizuoti asmenys kovai su ginkluotuoju pasipriešinimu sovietiniam režimui Lietuvoje, oficialiai vadinti liaudies gynėjais. Prieiga per internetą: <https://istorijatau.lt/rubrikos/zodynas/sribai>

176 Pvz., partizanų Broniaus Krivicko ir Mykolo Blinkėvičiaus suėmimo operacija, kai 1952 m. rugsėjo 21 d. NKVD vadovybė pasiuntė 1100 karių ieškoti ir sunaikinti šnipų išduotų partizanų. 100 kareivių apsupo mišką, 600 kareivių blokavo visus miško kelius ir takelius, 400 kareivių „šukavo“ mišką 1 km/h greičiu. Operacijai vadovavo 11 karininkų štabas. Operacija prasidėjo 7.00 val. ryto, baigėsi 20.00 val. vakaro, susprogdinus partizanų bunkeryje granatomis. Jakimavičius, E. (1996). *Kovojanti Lietuva 1944–1953* (p. 103). Petro ofsetas.

177 Starkauskas, J. (1998). *Čekistinė kariuomenė Lietuvoje 1944–1953 metais* (p. 33). Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.

3) 4-osios, 63-iosios ir kitų NKVD divizijų šaulių pulkai.

Nuo 1945 m. pabaigos Lietuvoje veikė Sovietų Sąjungos 4-osios šaulių divizijos, 1950 m. sausio mėn.–1951 m. balandžio mėn. padalytos į dvi divizijas – 2-ąją ir 4-ąją, pulkai, retsykais talkinami vieno kito šaulių pulko ir pasienio būrių.

Nuo 1953 m. Sovietų Sąjungos statytiniai su Maskvos kontrole gaudė paskutinius partizanus. Jų vadų ir štabų paieškoms bei likvidavimui MGB naudojo užverbuotus buvusius ir esamus partizanus¹⁷⁸. Jau tada buvo sunaikinti visų rinktinių štabai ir centrinės vadovybės štabas. Masinis propagandos skleidimas ir nelojalių sovietiniam režimui asmenų naikinimas privertė žmones bent formaliai užmiršti apie nepriklausomybę. Pirmykščiai instinktai paėmė viršų – svarbiausia buvo išgyventi. 1957 m. buvo nužudytas partizanų vadas Adolfas Ramanauskas-Vanagas¹⁷⁹. Partizaninė kova išsikvėpė, nesulaukusi Vakarų valstybių pagalbos, palaužus didžiąją tautos dalį ir užgniaužus viltį į nepriklausomybę. Civilių žmonių naikinimas ir nuolatinis bauginimas, tautos supriešinimas, nežinia dėl ateities bei trėmimai privertė pereiti į tyliąją rezistenciją, kuri pasibaigus partizaniniam karui truko apie 30 metų.

Nepaisant to, kad pasibaigus partizaniniam karui jo tikslas išlaisvinti Sovietų Sąjungos okupuotą Lietuvos valstybę tuo metu nebuvo įgyvendintas ir pareikalavo daugiau kaip 20 tūkst. partizanų aukų, ši ginkluota rezistencija parodė pasauliui, jog Lietuva ne savo noru įstojo į SSRS ir legitimizavo tautos siekį tapti nepriklausoma.

Pasiruošimas kovai iki karo pradžios, tautos karinės tradicijos. Lietuvai iškovojus nepriklausomybę po Pirmojo pasaulinio karo ir 1920 m. pasirašius taikos sutartis su Sovie-

178 Anušauskas, A. (2018). *Aš esu Vanagas* (p. 41). Dominicus Lituanus.

179 A. Ramanausko-Vanago sulaikymo operacijai buvo skirtos trys operatyvinės sulaikymo grupės, išdėstytos skirtinguose judėjimo maršrutuose, penki sekimo postai su skirtingais scenarijais. Taip pat buvo stebimos gretimų rajonų galimos atsitraukimo vietos, tiltai. Ten pat, p. 62.

tine Rusija ir vėliau tais pačiais metais su Lenkija, prasidėjo valstybės atstatymas. 1918–1920 m. ginkluotais veiksmais įgyta Lietuvos teritorijos kontrolė tapo rimtu argumentu įtvirtinant faktinę nepriklausomybę ir tarptautinį jos pripažinimą. Šio tikslo siekė Lietuvos kariuomenė ir ypač Lietuvos šaulių sąjunga (LŠS), kildinama iš Nepriklausomybės kovoje gimusios savanoriškos piliečių karinės saviginos tradicijų. Susikūrus LŠS 1919 m. gruodžio 19 d. buvo suformuoti 39 jos būriai (800 narių)¹⁸⁰.

Per dvidešimt valstybės gyvavimo metų, iki II pasaulinio karo pradžios, Lietuvoje buvo sukurta kariuomenė. 1940 m. šalyje buvo apie ketvirtis milijono karinę patirtį įgijusių vyrų. Tuo metu Šaulių sąjungai priklausė apie 88 000 narių (per 3 % visų šalies gyventojų)¹⁸¹. Nors 1944–1953 m. partizaninio karo metu dalis partizanų ginklus į rankas paėmė pirmą kartą, kita dalis buvo ne naujokai¹⁸². Lietuvos kariuomenės planuose partizaninio karo taktika buvo priskiriama Šaulių sąjungos būriams, veikusiems prieš užnugary¹⁸³. Lietuvos šaulių sąjungos narių buvo beveik visose struktūrose (policijoje, gaisrinėje, mokyklose, valdymo organuose). Tai leido stiprinti pasirengimą kovai ir sujungti visų socialinių sluoks-

180 Jokubauskas, V. (2011). Žvelgiant į ateitį: partizaninės kovos taktikos sklaida Lietuvoje ir jos įgyvendinimas 1944–1953 m. *Genocidas ir rezistencija*, 1(29), 55.

181 Noreika, D. (2015). Šauliai, Birželio sukilimas ir partizaninis karas: Šiaurės rytų Lietuvos atvejis (p. 223). *LITUANISTICA*. T. 61. 3(101).

182 Noreika, D. (n.d.). *Lietuvos partizanų Lokio rinktinė: prieškarinio paramilitarizmo ir karo meto savisaugos tradicijos pėdsakas* (p. 194). Prieiga per internetą: https://www.academia.edu/19301416/Lietuvos_partizan%C5%B3_Lokio_rinktin%C4%97_prie%C5%A1kario_paramilitarizmo_ir_karo_meto_savisaugos_tradicijos_p%C4%97dsakas

183 Jokubauskas, V. (2011). Žvelgiant į ateitį: partizaninės kovos taktikos sklaida Lietuvoje ir jos įgyvendinimas 1944–1953 m. *Genocidas ir rezistencija*, 1(29), 58–59.

nių žmonių tautines ir patriotines vertybes¹⁸⁴.

Šaulių sąjunga buvo ta jėga, kuri galėjo veiksmingai dalyvauti partizaninėse kovose, bet jau per pirmą sovietų okupaciją jos nariai buvo represuojami. Šauliai buvo nuginkluoti, vadovybė pradedant būrių vadais buvo suimama, sovietams grįžus 1944 metais buvo numatyta suimti dar 60 tūkstančių šaulių¹⁸⁵. Kai atėjo laikas imti ginklus į rankas, parengtų partizaniniam karui vyrų Lietuvoje beveik neliko.

Pirmosios aneksijos metu 1940–1941 m. Lietuvos kariuomenę buvo stengiamasi integruoti į Raudonąją armiją. Pagal iš anksto parengtą planą buvo naikinami ir tremiami sovietizacijai nepaklusę Lietuvos karininkai ir puskarininkiai, siekiant sunaikinti Lietuvos kariuomenės branduolį¹⁸⁶. Vokietijos kariuomenė 1944 m. neleido suformuoti nacionalinių Lietuvos kariuomenės vienetų – karininkai buvo suiminėjami. Antrosios aneksijos metu SSRS planas sunaikinti Lietuvos karininkiją buvo tęsiamas, todėl karinio pasipriešinimo potencialas nebuvo išnaudotas. O toks potencialas buvo¹⁸⁷.

Kovos taktika: atvira kova / pogrindis. Kovos taktika partizaninio karo metu keitėsi. Dėl kompetencijos ir karinės patirties stokos partizaninio karo pirmojo periodo metu vyko

184 Noreika, D. (n.d.). *Lietuvos partizanų Lokio rinktinė: prieškarinio paramilitarizmo ir karo meto savisaugos tradicijos pėdsakas* (p. 198). Prieiga per internetą: https://www.academia.edu/19301416/Lietuvos_partizan%C5%B3_Lokio_rinktin%C4%97_prie%C5%A1kario_paramilitarizmo_ir_karo_meto_savisaugos_tradicijos_p%C4%97dsakas

185 Anušauskas, A. (2020). *Raudonasis teroras* (p. 110). Dominicus Litanus.

186 Martinionis, A. (1993). *Lietuvos kariuomenės tragedija*. Mintis. Prieiga per internetą: <http://www.partizanai.org/failai/html/lietuvos-kariuomenes-tragedija.htm>, IV. SMURTO AKCIJOS

187 Jau nuo 1941 m. Lietuvoje buvo kuriamos pogrindžio organizacijos (gausiausia – Lietuvos laisvės armija), formojamos struktūros, kaupiami ginklai.

frontiniai susirėmimai su Raudonąja armija¹⁸⁸, per kuriuos žuvo pusė visų Lietuvos partizanų¹⁸⁹. A. Ramanauskas-Vanagas rašė: „Keletą metų mūsų pogrindžio jėgos buvo didelės, bet partizaninės kovos patirties ne tik kad stigo, bet, galima sakyti, apie tai beveik neturėjome net supratimo“¹⁹⁰. Tuomet buvo patirta didžiausių gyvosios jėgos praradimų per partizaninį karą Lietuvoje.

Antrojo periodo metu dažniausiai naudojamas taktinis elementas kovojant su sribais ir sovietų saugumo tarnybosmis buvo pasalos, organizuoti netikėti išpuoliai, neįsitraukiant į didesnius mūšius. Pasalos buvo trijų tipų: sulaikančiosios, pakenkiančiosios ir sunaikinančiosios. Jų vykdymas priklausydavo nuo partizanų vieneto kovinės padėties, jėgų santykio ir vietovės¹⁹¹.

Trečiojo periodo metu retai vyko atvirų susirėmimų – apsiribota antisovietinės informacijos skleidimu bei sabotažu. Taigi partizaninio karo metu Lietuvos partizanų taktika keitėsi – nuo atviros kovos buvo pereita į gilų pogrindį.

Tautos valia priešintis, parama kovojant su okupantais.

Šalies gyventojai ir ūkis buvo išsekinti pirmosios SSRS okupacijos. 1940–1941 m. buvo žudomi ir tremiami aktyviausi visuomenės nariai – žymūs visuomenės veikėjai, rašytojai, kūrėjai. Vėliau, prasidėjus antrajai SSRS okupacijai, žudymai

188 Gaškaitė, N. (1989). *Pasipriešinimo istorija 1944–1953 metai* (p. 41). Aidai. Prieiga per internetą: http://partizanai.org/failai/pdf/pasipriesinimo_istorija.pdf

189 Starkauskas, J. (1998). *Čekistinė kariuomenė Lietuvoje 1944–1953 metais* (p. 9). Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.

190 Ramanauskas-Vanagas, A. (1991). *Daugel krito sūnų... Partizanų gretose* (p. 556–557). Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.

191 Starkauskas, J. (2001). *Sribai: ginkluotieji kolaborantai Lietuvoje partizaninio karo laikotarpiu (1944–1953)* (p. 325). Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.

ir trėmimai buvo tęsiami¹⁹². Dėl šių priežasčių tauta palaikė pasipriešinimo idėją. Antrojo pasaulinio karo laikotarpiu tiek į SSRS¹⁹³, tiek į Vokietijos kariuomenes buvo imami tinkami karinei tarnybai Lietuvos vyrai. Dauguma Lietuvos vyrų, pasiųstų į frontą, žūdavo arba grįždavo suluošinti. Tai apsunkino Lietuvos pasipriešinimą sovietų okupacijai, kadangi trūko tinkamų priešintis vyrų.

Nesant aiškios strategijos dėl šalies gynybos, kilo dilema, kaip gintis: ar pasirinkti pagrindinę neginkluotąją kovą, ar partizanines kovas, ar jungtis prie Vokietijos ir gintis kartu. Tačiau SSRS veiksmai Lietuvos atžvilgiu paskatino pasipriešinimo judėjimą, kuris įgavo aiškią struktūrą – kūrėsi partizanų būriai su jų veiksmus koordinuojančia centrine vadovybe. 1944 m. liepos mėnesį išryškėjo dvi pagrindinės pasipriešinimo kryptys. Pirmoji buvo antinacinio politinio pagrindžio atstovaujama intelektualų ir vyresniosios karininkijos kryptis, antroji kovojo su visais okupantais, buvo pasitikinti savimi ir Lietuvos partizanų jėgomis. Ji buvo atstovaujama jaunesniųjų karininkų.

Pagrindinį vaidmenį pasipriešinimo metu ima vaidinti besikuriantys pagrindinių organizacijų koviniai būriai ir besiformuojantys štabai. Jų uždavinys – liekančius šalyje rezistentus aprūpinti ginklais ir šaudmenimis, parengti karinėms operacijoms, sukurti veiksmingą karinę ir politinę pasipriešinimo vadovybę, kuri numatytų tolimesnę strategi-

192 Gailius, B. (2009). *1944–1953 m. Partizanų karas šiuolaikinėje Lietuvos istorinėje, politinėje ir teisinėje kultūroje*: Daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai, istorija (05 H) (p. 19). Prieiga per internetą: <http://epublications.vu.lt/object/elaba:1785200/1785200.pdf>

193 Antrojo pasaulio karo metais, Sovietų Sąjungos ir Vokietijos okupacijų metu, dauguma Lietuvos vyrų, tinkamų tarnybai Sovietų armijoje ar Vokietijos kariuomenėje, kaip įmanydami stengėsi tarnybos jose išvengti. Tai didino partizanų gretas.

ją bei taktiką¹⁹⁴. Kadangi didžioji dauguma partizanų buvo iš kaimiškų vietovių, vienkiemių, tai pasipriešinimą labiausiai rėmė partizanų artimieji, giminės, kaimynai. Parama buvo vykdoma maistu, drabužiais, bunkerių įrengimu po gyvenamaisiais ir ūkiniais pastatais, informacijos teikimu apie esamą situaciją vietovėje.

Iš ataskaitos Lietuvos komunistų partijos Centrinio komiteto (LKP CK) biurui bei savo vadovybei Maskvoje Vilniaus operatyvinio sektoriaus viršininkas Ivanas Rudyka savo pranešime (dok. Nr. 17) pripažino, kad nepaisydamas didelių čekistų pastangų „nacionalistinis pagrindis“ 1945 m. rudenį persiorganizavęs, pakeitęs veiklos formas ir metodus ir vėl sėkmingai besipriešinantį sovietų valdžiai. Tuo metu okupantai neturėjo beveik jokios vietinių gyventojų paramos¹⁹⁵.

Ilgainiui kaimų ir mažų miestelių žmonės tiesiogiai susidurdavo su rezistencijos kovomis. Tuo pat metu sovietų buvo kuriamas agentūrinis informatorių tinklas, į kurį gyventojai dažniausiai būdavo įtraukiami prievartiniu būdu. 1952 m. antroje pusėje visose apygardose veikė daugiau MGB sukurtų fiktyvių (legenduotų) štabų negu tikrų¹⁹⁶. Vietiniai žmonės už išaiškintą arba menamą pagalbą sovietų oponentams dažniausiai būdavo baudžiami mirtimi, tad dėl represijų išsivysčiusi baimė, išgyvenimo strategijos tylėti, nieko nematyti ir negirdėti neleido visuomenei palaikyti kurią nors pusę¹⁹⁷.

194 Kasparas, K. (1999). *Lietuvos karas* (p. 100). Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga.

195 Gaškaitė, N., Kašėta, A., & Starkauskas, J. (1996). *Lietuvos partizanų kovos ir jų slopinimas MVD–MGB dokumentuose 1944–1953 metais* (p. 13). Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga.

196 Anušauskas, A. (2018). *Aš esu Vanagas* (p. 35). Dominicus Lituanus.

197 Gailius, B. (2009). *1944–1953 m. Partizanų karas šiuolaikinėje Lietuvos istorinėje, politinėje ir teisinėje kultūroje*: Daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai, istorija (05 H) (p. 64). Prieiga per internetą: <http://epublications.vu.lt/object/elaba:1785200/1785200.pdf>

Dėl milžiniškos pajėgų disproporcijos, paramos iš užsienio trūkumo, matomo ginklotosios kovos beprasmiškumo koviniai partizanų veiksmai beveik nutrūko, ginkluotas pasipriešinimas palaipsniui virto tyliąja rezistencija, kuri išsilaikė iki sovietinės sistemos žlugimo.

Informacinis karas ir jo efektas. Prasidėjus partizaniam karui kartu buvo vykdomas ir informacinis karas. Ren-giant pirmuosius rinkimus į SSRS Aukščiausiąją tarybą 1946 m. per partizanų spaudą buvo išplatinti kreipimaisi į tautą. Kai kuriose apskrityse už dalyvavimą okupantų rinkimuose grėsė mirties bausmė¹⁹⁸. Per 1944–1953 metų laikotarpį ėjo apie 80 pavadinimų periodinių leidinių, kurių tiražas siekė keletą tūkstančių egzempliorių. 1946–1947 m. visuose apygardų štabuose natūraliai, be jokių įsakymų iš viršaus, buvo įkurti spaudos ir propagandos skyriai¹⁹⁹. Dainavos apygardos štabas 1947–1950 m. leido laikraštėlį rusų kalba „Свободное слово“ („Laisvas žodis“), kuriame aiškino sovietinės propagandos absurdiškumą ir komunistinės ideologijos žalą²⁰⁰.

Nuo 1951 m. iš Vakarų valstybių per „Amerikos balsą“ radiją buvo pradėtos reguliariai transliuoti laidos lietuvių kalba. Pagrindinis leitmotyvas: prieš bolševizmą reikia kovoti, parodyt gyvenimą Vakarų valstybėse, paremtą visuotiniu gerbūviu, kuris būtų lyg magnetas, palengva pritraukiantis ir Rytų valstybes, – maždaug taip skambėjo tų laikų Vakarų di-

198 Gaškaitė, N., Kašėta, A., Kuodytė, D., & Ulevičius, B. (1996). *Lietuvos partizanai 1944–1953 m.* (p. 26). Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga.

199 Kuodytė, D., Peikštenis, E., & Žygelis, D. (2004). *Už laisvę ir tėvynę* (p. 175). Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras; Seimo leidykla „Valstybės žinios“.

200 Gaškaitė, N., Kašėta, A., Kuodytė, D., & Ulevičius, B. (1996). *Lietuvos partizanai 1944–1953 m.* (p. 49). Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga.

plomatų žodžiai²⁰¹. Tačiau SSRS propaganda buvo vykdoma remiantis daug didesniais resursais ir turėjo stipresnį efektą, ypač nuo 1946 m., kai partizanai buvo priversti pereiti į pogrindinę veiklą. 1953 m. išsekus partizaninio pasipriešinimo jėgoms, beveik nebeliko ir pogrindinės spaudos. Didelį efektą informacinėje kovoje davė sovietų saugumo melagingų partizaninių būrių įkūrimas ir jų veiklos vykdymas siekiant išsiaiškinti tikruosius Lietuvos partizanus ir klaidinti visuomenę²⁰². Žuvo šimtai spaudos leidėjų, buvo suimta tūkstančiai – vien 1947 m. už spaudos leidybą buvo nuteista 640 partizanų, jų ryšininkų, spaudos platintojų²⁰³. Po žiaurių susidorojimų su partizanų šeimų nariais ir rėmėjais, vykdant plataus masto propagandą prieš Lietuvos gyventojus, tremiant arba sušaudant rėmėjus už bet kokią tikrą ar menamą ryšį su pasipriešinimu, partizanai beveik visiškai neteko gyventojų paramos.

Informacinį karą, skirtą užsieniui, partizanai pralaimėjo ir dėl „geležine uždanga“ vadinamų visiškai užvertų Sovietų Sąjungos sienų, tačiau Lietuvos gyventojai dėl to netapo sovietų valdomomis marionetėmis – jie visomis išgalėmis stengėsi susirasti nepriklausomų informacijos šaltinių.

Kariai, valdymo struktūra, žvalgyba, kontržvalgyba. Partizaninis judėjimas prasidėjo nuo mažų grupelių, išsidėsčiusių beveik per visą Lietuvą. Pradėjo formuotis iki 50 vyrų partizanų būriai. Paprastai būrių sudarė trys skyriai iki 12 žmo-

201 Baliukevičius-Dzūkas, L. (1994). *Partizano Dzūko dienoraštis* (p. 268). Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga. Prieiga per internetą: http://partizanai.org/failai/pdf/dzuko_dienorastis.pdf

202 Армия и внутренние войска в противповстанческой и противпартизанской борьбе (p. 53). (1997). Главное командование внутренних войск МВД России; Институт военной истории Министерства обороны Российской Федерации. Prieiga per internetą: http://militera.lib.ru/science/sb_armiya-i-ivv/index.html

203 Kuodytė, D., Peikštenis, E., & Žygelis, D. (2004). *Už laisvę ir tėvynę* (p. 177). Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras; Seimo leidykla „Valstybės žinios“.

nių. Būriai jungėsi į kuopas, batalionus, mažesnių formuočių pagrindu kūrėsi rinktinės. Brendo centrinės valdžios poreikis, kuris sujungė visus partizanus į vieną bendrą karinę pasipriešinimo organizaciją. 1949 m. vasario mėn. įkurtas Lietuvos laisvės kovos sąjūdis (LLKS), kaip vieningas Lietuvos partizanų štabas. Pagrindinis veiksmų koordinavimas vyko per ryšininkus. Nuo 1949 m. partizanų vienetai susmulkėjo iki kelių žmonių ir jų veikla buvo labiau orientuota į išgyvenimą.

Daugiausia žvalgybinių ir kontržvalgybinių užduočių atlikdavo moterys ryšininkės²⁰⁴. Partizanai stengėsi infiltruoti savų žmonių visuose administraciniuose ir priežiūros organuose²⁰⁵. Tačiau sukurti stiprias, gerai veikiančias žvalgybos agentūras nebuvo galimybių dėl sovietų saugumo struktūrų veiklos ir plataus jų agentų tinklo vėlesniame periode. Po Raudonosios armijos įvedimo į Lietuvos teritoriją buvo iškart suformuotos dvi represinės žinybos: NKVD ir NKGB – Vidaus reikalų ir Valstybės saugumo liaudies komisariatų padaliniai (toliau – sovietų saugumo struktūros). Dėl sovietų saugumo struktūrų vykdomų masinių operacijų, agentų infiltravimo į partizanų gretas, greitai besikeičiančios situacijos ir partizanų netekčių nepavyko sukurti tinkamų kontržvalgybinių pajėgumų. Tai įrodo legendinio „Centro“ sukūrimas iš MGB pajėgų. MGB siekė išsiaiškinti partizanų valdymo struktūrą, nuginkluoti partizanus, naikinti štabus, vykdyti šmeižimo operacijas, siekdami sukiršinti partizanus tarpusavyje. „Centras“ ženkliai pakenkė partizaniniam judėjimui, kol Juozo Lukšos ir kitų partizanų dėka tariamo pasipriešinimo įkūrėjas Juozas Markulis buvo išsiaiškintas ir partizanai informuoti apie sovietų saugumo struktūrų asmenų

204 Gaškaitė, N., Kašėta, A., Kuodytė, D., & Ulevičius, B. (1996). *Lietuvos partizanai 1944–1953 m.* (p. 93). Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga.

205 Ten pat, p. 328.

infiltravimą į partizanų aukščiausios vadovybės gretas²⁰⁶.

Logistika, užsienio pagalba. Nuo 1944-ųjų iki 1953-ųjų Lietuvos partizanų ginkluotė buvo labai įvairi. Ginkluotės pagrindą sudarė šautuvai, pistoletai, lengvieji kulkosvaidžiai ir įvairių tipų granatos²⁰⁷. Partizanų ginkluotėje buvo Antrojo pasaulinio karo metais plačiai naudoti vokiški 7,92 mm kalibro 1898 m. modelio „Mauser“ šautuvai, karabinai 98b ir 98k, pistoletai-kulkosvaidžiai MP 38, MP 40, kulkosvaidžiai MG 34, MG 42. Taip pat kaip trofėjai buvo naudojami į partizanų rankas patekę SSRS lengvieji ginklai (PPS, PPŠ, SVT, „Mosin“ šautuvai). Laikui bėgant jų buvo gaunama vis daugiau. Skirtingi ginklų tipai, kalibrai neleido tinkamai apsirūpinti amunicija. Tokia neapibrėžta situacija ribojo partizanų parengimą²⁰⁸. Antrojo ir trečiojo partizaninio karo periodu apsiginkluoti partizanams buvo tikras iššūkis – buvo pralaimimos svarbios kovos, kuriose prarandama daug ginklų.

Pasipriešinimo pradžioje partizanai neturėjo uniformų. Ap rūpinimas vyko vadovaujantis principu – dėvėk tai, ką turi. Kad būtų lengviau identifikuoti savus, nuo 1945 m. partizanai ant švarko kairiosios rankovės pradėjo nešioti antsiuvus. Nuo 1946 m. buvo pradėta įvedinėti Lietuvos partizanų skiriamuosius ženklus. Vėliau buvo įvesti skatinimo ženklai už pasižymėjimą.

Dėl tarpusavio konkurencijos tarp Lietuvos išėvijios organizacijų sunkiai sekėsi suderinti bendrą Lietuvos poziciją

206 Ten pat, p. 400.

207 Kuodytė, D., Peikštenis, E. & Žygelis, D. (2004). *Už laisvę ir tėvynę* (p. 159–160). Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras; Seimo leidykla „Valstybės žinios“.

208 Tai buvo sunkūs „Maxim“ tipo kulkosvaidžiai, vokiški automatiniai šautuvai StG-44, čekoslovakiški kulkosvaidžiai ZB vz. 26, kiti reti pavyzdžiai, ypač pistoletų-kulkosvaidžių. Kai kurie daliniai turėję net lengvosios artilerijos, nors remiantis partizanų liudijimais tokio ginklo jie neturėję. Brazaitis, J. (1985). *Vienų vieni* (p. 140). Į LAISVĘ – fondas lietuviškai kultūrai ugdyti. Prieiga per internetą: http://partizanai.org/failai/pdf/vienu_vieni.pdf

pristatant Lietuvos išlaisvinimo iš Sovietų Sąjungos siekius Vakarų valstybėms. Partizanų ryšiai su Vakarais buvo labai fragmentiški. Lyginant su to meto kitų šalių partizanais, Lietuva beveik neturėjo paramos iš užsienio²⁰⁹.

Lietuvos partizanai, vertinant pagal studijoje pasirinktus kriterijus, savąjį karą pralaimėjo, bet jų kova nebuvo pamiršta – tam tikras pagrindyje veikusių rezistentų skaičius visada gyvavo, o po 35 metų jų veikla virto galingu, prie tikrosios nepriklausomybės atvedusiu sąjūdžiu.

3.5. Antrasis Indokinijos karas 1957–1975 m.

Trumpalaikės Vietnamo imperijos (1945-03-11–1945-08-25) premjeras, prancūziškai išsilavinęs nacionalistas Tran Trong Kimas pirmą kartą įtvirtino šiuolaikinio Vietnamo nepriklausomybės idėją ir nacionalinį identitetą per vėliavą, himną, oficialią vietnamiečių kalbą ir netgi sukūrė šalies pavadinimą „Vietnamas“, vietoj geografiškai neaiškaus termino „Indokinija“²¹⁰. Tokia buvo pradžia.

Pirmasis Indokinijos karas, vykęs 1946–1954 m. tarp Prancūzijos ir Vietnamo, baigėsi Vietmino (*Viet Minh*²¹¹) pergale. Vietnamas buvo padalintas į Šiaurės Vietnamą ir Pietų Vietnamą, demokratinių rinkimų neorganizuota. 1957 m. Pietų Vietnamo komunistai (*Vietcong*) pradėjo partizaninį

209 Ten pat, p. 132–141.

210 Dung Cao (2017). *First indochina war: from guerrilla warfare to a totalizing, “people’s” war*. Prieiga per internetą: https://www.academia.edu/34058356/First_Indochina_War_From_Guerrilla_Warfare_to_a_Totalizing_Peoples_War

211 Vietminas (*Viet Minh*) – trumpinys, kilęs iš Viet Nam Doc Lap Dong Minh (Vietnamo nepriklausomybės lyga). Tai 1941 m. įkurta prokomunistinė organizacija, siekusi Vietnamo nepriklausomybės. *Vietcong* (Vietkongas) – trumpinys, kilęs iš žodžių „Vietnamo komunistai“.

karą su pasiskelbusiu prezidentu ir remiamu JAV Ngo Dinh Diem'u. 1958 m. Šiaurės Vietnamo vadovybė priėmė sprendimą aktyviai remti sukilimą pietuose. Taip prasidėjo antrasis Indokinijos karas.

1961-aisiais m. JAV prezidentas John'as F. Kennedy'is nenorėjo intervencijos į Vietnamą. Pokalbyje su savo artimiausiu patarėju Arthur'u M. Schlesinger'iu yra pasakęs, kad *pirmojo karinio kontingento išsiuntimas į Vietnamą yra kaip pirmasis alkoholiko gurkšnis, po kurio neišvengiamai būna kitų*²¹², tačiau tokį sprendimą priėmė.

1961 m. gruodžio 11 d. atvyko pirmoji JAV žadėtos ginkluotės siunta – JAV lėktuvnešiu buvo atgabentos dvi sraigtasparnių eskadrilės. Rodydamos savo ryžtą užkirsti kelią komunistų invazijai į Pietų Vietnamą, JAV 1962 m. vasario 8 d. įsteigė pagalbinę vadavietę. 1962 m. pabaigoje JAV karinių ir technikos aptarnavimo specialistų skaičius pasiekė 13 tūkst., o Pietų Vietnamo kariuomenėje tuo metu tarnavo 205 tūkst. karių.

Antrojoje 1964 m. pusėje Vietkongo partizanai pradėjo didelio masto puolimą ir tų pačių metų pabaigoje jau kontroliavo tris ketvirtadalius Pietų Vietnamo teritorijos, kurioje gyveno pusė visos šalies gyventojų²¹³. Pirmieji reguliarieji JAV sausumos padaliniai į Vietnamą įžengė 1965 m. Tai buvo kariuomenė, paruošta klasikiniam karui, bet ne partizaniniam, taip pat JAV kariai buvo nepasiruošę karui Azijoje. Teko greitai persiorientuoti ir visą dėmesį sutelkti į partizaninio karo taktiką, tačiau tai nebuvo lengva. Kita vertus, Vietkongo pusėje kovojo generolas Vo Nguyen'as Giap'as, kaimo mokytojas, nebaigęs jokios karo akademijos, tačiau atmintinai žinojęs

212 Дэвидсон, Ф. Б. (2002). *Война во Вьетнаме* (p. 149). Изографус, ЭКСМО.

213 Norgėla, J. (2006). *Naujausiųjų laikų kariniai konfliktai 1945–1991*. (p. 6). Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija.

visas Napoleono Bonaparto kampanijas ir savo karo žinias gilinęs kasdienės praktikos būdu jau nuo 1944 metų²¹⁴.

JAV kariuomenė turėjo laikytis kartais absurdiškų apribojimų. Negalima buvo bombarduoti taikinių, esančių aukščiau, nei politikų nustatyti geografiniai ruožai, taip pat oro mūšiai galėjo vykti tik po vizualinio priešo identifikavimo. Taip pat buvo draudžiama atakuoti oro gynybos baterijas, nes galėjo atsirasti tikimybė netyčia užmušti sovietų patarėją. Apribojimų turėjo ir artilerijos apšaudymai²¹⁵. JAV oro pajėgų taktika – atakuoti tik kruopščiai atrinktus objektus, dėl kurių sprendimus priiminėjo politikai, davė laiko vietnamiečiams paruošti priešlėktuvinę gynybą, dėl to atakų rezultatai buvo minimalūs. Patys atakuojami objektai paprastai neturėjo didelės karinės reikšmės²¹⁶.

Kariniu požiūriu 1968 m. „Tet“²¹⁷ puolimas buvo skausmingas Šiaurės Vietnamo ir Vietkongo pajėgų pralaimėjimas – jokių numatytų tikslų nebuvo pasiekta. Didžiausi mūšiai vyko už istorinę sostinę Huję – kovos dėl šio miesto truko 25 dienas.

214 Barański, Ł. (2013). Wybranekonfliktyzbrojnewujęciupolemologicznym (część 1): II wojna indochińska. *Obronność - Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej*, 4(8), 17. Prieiga per internetą: [http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Obronnosc_Zeszyty_Naukowe_Wydzialu_Zarzadzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej/Obronnosc_Zeszyty_Naukowe_Wydzialu_Zarzadzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4\(8\)/Obronnosc_Zeszyty_Naukowe_Wydzialu_Zarzadzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4\(8\)-s5-31/Obronnosc_Zeszyty_Naukowe_Wydzialu_Zarzadzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4\(8\)-s5-31.pdf](http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Obronnosc_Zeszyty_Naukowe_Wydzialu_Zarzadzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej/Obronnosc_Zeszyty_Naukowe_Wydzialu_Zarzadzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4(8)/Obronnosc_Zeszyty_Naukowe_Wydzialu_Zarzadzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4(8)-s5-31/Obronnosc_Zeszyty_Naukowe_Wydzialu_Zarzadzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4(8)-s5-31.pdf)

215 Westheider, J. E. (2007). *The Vietnam War* (p. 14). The Greenwood Press.

216 Дэвидсон, Ф. Б. (2002). *Война во Вьетнаме* (p. 171). Изографус, ЭКСМО.

217 *Tết Nguyên Đán* – vietnamiečių Naujųjų metų šventė, kuri yra didžiausia per metus. Vietkongas pasirinko tą datą, siekdamas netikėtumo, be to, buvo sulaužytos anksčiau sutartos švenčių dienų paliaubos.

Po pralaimėjimo krito komunistų moralė. Per 1968–1969 m. dezertyravo 170 000 Šiaurės Vietnamo ir Vietkongo karių.

Po pergalių „Tet“ puolime Vašingtonas neperėjo į atsakomąjį puolimą, nesmogė vietnamiečių bazėms Kambo-džoje, todėl davė laiko Vietkongui atsistatyti. Pagrindinė priežastis buvo mažėjanti JAV visuomenės karui su Vietnamu parama, daugeliu atvejų inspiruota besivaikančios sensacijų spaudos ²¹⁸.

Kruviniausia karo savaitė buvo „Tet“ puolimo metu. 1968 m. vasario 10–17 d. žuvo 543 JAV kariai, bet tai buvo ir didžiausia JAV karinė pergalė šitame kare. Tačiau ši pergalė tapo psichologine ir politine katastrofa – JAV daliniuose įvyko akivaizdus ir staigus moralės bei disciplinos kritimas, prasidėjo masinis narkotikų ir alkoholio vartojimas, rasizmo ir smurto eskalacija.

Laimėjimai Vietnamo mūšio laukuose virto pralaimėjimais JAV visuomenės akyse. Tam buvo keletas priežasčių:

1. JAV visuomenė matė, kad karas nėra laimimas, o paprastai amerikiečiams stovėjimas vietoje, nesiiimant realių kovos veiksmy, yra lygus pralaimėjimui.

2. Protestai tapo rimti, kai nuo karo su Vietnamu rėmimo pradėjo nusigręžti verslininkai, specialistai, vidutinioji klasė – jie perėjo į studentų, profesūros ir inteligentų pusę.

218 Barański, Ł. (2013). Wybrane konflikty zbrojne w ujęciu polemologicznym (część 1): II wojna indochińska. *Obronność - Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej*, 4(8), 23–24. Prieiga per internetą: [http://bazhum.mu-zhp.pl/media//files/Obronność_Zeszyty_Naukowe_Wydziału_Zarządzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej/Obronność_Zeszyty_Naukowe_Wydziału_Zarządzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4\(8\)/Obronność_Zeszyty_Naukowe_Wydziału_Zarządzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4\(8\)-s5-31/Obronność_Zeszyty_Naukowe_Wydziału_Zarządzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4\(8\)-s5-31.pdf](http://bazhum.mu-zhp.pl/media//files/Obronność_Zeszyty_Naukowe_Wydziału_Zarządzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej/Obronność_Zeszyty_Naukowe_Wydziału_Zarządzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4(8)/Obronność_Zeszyty_Naukowe_Wydziału_Zarządzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4(8)-s5-31/Obronność_Zeszyty_Naukowe_Wydziału_Zarządzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4(8)-s5-31.pdf)

3. Smarkiai išaugo žuvusių Vietnamo kare karių skaičius – karo vadas V. N. Giap'as būtent ir laukė, kad „amerikietišku karstų srautas atliktų savo darbą“.

4. Karas tiesiog pradėjo daug kainuoti – jo finansavimui buvo įvestas 6 % specialusis mokestis.

5. Augo kritika, ypač iš mažumų lūpų, ir kilo vis daugiau abejonių, kad šias išlaidas galima panaudoti šalies gerovės didinimui.

6. Prezidentas Lyndon'as B. Johnson'as nelabai tiko tautos vado vaidmeniui karo metu²¹⁹.

JAV karo su Vietnamu rezultatą nulėmė 1968 m. atėjusio į valdžią naujojo JAV prezidento Richard'o Nixon'o priimtas sprendimas atšaukti pajėgas iš Pietų Vietnamo. 1969 m. Paryžiuje prasidėjo Šiaurės Vietnamo ir JAV derybos. Tada ir buvo pradėtas JAV kontingento mažinimas, kuris baigėsi po taikos sutarties pasirašymo 1973 m. Amerikiečiai, žinodami apie išėjimą iš Vietnamo, suteikė Pietų Vietnamui milijardo JAV dolerių kasmetinę paramą bei iš pagrindų modernizavo jų kariuomenę. 1969 m. pagal skaičius tai buvo galinga kariuomenė, turėjusi 1,3 mln. karių. Visgi mažėjanti JAV parama ir vidinė korupcija smarkiai ją susilpnino. 1974 m. kariuomenėje buvo apie 470 000 karių, tarnavusių reguliariosiose sausumos pajėgose, 193 000 – teritoriniuose vienetuose, 63 000 – oro pajėgose, 40 000 – laivyne.

Amerikiečiai ruošė vietnamiečius ne tam karui. Jie tikėjo, kad didžiausias pavojus yra agresija iš Šiaurės Vietnamo reguliariųjų pajėgų Pietų Vietnamui (su aiškia fronto linija), kaip buvo Korėjoje 1950 m.²²⁰ Po kruopščiai įvykdytos suformuotų kovinių dalinių koncentracijos Šiaurės Vietnamo ir Vietkon-

219 Дэвидсон, Ф. Б. (2002). *Война во Вьетнаме* (p. 234). Изографус, ЭКСМО.

220 Westheider, J. E. (2007). *The Vietnam War* (p. 9). The Greenwood Press.

go pajėgos 1975 m. kovą pradėjo lemiamą puolimą iš karto visoje priešo teritorijoje triuškindamos demoralizuotą Pietų Vietnamo kariuomenę – Saigonas buvo užimtas 1975 m. balandžio 30 d. beveik be kovų.

Antrasis Indokinijos karas virto milžiniška humanitarine katastrofa – žuvo nuo 1,5 iki 2 mln. vietnamiečių, sužeistųjų skaičius yra nežinomas. JAV prarado apie 58 000 karių, sužeistųjų skaičius siekė 300 000, finansiniai kaštai – 111 mlrd. JAV dolerių²²¹.

Pietų Vietnamo partizanų ir Šiaurės Vietnamo reguliariųjų pajėgų kova baigėsi visiška Vietkongo pergale. Jos ištakos – milžiniška Šiaurės Vietnamo žmonių parama, nesutrikdytos logistinės grandys, įtakos turėjo kovinės tradicijos bei laimėtas informacinis karas Amerikoje.

Pasiruošimas kovai iki karo pradžios, tautos karinės tradicijos. Vietnamiečiai savo valstybingumą kildina nuo maždaug 3000 metų iki Kristaus gimimo. Tada susikūrė kelios karalystės, kurių likimas buvo susietas su šiaurės kaimyne Kinija. Paskutinė nepriklausoma karalystė, vadinama Nam Viet, gyvavo iki 111 m. prieš Kr., po to šalis buvo užkariauta Kinijos²²².

Vietnamiečiai dažniausiai buvo paprasti, auginantys ry-

221 Barański, Ł. (2013). Wybrane konflikty zbrojne w ujęciu polemologicznym (część 1): II wojna indochińska. *Obronność - Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej*, 4(8), 28. Prieiga per internetą: [http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Obronność_Zeszyty_Naukowe_Wydziału_Zarządzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej/Obronność_Zeszyty_Naukowe_Wydziału_Zarządzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4\(8\)/Obronność_Zeszyty_Naukowe_Wydziału_Zarządzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4\(8\)-s5-31/Obronność_Zeszyty_Naukowe_Wydziału_Zarządzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4\(8\)-s5-31.pdf](http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Obronność_Zeszyty_Naukowe_Wydziału_Zarządzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej/Obronność_Zeszyty_Naukowe_Wydziału_Zarządzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4(8)/Obronność_Zeszyty_Naukowe_Wydziału_Zarządzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4(8)-s5-31/Obronność_Zeszyty_Naukowe_Wydziału_Zarządzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4(8)-s5-31.pdf)

222 Jenkins, B. M. (1979). *Traditions and Patterns of Vietnamese history*. Prieiga per internetą: <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/papers/2006/P6395.pdf>

žius ir užsiimantys žuvininkyste žmonės. Gausėjant tautai reikėjo erdvės plėtrai. Šiaurę blokavo Kinija, vakaruose – nedraugiški kalnai, rytuose – jūra, todėl vietnamiečiai galėjo rasti geidžiamą žemę tik pietuose. Pietinį regioną valdė tada dvi labiau civilizautos karalystės – Champa ir Kambodža. Ilgose kovose, kurios truko daugiau nei septynis šimtus metų, vietnamiečiams pavyko nugalėti ir iki 1757 m. jie jau kontroliavo visą šiandieninę Vietnamo teritoriją²²³.

Gilias karines tautos tradicijas puoselėjanti šalis XX amžiuje išgyveno labai stiprų atgimimą, kuris siejamas su moderniosios tautos formavimusi prancūzų okupacijos laikais, vėliau su japonų okupacija bei Pirmuoju Indokinijos karu, kurio rezultatas – sukurta Vietnamo reguliarioji kariuomenė bei nepriklausoma, nors ir padalinta, valstybė. Dar prieš prasidedant Antrajam Indokinijos karui buvo aišku, kad vietnamiečiai puikiai jam pasiruošę – Vietname karas nenutrūkstamai tęsėsi jau nuo 1942 m. Tuomet kūrėsi karinis ir politinis elitas. Karo metu netrūko ir atvirų mūšių, ir partizaninių veiksmų, todėl šalyje labai greitai susiformavo stiprios naujos karinės tradicijos.

Kovos taktika: atvira kova / pogrindis. Karas Pietų Vietname prasidėjo kaip partizaninis, o baigėsi atvira kova. Šiaurės Vietnamo karo vadas V. N. Giap'as tuo metu išskyrė tris nekonvencinio karo etapus:

- ♦ pirmasis – kai priešas stiprus, vengiama atvirų kovų apsiribojant partizaniniais veiksmais;
- ♦ antrasis – kai vykdomas „manevrų karas“;
- ♦ trečiasis – kai ateina laikas lemiamam puolimui.

Nekonvencinis karas iš esmės yra ilgalaikis, silpninantis priešą moralę. Giap'o karo strategija glaudžiai sujungė dvi dedamąsias: karinę ir politinę – karas vyko iš karto keliais fron-

223 Johnston, E. J. (1973). Evolution of Vietnamese nationalism. *Graduate Student Theses, Dissertations, Professional Papers*. 2275 (p. 19). Prieiga per internetą: <https://scholarworks.umt.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3294&context=etd>

tais, vėliau prie to dar prisijungė ekonominis ir diplomatinis vektoriai²²⁴.

Strateginė iniciatyva kare, nors pradžioje ir partizaniniame, priklausė šiaurės vietnamiečiams, todėl iš tikrųjų JAV karo vadai turėjo fokusuoti savo dėmesį į Giap'o apibrėžtas nacionalinio karo fazes, bet ne visi tada jas suvokė. 1965 m. vietnamiečiai perėjo prie antrosios savo karo fazės. Kaip tik tuo metu JAV pajėgos jau buvo pasiruošusios kovai su partizanais, bet tai buvo tuomet, kai vietnamiečių pirmoji karo fazė jau buvo praėjusi. Po to buvo sugaišta daug brangaus laiko perprofiluojant pajėgas iš kovojančių su partizanais vėl į operacines²²⁵.

Vietnamiečiai savo kovos taktika lanksčiai prisitaikydavo prie aplinkybių, nors ne visada jiems pasisekdavo („Tet“ puolimo pralaimėjimas), bet pabaigoje būtent jie džiaugėsi pasiekta pergale.

Tautos valia priešintis, parama kovojant su okupantais.

Prancūzai, norėdami padidinti Vietnamo žemių derlingumą, pradėjo kasti kanalus, kuriuos įrengus buvo nusausinamos žemės Mekongo deltoje. Žmonėms tai buvo priverstinis darbas. Ryžių auginimo plotai padidėjo nuo 274 000 ha 1873 m. iki 1,1 mln. ha 1900 m. 1931 m. Vietnamas eksportavo du trečdalius savo ryžių produkcijos ir tapo trečiuoju didžiausiu ryžių eksportuotoju pasaulyje. Kartu buvo pastatyti geležinkeliai, jungiantys Vietnamą ir Kiniją bei Vietnamą ir Siamą (dabartinį Tailandą) per Kambodžos sostinę Pnompenį²²⁶.

Krašto vystymasis generavo vietinių biurokratų poreikį. Tai paskatino prancūzus plėsti švietimą. Daugelis naujųjų

224 Дэвидсон, Ф. Б. (2002). *Война во Вьетнаме* (p. 15). Изографус, ЭКСМО.

225 Ten pat, p. 181–183.

226 National Council of Educational Research and Training. (n.d.). *New Delhi, The Nationalist Movement in Indo-China*. Prieiga per internetą: <http://www.ncert.nic.in/NCERTS/l/jess302.pdf>

biurokratų, etninių vietnamiečių, studijavo Prancūzijoje, o grįžę nerasdavo sau tinkamo darbo ir buvo menkinami vietos prancūzų. Dėl to jie greitai tapo nacionalistinio judėjimo Vietname vedliais²²⁷.

1930-ųjų Didžioji depresija Vietnamui padarė didelę įtaką. Gumos ir ryžių kainos krito, dėl to didėjo nedarbas, ūkių įsiskolinimas – kaimuose prasidėjo sukilimų vėjus. Intelektualai pavydžiai stebėjo, kaip sėkmingai modernizavosi Japonija, įtaką jų pasaulėžiūrai taip pat turėjo Rusijos revoliucija²²⁸. Vietname greitai išaugo nacionalistinis judėjimas.

Prancūzai galvojo, kad vietnamiečiai yra „tik banditai, neturintys jokio patriotizmo jausmo“. Tai tapo viena didžiausių Vakarų klaidų, padarytų santykiuose su Trečiojo pasaulio šalimis. Vakarai nesuvokė galios, kurią turėjo suvienijęs tautas nacionalizmas²²⁹.

Nepaisant to, kad Hošiminas buvo komunistas, yra daugybė įrodymų, kad pirmiausia jis buvo nacionalistas. „Dədə Ho“ (viet. *Bác Hồ*, kaip jį vadindavo ne tik vietnamiečiai) pats pripažino, kad jį „iš pradžių įkvėpė patriotizmas, o ne komunizmas“. Nacionalizmas turi savybę suvienyti žmones (to neturi politinė filosofija) – jis suvienija horizontalioje plotmėje, peržengiančioje klasių (luomų, kilmės) ribas. Jei tai būtų supratusios JAV prezidentų administracijos, kažin ar jos būtų

227 Rausch, J. A. (2011). *The Significance of Nationalism for the Spread of Communism to Vietnam*. Virginia Polytechnic Institute and State University. Prieiga per internetą: <https://pdfs.semanticscholar.org/9e3c/ad744af73d91d1a1b4dc1751824f15c45c5.pdf>

228 National Council of Educational Research and Training. (n.d.). *New Delhi, The Nationalist Movement in Indo-China*. Prieiga per internetą: <http://www.ncert.nic.in/NCERTS/l/jess302.pdf>

229 Rausch, J. A. (2011). *The Significance of Nationalism for the Spread of Communism to Vietnam*. Virginia Polytechnic Institute and State University. Prieiga per internetą: <https://pdfs.semanticscholar.org/9e3c/ad744af73d91d1a1b4dc1751824f15c45c5.pdf>

įsivėlusios į karą, kuriame prarado 58 000 karių²³⁰.

Vietminas (*Viet Minh*) sugebėjo motyvuoti žmones kovoti su kolonializmu, skatindamas nacionalizmą ir net rasiinę neapykantą. Gebėjimas sutelkti žmonių mases pakeitė konflikto pobūdį iš paprasto sukilimo į totalinį „žmonių karą“, kuris galų gale buvo laimėtas²³¹.

Napalmo naudojimas, visiškai sunaikinant kaimus, žiauriai žudant visus civilius atakuojamose teritorijose, didino neapykantą – norinčiųjų prisijungti prie partizanų netrūko. Tautos parama karui išplieskiant didėjo, atsirado armija civilių, gabenusių ginklų ir atsargų į mūšio laukus, kaimai teikė prieglaudų sužeistiesiems²³². Nepaisant augančios Vašingtono paramos, silpna ir korumpuota Ngo Dinh Diem'o vyriausybė iš tikrųjų didino komunistų populiarumą. Slaptoji policija, vadovaujama prezidento brolio Ngo Dinh Nhu, represijomis blogino situaciją, smukdė valdžios autoritetą²³³, todėl kartu sudėjus visas minėtas priežastis Vietkongas ir Hanojaus žmonių širdys laimėjo.

Informacinis karas ir jo efektas. Giap'as rašė: „Ilgalaikė revoliucinė strategija turi kelis etapus: jėgų lyginimo, pusiausvyros ir kontrpuolimo. Mes transformavome priešų užnugarį į fronto liniją, mūsų pajėgos operavo mažais daliniais, nepriklausydamos viena nuo kitos, naudodamos gilią penetraciją į priešų kontroliuojamas zonas ir keldamos ten partizaninį karą. Mes sukūrėme partizanines bazines – pagaliau aiški fronto

230 Ten pat.

231 Dung Cao (2017). *First indochina war: from guerrilla warfare to a totalizing, "people's" war*. Prieiga per internetą: https://www.academia.edu/34058356/First_Indochina_War_From_Guerrilla_Warfare_to_a_Totalizing_Peoples_War

232 Ten pat.

233 Westheider, J. E. (2007). *The Vietnam War* (p. 7). The Greenwood Press.

linija išnyko ir tai stipriai apsunkino prieš kovą su mumis²³⁴. Tai palengvino informacinį karą. Giap'as nuolat pabrėždavo informacinio karo reikšmę, sakydamas, jog Vietnamo kova baigėsi laimėjimu, kadangi pavyko suorganizuoti viso pasaulio paramą su SSRS priešaky.

Valstiečių iškėlimo iš provincijų operacijos, organizuojamos Pietų Vietnamo vyriausybės, nebuvo sėkmingos. Apie 200 000–400 000 iš jų tapo pabėgėliais, be to, jie buvo gera priedanga Vietkongo agentams infiltruojantis į miestus²³⁵. Jie tapo ir įtakos agentais.

Tarp JAV karių ir jų vietnamiečių sąjungininkų buvo kalbos barjeras – daugelis vietnamiečių kalbėjo prancūziškai, bet nedaugelis angliškai, o amerikiečiai beveik nekalbėjo vietnamietiška, be to, pasireiškė ir jų rasizmas²³⁶. Esant tokiai situacijai, amerikiečiams laimėti informacinį karą buvo beveik neįmanoma.

Hanojaus ir Vietkongo politinė programa pradžioje buvo nukreipta tik į Pietų Vietnamo gyventojus, bet po „Tet“ puolimo pralaimėjimo buvo perorientuota į JAV teritoriją, kurioje sulaukė didelio atgarsio, didesnio net negu Hanojus tikėjosi. Hanojus taip pat puikiai žinojo, kad JAV ir jų Europos sąjungininkų tarpusavio santykiai yra įtempti. To priežastis buvo ne tiek humanizmas, kiek JAV dėmesio stoka europinei NATO dimensijai. Vietnamiečiai sumaniai tuo pasinaudojo²³⁷. Papildomas veiksnys buvo visam pasauliui žiniasklaidos

234 Võ Nguyên Giáp (1961). *People's War, People's Army*, First published in English by Foreign Languages Publishing House, Hanoi. Prieiga per internetą: <https://www.marxists.org/archive/giap/1961-pwpa.pdf>, 2018-11-15, p. 8–22.

235 Westheider, J. E. (2007). *The Vietnam War* (p. 19). The Greenwood Press.

236 Ten pat, p. 8.

237 Дэвидсон, Ф. Б. (2002). *Война во Вьетнаме* (p. 17, 228). Изографус, ЭКСМО.

paviešinti karo žiaurumai, kurie stipriai paveikė JAV ir ne tik JAV visuomenės nuomonę.

Dažnai minimi pagrindiniai veiksniai, nulėmę JAV kariuomenės pralaimėjimą, yra:

- ♦ blogas pasiruošimas karui neįvertinus teritorijos, gamtos, klimato;
- ♦ užtikrintas vietnamiečių atsargų, karių ir amunicijos tiekimas per Hošimino taką, kuris buvo už amerikiečių aviacijos veikimo zonos;
- ♦ nereguliariam karui nepritaikyta kariuomenės taktika;
- ♦ nepertraukiami bombardavimai nebuvo efektyvūs ir JAV masinių informacijos priemonių buvo vaizduojami kaip nehumaniški (buvo numesta daugiau bombų negu neseniai pasibaigusio Antrojo pasaulinio karo metu).

Svarbiausias iš jų buvo faktas, kad amerikiečiams nepavyko palaužti vietnamiečių moralės. Atvirkščiai, palūžo JAV visuomenė, įsitikinusi, kad šio karo neįmanoma laimėti. Be to, JAV kariai buvo demotyvuoti – tai buvo 19 metų jaunuoliai, kurie po pirmojo mūšio nustodavo tikėti šio karo prasme, matydami, kad tenka kovoti su ryžtingu ir nematomu priešu²³⁸.

Informacinį karą Vietname ir pasaulyje laimėjo vietnamiečiai. Tai ir buvo lemiamas jų vykdomo partizaninio karo laimėjimo veiksnys.

Kariai, valdymo struktūra, žvalgyba, kontržvalgyba. Vietnamiečiai turėjo tam tikrą partizaninio karo patirtį po pasipriešinimų Japonijos okupacijai ir Prancūzijos pokario kolonijinei administracijai. Daugelis Vietkongo narių buvo Vietmino (*Viet Minh*) veteranai, prie kurių prisijungė maž-

238 Why America lost the Vietnam War | A1 Sample answer. [žiūrėta 2018-10-15]. Prieiga per internetą: <https://studyclix.blob.core.windows.net/static/content/file/uploads/1/1c6e842b-2423-4860-a369-6b32ba7573b1.pdf>

daug 2000 kareivių, savarankiškai prisiskverbusių iš šiaurės²³⁹.

Po Pirmojo Indokinijos karo vykdant Hanojaus įsakymą Vietnamo pietuose buvo palikta apie 10 000 „miegančių“ Vietmino (*Viet Minh*) kovotojų, kurie greitai sudarė Vietkongo pagrindą²⁴⁰. Kituose šaltiniuose minimas skaičius – iki 15 000 kovotojų. 1967 m. Vietkongo pajėgos kartu su Šiaurės Vietnamo reguliariosiomis pajėgomis sudarė apie 860 000 karių, kita pusė – Pietų Vietnamas, JAV ir jų sąjungininkai – apie 1 420 000 karių. Pajėgos apylygės, bet nors JAV disponavo triuškinančia technologine persvara, tai nepadėjo jiems laimėti karo. Tik 40 % JAV ir Pietų Vietnamo operacijų baigėsi kontaktu su priešu ir tik 20 % – realiais mūšiais, kuriuose paprastai komunistai būdavo nugalimi²⁴¹.

Karo metu JAV plačiai naudojo naujausias technologijas – nuo džiuuglių apipurškimo chemikalais, elektroninių priešo identifikavimo sistemų iki išmaniųjų ginklų. Visgi tai nelabai padėjo, nes vietnamiečiai gerai infiltravo saviškius į priešo informacinius kanalus ir paprastai apie būsimus reidus žinojo viską, ko reikėjo jiems pasiruošti, taip pat per savo agentūrą

239 Šimko, J. (2019). Vietnam war - the new aspect of warfare. *International Conference Knowledge-based organization*, XXV(1), 145. Prieiga per internetą: <https://content.sciendo.com/view/journals/kbo/25/1/article-p144.xml>

240 Barański, Ł. (2013). Wybranekonfliktzybrojnewujęciupolemologicznym (część 1): II wojna indochińska. *Obronność - Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej*, 4(8), 13. Prieiga per internetą: [http://bazhum.muzhp.pl/media//files/Obronnosc_Zeszyty_Naukowe_Wydzialu_Zarzadzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej/Obronnosc_Zeszyty_Naukowe_Wydzialu_Zarzadzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4\(8\)/Obronnosc_Zeszyty_Naukowe_Wydzialu_Zarzadzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4\(8\)-s5-31/Obronnosc_Zeszyty_Naukowe_Wydzialu_Zarzadzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4\(8\)-s5-31.pdf](http://bazhum.muzhp.pl/media//files/Obronnosc_Zeszyty_Naukowe_Wydzialu_Zarzadzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej/Obronnosc_Zeszyty_Naukowe_Wydzialu_Zarzadzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4(8)/Obronnosc_Zeszyty_Naukowe_Wydzialu_Zarzadzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4(8)-s5-31/Obronnosc_Zeszyty_Naukowe_Wydzialu_Zarzadzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4(8)-s5-31.pdf)

241 Westheider, J. E. (2007). *The Vietnam War* (p. 17). The Greenwood Press.

Honkonge žinodavo ir apie būsimus bombardavimus²⁴².

Vietnamiečių žvalgyba dirbo gerai – informacija apie JAV ir Pietų Vietnamo kariuomenės dalinius buvo renkama efektyviai. Taip pat pavyko dezinformacijos kampanija prieš „Tet“ puolimą – Vietkongo didelių miestų puolimas užklupo gynėjus netikėtai. Ironiška yra tai, kad generolas Giap’as, visuotinai vertinamas kaip Vietnamo laimėjimo pagrindinis architektas, nepritarė „Tet“ puolimui bijodamas didelių nuostolių bei netikėjo, kad Pietų Vietnamo kariuomenė sudės ginklus. Kariu požiūrių jis buvo teisus²⁴³.

Vietkongas su Šiaurės Vietnamo vyriausybe sugebėjo faktiškai sukurti alternatyvią valstybę. Kariniai veiksmai buvo koordinuojami Hanojuje. Vietnamiečių žvalgyba, kontržvalgyba veikė labai efektyviai, ypač taktiniu operaciniu lygmeniu.

Logistika, užsienio pagalba. Kariniu požiūriu Vietnamo teritorija yra labai sudėtinga – tankūs tropikų miškai, karštas ir drėgnas klimatas, transporto infrastruktūros stoka, pelkėti ryžių laukai sudarė didelių problemų manevrams. Musonų sukeltų lietų laikotarpiai stipriai mažino matomumą, o aviacija tuo metu beveik negalėjo veikti²⁴⁴. Geografinė Vietnamo padėtis davė generolui Giap’ui didžiulį pranašumą jau kovo-

242 Дэвидсон, Ф. Б. (2002). *Война во Вьетнаме* (p. 208–209). Изографус, Эксмо.

243 Ten pat, p. 233.

244 Barański, Ł. (2013). Wybrane konflikty zbrojne w ujęciu polemologicznym (część 1): II wojna indochińska. *Obronność - Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej*, 4(8), 12. Prieiga per internetą: [http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Obroonnosc_Zeszyty_Naukowe_Wydzialu_Zarządzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej/Obroonnosc_Zeszyty_Naukowe_Wydzialu_Zarządzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4\(8\)/Obroonnosc_Zeszyty_Naukowe_Wydzialu_Zarządzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4\(8\)-s5-31/Obroonnosc_Zeszyty_Naukowe_Wydzialu_Zarządzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4\(8\)-s5-31.pdf](http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Obroonnosc_Zeszyty_Naukowe_Wydzialu_Zarządzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej/Obroonnosc_Zeszyty_Naukowe_Wydzialu_Zarządzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4(8)/Obroonnosc_Zeszyty_Naukowe_Wydzialu_Zarządzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4(8)-s5-31/Obroonnosc_Zeszyty_Naukowe_Wydzialu_Zarządzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4(8)-s5-31.pdf)

jant su prancūzais, kai Kinijoje turėjo saugų rajoną, kur galėjo kurti ar atstatyti ginkluotąsias pajėgas.

Antrojo Indokinijos karo metu saugaus rajono vaidmenį atliko Laosas ir Kambodža. Apaugę džunglėmis kalnai, nors ir neaukšti, bet statūs, kalnuose daug olų, puikiai tinkančių slėptuvėms, kuriose Giap'as įrengdavo štabus. Vienintelis geležinkelis, pastatytas prancūzų, didelės strateginės reikšmės neturėjo²⁴⁵.

JAV karių ekipuotė netiko tropikams – buvo labai sunki ir kariauti su ja buvo per karšta. Bazinė kario ekipuotė svėrė 30 kg, visiškai sukomplektuota – 41 kg. Gynybos sekretorius Robertas McNamara siekė išlaidų efektyvumo kariniuose įsigijimuose, tačiau išėjo taip, kad buvo perkami pigiausi daiktai, nepritaikyti šitam karui²⁴⁶.

JAV pradėjo karą su šautuvais M-14, bet jie buvo pernešygi galingi artimajai kovai (o džunglėse vyko būtent tokios kovos) ir strigdavo, tačiau nauji M-16 pradžioje buvo šiuo atžvilgiu dar prastesni. Po specialių mokymų M-16 vėliau buvo gerai vertinami dėl ergonomikos ir taiklumo. Vietnamiečiai naudojo kinų AK-47 versiją. Šis šautuvas, amerikiečių vertinimu, buvo idealus partizaniniam karui²⁴⁷.

Vietnamiečiai sugebėjo išspręsti apsirūpinimo ginklais problemą. Šalyje buvo sukurta karinė pramonė, kuri pradėjo šaunamųjų ginklų ir amunicijos gamybą, o sunkioji technika buvo tiekiamą iš Kinijos ir SSRS. Ginklai ir amunicija buvo pernešami nešėjų armijos, kurių buvo dvigubai daugiau negu kovinių karių. Karinių atsargų Vietkongui tiekimo kelias, pavadintas Hošimino taku, tapo sėkmingo logistinio aprūpinimo problemos sprendimo simboliu.

245 Дэвидсон, Ф. Б. (2002). *Война во Вьетнаме* (p. 20–23). Изографус, Эксмо.

246 Westheider, J. E. (2007). *The Vietnam War* (p. 110). The Greenwood Press.

247 Ten pat, p. 112.

3.6. Afganistanas 1979–1989 m.

1978 m. balandžio 27 d. įvykus prokomunistiniam perversmui, buvo paskelbtas Afganistano Demokratinės Respublikos sukūrimas, pradėjo veikti nauja Nur Muhammado Tarakio vyriausybė. Per pirmuosius aštuonis mėnesius naujoji valdžia pradėjo reformas, kurios iš esmės prieštaravo giliai įsišaknijusiems Afganistano papročiams ir tradicijoms (valdžios struktūrų ir žemės reforma, moterų teisės ir t. t.)²⁴⁸. Reformų metodai: areštai, nužudymai, represijos, sukėlė naujosios valdžios konfliktą su senojo elito ir vietinės savivaldos atstovais. Ypač tai palietė dvasininkiją, kurios įtakos Afganistano visuomenei sunku nepastebėti. Beveik iš karto sukilimų pradėjo kilti provincijose. Į tai Kabulas atsakė teroru, kurio pasekmės – dideli Afganistano pabėgėlių srautai į kaimynines šalis. Sukilimui pradėjus stiprėti, į jo malšinimą įsivėlė SSRS. Iš pradžių buvo teikiama pagalba, vėliau įvestas SSRS karinis kontingentas, todėl sovietų kariuomenei, kaip okupanto pajėgoms, tiesiogiai teko dalyvauti karo veiksmuose. Tai nulėmė, jog Afganistano žmonės pradėjo dar stipriau remti sukilėlius.

Pradinės SSRS vadovybės viltys, kad kariuomenės kontingentas nedalyvaus kovos veiksmuose, neišsipildė. 1979 m. gruodžio 27 d. įvyko sovietų specialiųjų pajėgų operacija „Štorm-333“, po kurios buvo įvykdytas perversmas ir šalies vadovu tapo Babrakas Karmalis, turėjęs SSRS vadovybės pasitikėjimą, o jau 1980 m. sausio 9–10 d. SSRS kariškiai dalyvavo malšinant sukilimą Nahrino mieste. Vėliau SSRS kariuomenės išitraukimo mastai tik didėjo. SSRS pajėgos buvo išdėstytos kaip atskiri garnizonai – provincijos pagrindiniuose miestuose ir pagal žiedinį valstybės kelią, kuriuo buvo užtikrinta SSRS pajėgų logistika. SSRS kontingentą 1979 m. sudarė 75 000 karių. Laikui bėgant 1984 m. kontin-

248 Farr, G. M. & Merriam, J. (1987). *Afghan Resistance: The Politics of Survival* (p. 21). Westview.

gentas išaugo iki 120 000 karių. SSRS pajėgos naudojo sunkiąją ginkluotę bei kovinę aviaciją (1800 pagrindinių tankų, 2000 vnt. visų tipų šarvuotų transporto priemonių ir apie 300 visų tipų lėktuvų ir 300 sraigtasparnių)²⁴⁹.

Išskirtinos tokios pagrindinės SSRS pajėgų užduotys:

- ♦ Situacijos valstybėje stabilizavimas išdėstant garnizonus svarbiausiose šalies vietose.
- ♦ Afganistano vyriausybės pajėgų kovos su sukilėliais rėmimas.
- ♦ Afganistano pajėgų aviacijos, artilerijos, žvalgybos ir logistikos paramos užtikrinimas.
- ♦ Siekis sumažinti galimus SSRS politinius nuostolius prarandant kuo mažiau karinių resursų²⁵⁰.

Visgi laikui bėgant atsiskleidus Afganistano vyriausybės pajėgų bejėgiškumui SSRS karinis kontingentas vis labiau išitraukdavo į partizaninio karo kovas. Per viso karo laikotarpį SSRS pajėgos įvykdė 220 karinių operacijų savarankiškai ir apie 400 – kartu su Afganistano vyriausybės pajėgomis²⁵¹. Laikui bėgant SSRS vadovybė suprato tokio karo beprasmiškumą, ypač atsižvelgdama į tai, kad nebuvo įmanoma nutraukti užsienio paramos partizanų judėjimui. Mudžachedai (religinio pasipriešinimo judėjimo dalyviai) nuolat kontroliavo apie 70 % Afganistano teritorijos, o Kabulo režimas pralaimėjo kovą dėl savo šalies gyventojų palaikymo. Galų gale ir pačioje SSRS prasidėjo destruktiniai procesai.

1989 m. vasario 15 d. SSRS kariuomenė pasitraukė iš Afganistano, generolas Borisas Gromovas paskutinis perėjo tiltą per Piandžo upę. Tačiau išliko karinė ir logistinė Kabulo vyriausybės parama. Tai leido Kabulo vyriausybei ir toliau

249 Girardet, E. (1985). *Afganistan: The Soviet War* (p. 36–38). Croom Helm.

250 Grau, L. W. & Nawroz, M. Y. (1995). The Soviet Experience in Afghanistan. *Military Review* 75(5), 19.

251 Рунов, В. (2016). *Афганская война. Боевые операции* (p. 106). Яуза, ЭКСМО.

kontroliuoti didesnius miestus²⁵². Nustojus teikti paramą Kabulo vyriausybei žlugo, prezidentas Muchamedas Nadžibula buvo nužudytas ir šalis nusirito į civilinio-etninio karo bedugnę.

Afganistano karas yra puikus sėkmingo partizaninio karo pavyzdys. Buvo išnaudotos visos prielaidos, kurios yra reikalingos tokiam karui laimėti:

- 1) gyventojų palaikymas;
- 2) palanki partizaniniams veiksams teritorija;
- 3) parama iš užsienio;
- 4) saugių zonų egzistavimas kaimyninių šalių pasienyje;
- 5) vieningas religinis pagrindas;
- 6) laimėtas informacinis karas, įskaitant SSRS visuomenę.

Pasiruošimas kovai iki karo pradžios, tautos karinės tradicijos. Afganistano istorija – tai karų istorija: nuo Achemenidų Imperijos karaliaus Dariaus I užkariavimo iki trijų karų su Didžiosios Britanijos imperija (1838–1842 m., 1878–1880 m., 1919 m.).

Afganų tautos, kaip politinės visumos, nėra – tai, ką stebėtojas iš šalies pavadintų afganų tauta, yra skirtingų, Afganistano valstybės teritorijoje gyvenančių tautybių atstovai. Afganistano žmones sudaro šių tautų atstovai: puštunai – apie 40–50 %, tadžikai – apie 25 %, uzbekai – 9 %, hazarai – apie 12–15 % bei kitų mažumų, tokių kaip: turkmėnai, balochai ir kt., atstovai.²⁵³ Etninės grupės nuolat tarpusavyje konfliktuoja.

252 Iš viso 6 mėn. laikotarpiu SSRS transporto aviacija įvykdė apie 4000 skrydžių. Tanner, S. (2002). *Afghanistan: A Military History from Alexander the Great to the Fall of the Taliban* (p. 104). Da Capo Press. Prieiga per internetą: <https://www.pdfdrive.com/afghanistan-a-military-history-from-alexander-the-great-to-the-fall-of-the-taliban-e186080182.html>

253 Rubin, B. (2002). *The Fragmentation of Afghanistan: State Formation and Collapse in the International System* (p. 10–50). Yale University Press. Prieiga per internetą: <https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWFpbmx0eXVzaGdlc2VzfGd4OjQ3N2U4Z-WExZDgyYTdjNDY>

Afganistanas – tai tradicinė visuomenė, netoli pažengusi nuo feodalinės santvarkos. Dėl silpnos centrinės valdžios tradicinę susiformavusią valdžios struktūrą šalyje galima apibūdinti taip: centrinė, t. y. Kabulo skiriama, provincijos valdžia ir vietinė, t. y. genčių / kaimų, savivalda²⁵⁴. Ypač reikia pabrėžti, kad Afganistane labai gajos mažojo karo²⁵⁵ ir kraujo keršto tradicijos. Tam labai palankios gamtos sąlygos ir reljefas. Transporto infrastruktūra (kelių tinklas) neišvystyta. Tai neleidžia centrinei valdžiai vykdyti teritorijos kontrolės ir užtikrinti pajėgų manevrų bei logistikos. Dėl teritorijos ypatumų beveik neįmanoma užtikrinti Afganistano sienų kontrolės, tad Afganistanas yra labai palanki šalis partizaniniam karui.

Kovos taktika: atvira kova / pogrindis. Pirmajame etape, iki 1980 m. pabaigos, pasipriešinimo dalyviai bandė stoti į atvirą kovą su SSRS padaliniais. Tai kainavo didelių nuostolių, kurie privertė pereiti prie partizaninio karo taktikos. Pasipriešinimo pajėgos stengėsi užtikrinti teritorijos kontrolę ir vengti atvirų kovų su reguliariaisiais sovietų kariuomenės vienetais, naikindamos režimo valdymą ir priversdamos Kabulo vyriausybę ir SSRS 40-ąją armiją išsklaidyti savo padalinius bei kurti garnizonus.

Išskirtini tokie pagrindiniai partizaninio karo Afganistane kovos metodai:

254 Shahrani, N. M. & Canfield, R. (1984). *Revolutions and Rebellions in Afghanistan: Anthropological Perspectives* (p. 170–171). Institute of International Studies; University of California.

255 Tai žvalgybiniai, diversiniai, partizaniniai ir teroristiniai mažo intensyvumo veiksmai. Terminas „mažasis“ nusako ne panaudotų padalinių dydį, bet tik taktiką. Mažojo karo esmė – nedidelio masto kovos veiksmai. Jį gali vykdyti ir reguliariasis kariuomenės padalinys, taip pat ir milicija. Tokios taktikos tikslas – priversti priešą išseikvoti resursus, sukuriant sąlygas lemiamam smūgiui. Afganistano sąlygomis pagrindiniais kovos būdais tapo pasalos, netikėti užpuolimai ir viskas, kas leisdavo susilpninti oponentus santykinai saugiomis priemonėmis.

1. *Valstybės įstaigų, policijos ir saugumo postų, kontroliuojamų gyvenviečių, karinių padalinių nuolatinės dislokacijos vietų, oro uostų ir pramonės objektų apšaudymas.* Pagrindinis dėmesys buvo sutelkiamas į skirtingų sistemų ugnies koncentraciją iš skirtingų pozicijų, siekiant didesnio poveikio taikiniams ir atsakomųjų veiksmų apsunkinimo. Plačiai buvo naudojama „klajojančios“ ugnies taktika²⁵⁶. Priklausomai nuo turimos amunicijos kiekio apšaudymai buvo ilgalaikiai arba trumpalaikiai. Dažnai buvo naudojami ugnies koreguotojai. Tokių operacijų skaičius labai priklausė nuo logistikos. Pvz., Pakistano pasienio rajonuose per dieną galėjo būti atlikta nuo 20 iki 800 atakų panaudojant nevaldomus reaktyvinius sviedinius. Iš viso nuo 1985 m. balandžio mėn. iki 1987 m. sausio mėn buvo oficialiai užfiksuota 23 500 apšaudymų.

2. *Gyvenviečių, nedidelių karinių garnizonų užpuolimas.* Tokių užpuolimų tikslas buvo trumpalaikis gyvenvietės arba garnizono užėmimas, materialinių vertybių surinkimas arba sugadinimas, valdžios rėmėjų sunaikinimas ir t. t. Pats užpuolimas beveik niekada nebuvo tiesioginis – iš pradžių buvo užimamos aukštumos, blokuojamos komunikacijos, metodiškai vykdomi apšaudymai siekiant demoralizuoti gynėjus. Apie užpuolimo mastus liudija šie skaičiai²⁵⁷:

1 lentelė

Metai	Užpuolimų skaičius
1985	2400
1986	2900
1987	4200

256 „Klajojančios“ ugnies taktika – trumpalaikės ugnies atakos iš anksčiau paruoštų pozicijų greitai keičiant ginklų dislokacijas. Paprastai ji taikoma raižytoje vietovėje, naudojamos nevaldomos raketos, kulkosvaidžiai, granatsvaidžiai, minosvaidžiai.

257 Рунов, В. (2016). *Афганская война. Боевые операции* (p. 69–70). Якуза, Эксмо.

3. *Diversijos ir pasalos komunikacijų linijų vietose.* Atsižvelgiant į tikslus buvo vykdomi šie veiksmai:

- ◆ kelių ir pakelių minavimas;
- ◆ kelių infrastruktūros (kelių dangos, tunelių ir kt.) naikinimas;
- ◆ pasalos;
- ◆ komunikacijų, apsaugos postų užpuolimai;
- ◆ vamzdynų sprogdinimai, kuro vagysčių organizavimas;
- ◆ piniginės rinkliavos iš vietinių gyventojų, keleivių filtracija ir PSYOPS (psichologinės operacijos).

Galima teigti, kad „minų karas“ buvo vienas iš pagrindinių partizaninio karo metodų. Didžiausias dėmesys buvo skiriamas pagrindinių kelių Kabulas–Heratas–Kandaharas, Kabulas–Hairatanas, Kabulas–Džalalabadas ir Kabulas–Gardez–Hostas minavimui. Minavimas buvo vykdomas iš anksto arba *ad hoc*. Dažniausios minų padėjimo vietos būdavo prieš gyvenvietę, kalnų kelių susiaurėjimuose (kur apvažiuoti yra sudėtinga arba neįmanoma), išvažiavimuose / įvažiavimuose į pagrindinį kelią, prieigose prie vandens šaltinių, perkėlų. Minų ir savadarbių sprogstamųjų užtaisų (IED) maskavimas buvo labai sumanus – šalia jų padėjimo vietų būdavo išstatoma postų, kurių tikslas buvo perspėti vietinius gyventojus apie minas ir IED. Dažnai už tai buvo gaunamas atlygis. Dažnu reiškiniu tapo laikinų patikros postų išstatymas, kuriuose pasipriešinimo dalyviai tikrindavo transporto priemones, surinkdavo „mokesčius“, vykdė keleivių patikros ir PSYOPS veiksmus²⁵⁸.

4. *Diversiniai-terroristiniai aktai miestuose prieš valstybės tarnautojus ir valdžios šalininkus.* Pagrindiniai veiksmai buvo sukoncentruoti šalies sostinėje ir didesniuose miestuose. Pagrindiniai taikiniai – pramonės, žemės ūkio, šalies val-

258 Особенности разведывательно-боевой деятельности частей и подразделений специальной разведки в условиях Афганистана. (n.d.). Prieiga per internetą: <http://www.vrazvedka.ru/training/trial/132-sbornik.html>

dymo, kariuomenės, saugumo pajėgų pareigūnai ir rėmėjai bei SSRS atstovai. Pagrindiniai vykdymo būdai – savadarbiai sprogstamieji užtaisai, padegimai ir pasikėsinimai naudojant šaltuosius ir šaunamuosius ginklus²⁵⁹. Pagal SSRS duomenis, nuo 1985 iki 1987 m. iš viso buvo užfiksuota 1300 diversinių / teroristinių aktų. 1985 m. jų buvo 450, o 1987 m. – jau net 800²⁶⁰.

Pagrindinius kovos principus, kuriuos panaudojo pasipriešinimo pajėgos, galima apibūdinti kaip nekonvencinių veiksmų ir partizaninio karo mišinį²⁶¹:

1. Atsisakymas vykdyti stambaus masto, ilgalaikes operacijas, suteikiant pirmenybę mažų grupių veiklai išnaudojant netikėtumo faktorių.

259 Metodus labai tiksliai apibūdina ši ištrauka: „Kitas aspektas buvo kova iš vidaus. Aš visada pabrėždavau, kad mūsų taikiniai buvo SSRS, KHAD agentai, valdžios atstovai ir valdžios įstaigos Kabule: nuo atakos peilio dūriu į nugarą SSRS kariškiui Kabulo turgavietėje iki vyriausybės įstaigų sprogdinimo. Šios priemonės buvo sėkmingos – visi SSRS atstovai galėjo judėti tik su ginkluotomis grupėmis arba tik su ginkluota palyda. Turgūs buvo paskelbti „No-Go“ zonomis SSRS piliečiams. Naudojant IED buvo susprogdinta Kabulo universiteto valgykla, kurioje žuvo 9 SSRS atstovai, įskaitant moterį profesorę. Visa tai privertė pristabdyti SSRS ideologijos sklaidimą. 1985 m. buvo atliktas sėkmingas pasikėsinimas į SSRS aukšto rango karininkus. Tai įvyko demonstruojant filmą SSRS kultūros centre. Taip pat buvo bandoma įvykdyti keletą pasikėsinimų į M. Nadžibulos gyvybę. Yousaf, M., & Adkin, M. (1992). *The Bear Trap: Afghanistan's Untold Story*. Jang Publishers. Prieiga per internetą: <http://www.afghanasamai.com/Dscutions-poleticalcullture/Afghanasamai-2012/ BATTLEsAfghanistanTheBearTrap DefeatofaSuperpowerMohammedYousaf.pdf>

260 Рунов, В. (2016). *Афганская война. Боевые операции* (p. 76). Яуза, Эксмо.

261 *Особенности разведывательно-боевой деятельности частей и подразделений специальной разведки в условиях Афганистана*. (n.d.). Prieiga per internetą: <http://www.vrazvedka.ru/training/trial/132-sbornik.html>

2. Atviros kovos vengimas su reguliariaisiais padaliniais. Aktyvus pasipriešinimas buvo vykdomas tik ginant atraminius rajonus arba patekus į beviltišką situaciją.

3. Nuolatinio spaudimo ugnimi užtikrinimas (apšaudymai, inžinerinės minos ir t. t.) vyriausybinių ir okupacinių padalinių judėjimo metu.

4. Nuolatinė ir visa apimanti žvalgyba.

5. Nuolatinis ideologinis-psichologinis gyventojų ir priešų personalo apdorojimas.

Šis karas dar kartą įrodė, kad sėkmingam partizaniniam karui reikalinga saugi teritorija, kur galima įrengti partizanų valdomas zonas, kurti partizanų padalinius, gauti palaikymą ir atstatyti jėgas.

Susidūrus su „tūkstančių pjūvių“ taktika²⁶² iš esmės tapo neįmanoma laimėti karo konvencinėmis priemonėmis.²⁶³

Tautos valia priešintis, parama kovojant su okupantais.

Pasipriešinimo judėjimai skyrė didelį dėmesį socialinės infrastruktūros kūrimui atramos rajonuose, siekdami užtikrinti pasipriešinimo judėjimo vystymąsi. Atraminiai rajonai buvo pakankamai didelės teritorijos sunkiai pasiekiamose šalies vietose (pasienyje su Pakistanu ir Iranu), esančiose toli nuo SSRS ir Afganistano reguliariosios kariuomenės komunikacijų. Pagrindinis valdymo elementas buvo vadinamųjų Islamo komitetų tinklas, kuris iš esmės sukurdavo lygiagrečią valdymo struktūrą ir delegitimizuodavo centrinę valdžią (trikdydavo mokesčių surinkimą ir t. t.). Pačiame atramos rajone buvo

262 Iš esmės tai yra mums gerai žinoma mažojo karo taktikos atmaina, kai priešas yra labai dažnai pažeidžiamas nemirtinų smūgių, tačiau jų visuma priverčia jį atsitraukti.

263 Yousaf, M., & Adkin, M. (1992). *The Bear Trap: Afghanistan's Untold Story*. Jang Publishers. Prieiga per internetą: <http://www.afghanasamai.com/Dscutions-poleticalcullture/Afghanasamai-2012/BATTLEsAfghanistanTheBearTrap DefeatofaSuperpower MohammedYousaf.pdf>

įkuriama mokomųjų centrų (bazinis karinis mokymas, specialistai buvo rengiami specialiuose užsienio centruose), ginklų remonto dirbtuvių, sandėlių ir t. t., taip pat buvo įrengta gynybinių pozicijų ir nuolat budėjo atraminio rajono gynybos pajėgos. Buvo įsteigta ir mažesnio dydžio bazių. Atraminiai rajonai visada turėjo aiškia partinę priklausomybę²⁶⁴.

Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad nepaisant didelių taikių gyventojų nuostolių, pasipriešinimo mastas išliko labai didelis – SSRS pajėgos negalėjo pasitikėti savo afganistaniečiais, kaip sąjungininkais. Beveik visi bendrųjų operacijų sumanymai, kuriuos planuojant dalyvavo vietiniai kariškiai, tapdavo žinomi pasipriešinimo pajėgoms²⁶⁵, todėl nekyla abejonių dėl Afganistano tautos valios priešintis.

Informacinis karas ir jo efektas. Prieš Afganistane veikiančias SSRS pajėgas informacinis karas buvo neveiksmingas, todėl mudžachedai nevertino kovos už sovietų karių protus ir širdis, daugiau pasikliaudavo atviros prievartos taktika.

Kaip ir bet kurio informacinio karo tikslas buvo delegitimizuoti Kabulo vyriausybę ir SSRS karines pajėgas, sutelkti visuomenės palaikymą savo naudai. Pasipriešinimo judėjimo informacinio karo organizatoriai geriau už savo oponentus išmanė šalies ypatumus: religingumą, skirtumus tarp islamo krypčių, nacionalinius-gentinius skirtumus ir t. t. Buvo naudojami tokie pagrindiniai informacinės kovos metodai:²⁶⁶

- ◆ Propaganda žodžiu: šiam tikslui buvo rengiami specialūs agitatoriai²⁶⁷.

264 Рунов, В. (2016). *Афганская война. Боевые операции* (p. 43–76). Яуза, Эксмо.

265 Robert, J. (2011). *The Afghan Way of War: How and Why They Fight*. Oxford University Press.

266 Слинкин, М. Ф. (2000). Афганистан: уроки информационной войны. *Культура народов Причерноморья*, (15), 82–95.

267 Sulaikytas Gerato mieste Muchamedas Isa teigė, kad 1983 m. jis baigė propagandistų mokymus Irano Kumo mieste. Kursuose mokėsi 300 klausytojų. Ten pat, p. 82–95.

- ◆ Pamfletų ir skrajučių, pritaikytų vietinėms sąlygoms (žemas raštingumo lygis), dalijimas.

- ◆ Vietinių gyventojų susirinkimų organizavimas, kuriuose, be sakomų kalbų, buvo organizuojamas garso įrašų klausymas ir propagandinių filmų peržiūra. Taip pat svarbios buvo nepatikimų „elementų“ egzekucijos.

- ◆ Gandų ir dezinformacijos skleidimas tarp Kabulo vyriausybinių pajėgų narių, siekiant patraukti juos į savo gretas.

Žvelgiant iš retrospektyvos galima teigti, kad informacinį karą dėl vietinių gyventojų palaikymo SSRS ir Kabulo režimas pralaimėjo. Sukilėliams pavyko patraukti į savo pusę daugumą gyventojų.

Kariai, valdymo struktūra, žvalgyba, kontržvalgyba. Iš esmės, nepaisant politinės priklausomybės, visų Afganistano pasipriešinimo pajėgų struktūra buvo vienoda. Žemesnysis lygmuo – grupė nuo 15 iki 50 karių²⁶⁸. Grupės buvo jungiamos į būrius iki 200 karių. Įvairiose provincijose būrių ir grupių organizacinė struktūra ir ginkluotė buvo skirtinga. Būriai veikė skirtinguose rajonuose, dislokacijos vietos dažniausiai būdavo gyvenvietėse arba „atraminiuose“ rajonuose. Būriai buvo jungiami į reguliarius karinius vienetus, imituojančius „islamo pulkus“. Pasipriešinimo vienetų pagrindą sudarydavo kovos grupė, dažniausiai suburta iš vieno kišlako gyventojų. Ginklai buvo slepiami šalia dislokacijos vietų. Keletas vienoje teritorijoje veikiančių grupių sudarydavo būrį. Jų kovinės galimybės pateikiamos šioje lentelėje:

268 Особенности разведывательно-боевой деятельности частей и подразделений специальной разведки в условиях Афганистана. (n.d.). Prieiga per internetą: <http://www.vrazvedka.ru/training/trial/132-sbornik.html>

Taktinis vienetas	Pajėgos	Vnt.
Būrys	1. Personalas 2. Sunkieji kulkosvaidžiai 3. 82 mm minosvaidžiai 4. Prieštankiniai granatsvaidžiai 5. Beatošliaužiai pabūklai	150–200 4–8 4–8 6–9 4
Grupė	1. Personalas 2. Sunkieji kulkosvaidžiai 3. 82 mm minosvaidžiai 4. Prieštankiniai granatsvaidžiai 5. Beatošliaužiai pabūklai	30–50 1–2 1–3 1–3 1

Kovą su SSRS kontingentu ir Kabulo režimu vykdė daugiau kaip 70 skirtingų grupių ir organizacijų²⁶⁹. Svarbiausias jų visų tikslas buvo Afganistano centrinės valdžios nuvertimas. Tačiau skyrėsi šalies tolimesnės raidos vizija: vieni norėjo įkurti Islamo Respubliką pagal Irano ar Pakistano (skirtingi modeliai) pavyzdį, kiti norėjo atstatyti monarchiją, buvo nedidelių maoistinių grupių, taip pat namažai kitų skirtumų: nacionalinių, religinių, partinių ir kt. Faktiškai tai buvo mažai tarpusavyje susijusių jėgų konglomeratas. Pasipriešinimo lyderiai siekė skirtingų asmeninių tikslų, periodiškai kovojo tarpusavyje, taip ir nesugebėjo susitarti dėl vieningo vadovavimo.

Vadovavimas pasipriešinimo judėjimams buvo vykdomas iš Pakistano ir Irano teritorijose esančių centrų. Į centro sudėtį įeidavo keletas komitetų (skyrių): karinis, žvalgybos ir kontržvalgybos, informacijos ir propagandos, administracinis-ūkinis, teismų ir finansinis komitetai. Iš Pakistano veikė sunitų organizacijos: Afganistano islamo partija, Afganistano islamo bendrija, Afganistano islamo revoliucijos judėjimas, Islamo partija, Afganistano nacionalinio išsigelbėjimo frontas, Afganistano nacionalinis islamo frontas, Afganistano is-

269 Ten pat.

lamo judėjimas. Iš Irano teritorijos veikė šių organizacijų: Nasr, Alacho partijos, Islamo revoliucijos sargybinių korpusas, Afganistano islamo judėjimas, Jungtinis islamo revoliucijos frontas, Islamo santarvės taryba, Islamo revoliucijos judėjimas²⁷⁰.

Mudžachedai neturėjo bendros žvalgybos informacijos rinkimo ir apdorojimo sistemos. Kiekviena pasipriešinimo organizacija, kiekvienas vietinis būrys tai vykdė savarankiškai. Taktinio lygmens rezultatai dėl plataus vietinių gyventojų palaikymo, tarpusavio giminytės ryšių ir infiltracijos į Afganistano saugumo ir kariuomenės pajėgas buvo labai geri. Taip pat mudžachedai daug dėmesio skyrė kontržvalgybai. Galima teigti, kad Afganistano pasipriešinimo organizacijos sugebėjo sukurti veiksmingas karines struktūras.

Logistika, užsienio pagalba. Nagrinėjant 1979–1989 m. Afganistano karą pirmiausia būtų tikslinga apžvelgti šios šalies geografinę padėtį. Afganistanas – tai neturinti priėjimo prie jūros kalnų šalis, kurios bendras plotas 652 tūkst. kv. km (tai yra Prancūzijos, Belgijos, Olandijos ir Danijos plotai kartu sudėjus). Mažiau nei 10 % jo teritorijos yra žemiau nei 600 m virš jūros lygio. Iš rytų į vakarus driekiasi aukšti Hindukušo kalnai, toliau vakaruose pereinantys į Paropamizo kalnus. Iš viso kalnai sudaro tris ketvirtąsias Afganistano teritorijos. Pietinėje dalyje driekiasi Gaznio-Kandaharo plokščiakalnis, priklausantis Irano kalnynui. Šiaurinėje ir pietvakarinėje dalyse plyti dykumų lygumos – Baktrijos, Registano, Dašti Margo.

Klimatas subtropinis, žemyninis, sausas. Vidutinė sausio temperatūra nuo 0 iki plus 8 °C lygumose iki minus 20 °C kalnuose. Liepą lygumose oras įkaista vidutiniškai iki 24–32 °C, aukštikalnėse laikosi 0–10 °C šiluma. Kritulių per metus iškrenta nuo 200 mm lygumose iki 800 mm kalnuose. Dažnos sausros.

270 Abdulkader, H. S. (2008). *Organizations at War in Afghanistan and Beyond* (p. 352). Cornell University Press.

Automobilinių kelių tinklas 1987 m. sudarė 18,3 tūkst. km, iš jų tik 15 % turėjo tvirtą dangą, t. y. vidutinis tankumas sudarė 2,8 km / 100 kv. km. Šalies susisiekimo pagrindą sudaro žiedinis kelias Kabulas–Pole Chomri–Šeberghanas–Heratas–Kandaharas. Nuo jo tęsiasi septyni magistraliniai keliai į užsienį. Geležinkelio nėra, išskyrus ruožą Kuška–Turgundis (tik 5 km!). Didžiausia teritorijos dalis (apie 85 %) sunkiai pasiekama automobiliais ir kariniu antžeminiu transportu. Afganistano teritorijoje buvo 28 oro uostai, iš jų 9 turėjo kietą pakilimo taką, 8 buvo tinkami naudoti taktinio lygmens aviacijai (iš viso tilpo 120–160 lėktuvų). Išvada: šalies teritorija dėl savo geografinių sąlygų, neišvystyto kelių ir komunikacijų tinklo yra reguliariosios kariuomenės prakeiksmas, mechanizuotųjų padalinių panaudojimas smarkiai ribojamas, šalies teritorijos ir išorinės sienos kontrolės užtikrinimas taip pat kėlė nemenkų iššūkių. Ir atvirkščiai – šalis puikiai tinka gynybai organizuoti, suteikia puikias sąlygas slėptis ir vengti susidūrimų.

Iš pradžių, 1979–1980 m., sukilėlių kovinis rengimas nebuvo pakankamas, kaip ir aprūpinimas sunkiąja ginkluote, amunicija ir kitais, karui reikalingais aprūpinimo elementais. Užsienio pagalbos dėka situacija greitai pradėjo keistis. Jau 1988 m. Pakistano teritorijoje veikė 126 mokomieji centrai, Irano teritorijoje – 18. Pagal SSRS žvalgybos vertinimą vienu metu ten galėjo būti rengiama iki 50 tūkst. sukilėlių²⁷¹.

Efektyvios užsienio pagalbos dėka pasipriešinimo judėjimo dalyviai sugebėjo ilgai kovoti. Galima išskirti keletą paramos jiems šaltinių. Pati didžiausia pagalbos programa buvo JAV vykdoma operacija „Cyclone“. Operacija buvo vykdoma nuo 1979 iki 1989 m. Pats palaikymas buvo vykdomas pasinaudojant Pakistano valdovo Zia-ul-Haq'o režimo pagalba. Finansavimas buvo nuolat ir smarkiai didinamas, t. y. nuo

271 Особенности разведывательно-боевой деятельности частей и подразделений специальной разведки в условиях Афганистана. (n.d.). Prieiga per internetą: <http://www.vrazvedka.ru/training/trial/132-sbornik.html>

500,000 \$ 1979 m. iki 20–30 milijonų \$ 1980 m. ir net – 630 milijonų \$ 1987 m.²⁷²

Taip pat didelis finansavimas buvo skirtas iš Saudo Arabijos karalystės vyriausybės ir privačių fondų – jis vertinamas apie 400 milijonų \$²⁷³. Atskiras paramos programos vykdė Kinija, kuri rėmė kairiosios pakraipos pasipriešinimo grupes, ir Iranas, rėmęs šiitus.

Taip pat nereikia pamiršti, kad, be paramos pasipriešinimo judėjimui, buvo vykdoma ekonominė ir karinė parama Pakistanui. Šis faktas taip pat turi būti inkorporuotas į bendrą Afganistano karo vertinimą.

Užsienio pagalbą galima suskirstyti pagal šias sritis:

- ♦ ginkluotės ir amunicijos įsigijimas ir pristatymas;
- ♦ personalo rengimas, instruktorių ir savanorių verbavimas (užsienyje buvo įsteigta verbavimo būrių);
- ♦ kovinis aprūpinimas (medicina ir t. t.).

Kitas mažai žinomas aspektas buvo pasipriešinimo pajėgų logistika, t. y. buvo sprendžiama, kaip aprūpinti šalies viduje veikiančias partizanų pajėgas reikalingomis medžiagomis, kaip užtikrinti personalo rotaciją ir, esant būtinybei, defiltraciją. Būtų teisinga išskirti logistinės operacijos – karavanų judėjimo užtikrinimą – į atskirą kovinių operacijų rūšį. Karavanas Afganistano kare – tai transporto priemonių (mašinų, gyvulių), karavanų saugos padalinių ir karavanų judėjimo aprūpinimo padalinių visuma. Pagal dydį karavanai galėjo būti dideli (10–15 mašinų arba 50–100 nešulinių gyvulių vilkstinė) ir maži (2–3 mašinų arba 3–5 nešulinių gyvulių vilkstinė). Karavanų judėjimo užtikrinimui buvo naudojami 99 maršrutai, iš kurių 69 buvo skirti autotransportui ir 30 gyvuliams.

272 Riedel, B. (2014). *What We Won: America's Secret War in Afghanistan, 1979–1989* (p. IX–XI, 21–22, p. 93, p. 98–99, p. 105). Brookings Institution Press.

273 Коргун, В. Г. (2004). *История Афганистана. XX век*. ИВ РАН Издательство Крафт+.

Prieš pajudant karavanui iš pradžių buvo atliekama maršruto žvalgyba, suderinami veiksmai su būriais, kurių atsakomybės rajonus turėjo kirsti karavanas. Kaip atskira užduotis buvo klaidinančių gandų skleidimas. Atvykus į galutinį tašką, dažniausiai į vieno iš pasipriešinimo judėjimų atraminį rajoną, karavano gabentos vertybės būdavo perskirstomos naudojantis vietiniais pasipriešinimo judėjimo ryšiais.

Paprastai karavanų sudėtis buvo tokia:

- ◆ avangardas – 10–15 žmonių kovinė grupė;
- ◆ pats karavanas;
- ◆ ariergardas – 5–10 žmonių kovinė grupė.

Patekę į pasalą koviniai elementai turėjo užtikrinti karavanui galimybę pasitraukti iš pasalos. Beveik visada jie galėjo tikėtis vietinių pajėgų, kurios turėjo užtikrinti savo maršruto atkarpos saugumą, paramos²⁷⁴.

Galima teigti, kad be logistikos ir palaikančios infrastruktūros Afganistano pasipriešinimo judėjimas nebūtų pasiekęs pergalės.

3.7. Čečėnija 1994–1996, 1999–2009 m.

1991 m. Čečėnijoje į valdžią atėjo SSRS KOP generolas Džocharas Dudajevas. Buvo paskelbta politinė nepriklausomybė nuo Rusijos Federacijos (RF), užimtos infrastruktūros, kariniai ir saugumo objektai. Centrinės RF valdžios bandymas numalšinti sukilimą, pasinaudojant karine jėga, nepavyko dėl ryžtingų Dž. Dudajevo ir jo bendražygių veiksmų bei sabotazo šalies viduje (RF vidaus kariuomenės personalas ir kovos technika buvo perdislokuotos į skirtingas vietas). Prasidėjo karinių dalinių užėmimas, kai

274 *Особенности разведывательно-боевой деятельности частей и подразделений специальной разведки в условиях Афганистана.* (n.d.). Prieiga per internetą: <http://www.vrazvedka.ru/training/trial/132-sbornik.html>

kur perėjęs į plėšimus. Maskva tada turėjo nusileisti. 1992 m. pavasarį buvo pasiektas susitarimas ir dideli kiekiai (50 %) ginkluotės, amunicijos ir įrangos buvo perduoti naujajai čečėnų valdžiai²⁷⁵.

Įtvirtinus valdžią pradėjo kilti naujosios Čečėnijos valdžios tarpusavio nesutarimų, ypač tarp pragmatikų ir ekstremistų. Nuo pat pradžių Dž. Dudajevo vadovaujama grupė buvo nusi-teikusi kariniam konfliktui su Rusijos Federacija. Geriausiai jų nuostatas nusako citata iš D. Hodžajevo straipsnio, atspausdin-to 1992 m. gegužės 5 d. laikraštyje „Голос Чечено-Ингушетии“ („Čečėnijos-Ingušijos balsas“): „<...> Čečėnijai reikia laukti, kad blokada bus stiprinama ir karinės pajėgos (RF – aut. pas-taba) regione bus didinamos. Padaugės teroro, padegimų ir sprogdinimų. Aktyviai vyks opozicijos rėmimas pinigais. Ru-sijos Valstybės saugumo komitetas – KGB (rus. *Комитет государственной безопасности*) bandys organizuoti naują perversmą (pirmasis perversmas 1991 m. buvo organizuotas SSRS Valstybinio ypatingosios padėties komiteto – GKČP (rus. *Государственный комитет по чрезвычайному положению*

275 Ginkluotės ir amunicijos sąrašas: 42 tankai, 34 BMP, 14 BTR, 153 skirtingų artilerijos sistemų (18 BM-21 „Grad“), 77 prieštankiniai rakteti-niai kompleksai, 113 RPG7, 27 priešlėktuvinės patrankos ir sistemos, 270 skirtingų tipų lėktuvų (daugiausia L-29/39), 2 sraigtasparniai, 57 596 vnt. lengvųjų ginklų, 27 vagonai amunicijos, 3050 tonų degalų, 38 t amunicijos, 254 t maisto atsargų. Ginklų, kurie buvo pagrobti, skaičiaus nusta-tyti neįmanoma. Taip pat buvo sukurta logistinė sistema, kuri užtikrino ginkluotės išsigijimą iš RF karinių gamyklų. Buvo bandymų pradėti savos ginkluotės gamybą (pvz., pistoletą-kulkosvaidį „Borz“). Мухин, В. (n.d.). *К вопросу о вооруженных силах и военно-политической обстановке в Чеченской Республике*. Prieiga per internetą: http://www.igpi.ru/monitoring/1047645476/apr_94/military_chechn.html

в СССР)²⁷⁶. Bus bandoma sukurti tarptautinį konfliktą. Šachrajus²⁷⁷ bandys užsiundyti ant kalniečių kazokus ir supriešinti čečėnus su ingušais. Rusijos generolai bandys daryti įtaką demonstruodami karinę galią. Čečėnijos sienas pažeidinės kariai ir karinė technika, bus žudomi čečėnai užsienyje. Sustiprės informacinis karas prieš Čečėniją. Be jokios abejonės, jau dabar planuojamos „taikdariškos“ operacijos Čečėnijos teritorijoje. Ką reikia daryti mums? Reikia papildomai apginkluoti Čečėnijos gyventojus (leisti laisvai pirkti ir parduoti ginklus ir remti privačią ginklų gamybą), sukurti gynybos ministeriją. Kalnuose kurti ginklų ir maisto sandėlius <...>. Visose gyvenvietėse kurti ginkluotuosius būrius su vadais, kad kiekvienas žinotų savo padalinį. Čečėnų karo meno esmė – partizanų taktika, staigūs užpuolimai ir gyvenviečių gynyba iki paskutinės galimybės išlikti. Pagrindinė mums gresianti problema – amunicijos trūkumas <...>.²⁷⁸

1994 m. gruodžio mėn. RF pajėgos išitraukė į kovą be aiškaus Čečėnijos vidaus situacijos suvokimo bei veiksmų plano, pajėgos buvo suburtos *ad hoc*, neatlikus reikalingo pasiruošimo. Ilgalaikio partizaninio karo perspektyva buvo vertinama kaip mažai tikėtina. Po nuožmių kovų dėl Grozno miesto ir didesnių gyvenviečių užėmimo karas tapo partizaniniu. Čečėnų karinė vadovybė padalino krašto teritoriją į atskiras zonas su aiškiais vadais. Iš esmės tai atitiko pasida-

276 Grupė aukščiausių SSRS pareigūnų 1991 m. rugpjūčio 18–21 d. organizavo pučą. Jo metu buvo bandyta nušalinti nuo pareigų SSRS prezidentą Michailą Gorbačiovą, išlaikyti turėtą valdžią ir neleisti pasirašyti naujos sąjunginės sutarties. GKČP veiksmai buvo kvalifikuoti kaip bandymas įvykdyti valstybinį perversmą.

277 Sergejus Šachrajus – RF prezidento B. Jelcino bendražygis.

278 Боярский, В. И. (n.d.). *Partizanstvo vchera segodnia zavtra*. Prieiga per internetą: <http://www.libros.am/book/read/id/358086/slug/partizanstvo-vchera-segodnya-zavtra>

lijimą pagal tuchumų²⁷⁹ zonas. RF pajėgos Pirmojo Čečėnijos karo metu nesugebėjo užtikrinti teritorijos kontrolės bei sunaikinti čečėnų pajėgų. Po to, kai Grozną ir kitus miestus vėl užėmė čečėnai, kas sukompromitavo RF pajėgas, taip pat dėl kitų vidinių ir išorinių veiksnių, RF atstovas atsargos generolas A. Lebedis Chasavjurto mieste buvo priverstas pasirašyti ugnies nutraukimo sutartį. RF karinės pajėgos buvo išvestos iš Čečėnijos, karas laimėtas čečėnų²⁸⁰.

Gavę faktinę nepriklausomybę čečėnų politiniai vadovai nesugebėjo užtikrinti valstybinio mechanizmo sukūrimo. Iš esmės šalyje susiformavo feodalinis gentinis susiskaldymas. Ekonomikos, kaip tokios, nebuvo, prasidėjo kriminalinės veiklos plėtra: žmonių grobimai²⁸¹ dėl išpirkos, naftos vavgystės, kontrabanda, netikrų pinigų gamyba ir platinimas, plėšimai ir t. t.²⁸²

Antrasis Čečėnijos karas prasidėjo 1999 m. spalio 4 d. įvedus į Čečėnijos teritoriją Rusijos kariuomenę. Karo pretekstas – kova su terorizmu: 1999 rugsėjį trijuose Rusijos miestuose buvo susprogdinti gyvenamieji daugiabučiai (žuvo apie 300 žmonių), teroro aktų organizavimu apkaltinti čečėnai. Taip pat lauko vadų Šamilio Basajevo ir Khattabo vadovaujamos pajėgos (iki 2000 kovotojų) nesėkmingai pabandė įsiveržti į kaimyninio Dagestano teritoriją. Iki 1999 m. spalio 18 d. Rusijos kariuomenė užėmė Čečėnijos teritoriją iki Tereko upės (apie 1/3 visos šalies), 1999 m. lapkri-

279 Tuchumas – karinė-ekonominė arba karinė-politinė teipų sąjunga. Teipas – tai čečėnų ir ingušų genčių organizacija arba klanas, identifikuojamas kaip kilęs iš bendrų protėvių ar geografinės padėties.

280 *ВойнеНет.ру – Информационный сервер антивоенного движения.* (n.d.). Prieiga per internetą: <http://www.voinenet.ru/voina/istoriya-voiny/574.html>

281 Pačioje Čečėnijoje 1996–1999 m. dėl išpirkos buvo pagrobta iki 1300 žmonių. *Second Chechnya War – 1999–2006.* (n.d.). Prieiga per internetą: <https://www.globalsecurity.org/military/world/war/chechnya2.htm>

282 Tishkov V. (2004). *Chechnya: Life in a War-Torn Society.* Berkeley: University of California Press, p. 114.

čio 10 d. užėmė Gudermeso miestą, 1999 m. gruodžio 7 d. – Arguno miestą, 1999 m. gruodžio 26 d. apsiautė Grozną, kuris buvo užimtas 2000 m. vasario 2 d. 2000 m. vasario 29 d. krito paskutinis čečėnų kontroliuojamas lygumos miestas Šatojus. 2000 m. pavasarį Rusijos karinės pajėgos kontroliavo didžiąją dalį šalies, o balandžio mėn. oficialiai paskelbta karo veiksmų pabaiga. Kalnuose įsitvirtinę čečėnų kovotojai tęsė partizaninę kovą, organizavo ginkluotus išpuolius Rusijos teritorijoje.

2000 m. gegužės mėn. RF prezidentas Vladimiras Putinas įvedė Čečėnijoje tiesioginį valdymą ir paskyrė Achmadą Kadyrovą²⁸³ laikinosios administracijos vadovu. Pradėtas Rusijai lojalios vietos administracijos kūrimas. Į Čečėniją iš karto buvo nukreiptos didelės investicijos. Iš esmės tai buvo sėkmingas sprendimas siekiant sužlugdyti nacionalinį konsensų ir kovotojų palaikymą.

2004 m. balandžio 9 d. visuomeninio renginio metu buvo nužudytas A. Kadyrovas, prieš tai 2004 m. kovo 13 d. Katare buvo nužudytas vienas iš pasipriešinimo lyderių Zelimchanas Jandarbijevas. RF prezidento V. Putino sprendimu, valdžia buvo perduota jo sūnui Ramzanui Kadyrovui.

Per II Čečėnijos karą žuvo apie 7 500 Rusijos ir apie 16 000 Čečėnijos karių bei 25 000–50 000 civilių gyventojų. Antiterroristinės operacijos režimas Čečėnijoje atšauktas 2009 m. balandžio mėn. RF pavyko suteikti konfliktui čečėnų vidaus konflikto vektorių ir sukurti pakankamai efektyvų prievartos aparatą, paremtą pačių čečėnų pajėgomis.

Įvertinus visas aplinkybes, galima teigti, kad abiejų karų galutinio rezultato negalima vertinti kaip čečėnų tautos vi-

283 Siekiant sumažinti federalinių pajėgų nuostolius, kurie būtų neišvengiami per ilgesnį laikotarpį, RF vadovybei pavyko patraukti į savo pusę vieną iš Benoi teipo lyderių Achmadą Kadyrovą. Šis teipas yra vienas iš skaitlingiausių ir įeina į tuchumą Noččmachkachi. Taip įvyko konflikto „čečėnizacija“ – t. y. vietinės valdžios suteikimas lojaliems Maskvai čečėnams.

siško pralaimėjimo. Šiuo metu Čečėniją valdo čečėnai ir kai kuriais aspektais turi daugiau nepriklausomybės negu kada planavo Dž. Dudajėvas.

Pirmasis karas čečėnų buvo laimėtas dėl kovinių tradicijų, ginklų kultūros, lobistinės veiklos RF valdančiuose sluoksniuose, neblogo apsirūpinimo ginklais konflikto pradžioje bei taktinio pranašumo.

Antrasis Čečėnijos karas baigėsi daliniu pralaimėjimu, kadangi RF tam karui pasiruošė, o čečėnai nesugebėjo sukurti efektyviai valdomos valstybės – nuo visiško pralaimėjimo išgelbėjo konflikto „čečėnizacija“.

Kol kas RF centrinei valdžiai per jai lojalią čečėnų grupę pavyksta kontroliuoti situaciją Čečėnijoje, nors realios įtakos Grozno vidinei politikai Maskva neturi. Pasikeitus politinei situacijai, įmanomas naujas nereguliariojo karo protrūkis.

Pasiruošimas kovai iki karo pradžios, tautos karinės tradicijos. Čečėnų tautos istorija – tai karų, dažniausiai nekonvencinių, istorija: iš pradžių su Rusijos imperija (nuo 1785 m. iki 1864 m.), vėliau dalyvavimas Antrajame pasauliniame kare ne visada SSRS pusėje (negalima pamiršti ir 1944 m. įvykdytos čečėnų deportacijos, kurios metu išmirė apie ketvirtadalis populiacijos).

1993 m. Dž. Dudajėvui pavyko sutriuškinti vidinę opoziciją ir sukoncentruoti valdžią savo rankose. Tačiau ambicingiems planams labai trukdė vidinės politinės rietenos ir pakankamo finansavimo trūkumas – 1993 m. Čečėnijos biudžete gynybos finansavimui buvo numatyta skirti 1 mlrd. 250 mln. rublių, tačiau 1993 m. vasarą kariškiai nieko negavo. Šaukimo apimtys dažniausiai sudarydavo ne daugiau kaip 10 % nuo planuoto²⁸⁴. Organizuoto karinio rengimo Pirmojo Čečėnijos karo išvakarėse beveik nebuvo – atsirado tik ginklų,

284 Мухин, В. (n.d.). К вопросу о вооруженных силах и военно-политической обстановке в Чеченской Республике. Prieiga per internetą: http://www.igpi.ru/monitoring/1047645476/apr_94/military_chechn.html

todėl kalbėti apie sąmoningus veiksmus ruošiantis ateities karui negalime, nebent apie puikiai istoriškai susiklosčiusių faktorių visumą, tokią kaip tautos mentalitetas, teritorija, ap rūpinimas kovos priemonėmis ir t. t.

Kovos taktika: atvira kova / pogrindis. Karo pradžioje, 1994 m., Čečėnijos gynybos sistemą sudarė du komponentai²⁸⁵:

a) santykinai nedideli reguliarieji vienetai ir VRM struktūros;

b) ginkluotosios neoficialios ir pusiau oficialios (dažnai kriminalinės) grupės, sudarytos teritoriniu pagrindu.

Kalbant apie „čečėnišką“ pasipriešinimo stilių, kuris susiformavo konflikto metu, reikia aiškiai suvokti, kad tai buvo atskirų gyvenviečių gynybos, partizaninio karo, teroristinių atakų derinys, kurie turėjo tam tikrų tikslų daryti įtaką karo veiksmams ir politinėms deryboms. Laikui bėgant šių veiksmų santykis keitėsi, kol apsiribojo tik partizaniniu karu ir teroristine veikla.

Pirmojo Čečėnijos karo metu susiformavo čečėnų pasipriešinimo struktūra, kuri buvo paremta atskirų teipų baze ir tai iš esmės nepakito²⁸⁶. Karinį vadovavimą vykdė vyriausiasis karo vadas ir valdymo grupė (štabas). Pats junginys buvo padalintas į dvi lygias dalis (kiekvieną sudarė maždaug po 500 kovotojų): kovinę ir rezervinę. Rezervinis padalinys turėjo būti naudojamas rotacijai užtikrinti (kas savaitę) ir, esant būtinybei, sustiprinti kovinę dalinį. Bet kurio tipo dalinys savo ruožtu buvo padalintas į 5–6 operacinius padalinius (po 100 ir daugiau kovotojų), kuriems vadovavo amirai (vadai).

Operacinių padalinių sudarė:

1. Pagrindinė kovotojų grupė, t. y. apie 20 lengvai ginkluotų kovotojų, kurie buvo nuolat su amiru, nuolat judėjo terito-

285 Knezys, S. (1997). *Čečėnijos karas* (p. 43–52). Aidai.

286 *Тактика ведения боя – трофейная инструкция чеченских боевиков.* (n.d.). Prieiga per internetą: <https://armyman.info/books/id-7761.html>

rijoje vykdydami užpuolimus.

2. Aktyviojo rezervo kovotojų grupė – jos dydis priklausė nuo operacinės teritorijos ir galėjo būti sudaryta iš iki 20 kovotojų-specialistų (snaiperių, inžinierių ir t. t.). Jie buvo legalizuoti gyvenvietėse. Tokios grupės palaikė ryšį ir buvo pavaldžios tiktai operacinio padalinio vadui. Visa veikla buvo vykdoma pagal vado nurodymus.

3. Kovotojų rėmėjai, atliekantys amiro užduotis pagal poreikį. Jie grįždavo namo, galėjo veikti savarankiškai, gavę amiro leidimą.

Čečėnų kovotojų atakos buvo labai greitos, paprastai detalai parengtos. Kiekvienas karys žinojo ne tik savo užduotį atakos metu, bet ir kitų komandos kovotojų užduotis ir prireikus galėjo vienas kitam padėti. Miesto mūšiuose kūrybiškai išnaudodavo infrastruktūrą, puikiai orientavosi teritorijoje²⁸⁷.

RF atsakas, sutriuškinus atvirąjį pasipriešinimą, buvo standartinis:

1. Čečėnijos teritorijos blokavimas.
2. Specialiųjų padalinių panaudojimas.
3. Pasipriešinimo pagrindžio naikinimas sukuriant savo agentūrinį tinklą.
4. Pasipriešinimo ekonominės bazės naikinimas.
5. Konflikto „čečėnizacija“.
6. Pasipriešinimo lyderių ir jų „štabų“ (daugiausia finansinės ir logistinės paramos struktūrų) eliminavimas.

RF panaudotų priemonių visuma ilgesnėje perspektyvoje leido RF išspręsti čečėnų pasipriešinimo problemą. Šiuo metu Šiaurės Kaukaze yra nedidelių lokaliųjų islamistų grupių. Pats pasipriešinimo judėjimas ir jo valdymo elitas nudreifavo nuo politinio-sekuliarinio į religinį. Jis nėra iki galo numalšintas ir negali būti numalšintas dėl vietinės socialinių santykių siste-

287 Eidukaitis, V. (2001). Teritorinė gynyba Čečėnijoje. In *Konferencija „Teritorinė gynyba“: Vilnius, 2001 m. birželio 11 d. medžiaga*. Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija.

mos, kurią sunaikinti be drastiškų priemonių yra neįmanoma.

Tautos valia priešintis, parama kovojant su okupantais.

Čečėnijos gyventojų pagrindą sudaro čečėnai – šalis beveik monoetninė. Bendras gyventojų skaičius apie 1 200 000, pagrindinė religija – sunitų krypties islamas. Tautos socialinį pagrindą sudaro šeimų, turinčių bendrą etninį-istorinį pagrindą, sąjungos – teipai (gentys). XIX a. viduryje čečėnų visuomenę sudarė apie 135 teipai, 100 iš jų buvo sudarę tarpusavio sąjungas – tuchumus. Šiuo metu yra apie 100–110 kalnų ir 60–70 lygumų teipų²⁸⁸.

Čečėnų valia priešintis, ypač pirmojo karo metu, buvo labai stipri. Taip buvo dėl istorinio krašto vystymosi ypatumų. Svarbų vaidmenį turėjo giminystės ryšiai ir kraujo keršto papročiai. Karo metu valia priešintis augo dėl perdėto RF pajėgų karinės jėgos panaudojimo, dažnai nulėmusio didelių taikių gyventojų nuostolių. Antrosios kampanijos metu tautos valią priešintis RF pajėgoms pavyko iš dalies pažaboti²⁸⁹.

Informacinis karas ir jo efektas. Išskirtinis aspektas, kuris leido čečėnams laimėti Pirmąjį Čečėnijos karą, buvo neregėtas kovos veiksmų informacinis atvirumas. Tai buvo sąmoningas čečėnų darbas su žurnalistais siekiant sukurti ir ištransliuoti į išorę jiems reikalingą savo tautos įvaizdį apie išdidžių kalniečių teisėtą kovą. Pirmojo karo metu RF neturėjo valstybinės informacinės politikos – dalis masinės informacijos priemo-

288 Ибрагимов, Х. И. & Тишков, В. А. (ред.). (2006). *Чеченская республика и чеченцы: История и современность: Материалы Всероссийской научной конференции: Москва, 19–20 апреля.* (p. 176–185). Наука.

289 Tsatsos, A. (2012). *Second Chechen War: Causes, Dynamics and Termination – A Civil War Between Risk and Opportunity?* Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/314414780_Second_Chechen_War_Causes_Dynamics_and_Termination_-_A_Civil_War_between_Risk_and_Opportunity#read

nių laikėsi atvirai priešiškos vyriausybei politikos²⁹⁰. Situacija pradėjo keistis čečėnams pradėjus vykdyti teroristines atakas, taip pat situacija smarkiai pasikeitė V. Putinui atėjus į valdžią ir jam sugebėjus grąžinti ir konsoliduoti RF informacinį lauką. Taip pat tarpukariu pasikeitė pačių čečėnų grupių požiūris į Rusijos (ir ne tik Rusijos) žurnalistus – jie tapo vertingu grobiu. Visa tai kartu su čečėnų grupių kriminalinės veiklos viešinimu, kaltinimais teroristine veikla ir įsiveržimu į Dagestaną leido RF vyriausybei perlaužti informacinę situaciją ir gauti RF visuomenės pritarimą brutaliai Čečėnijos klausimo sprendimui. Pirmajame kare čečėnai laimėjo informacinį karą, bet to negalima teigti apie Antrąjį.

Antrosios kampanijos metu RF pajėgos, pasinaudamos JAV patirtimi organizuojant darbą su žurnalistais Įlankos kare, panašiai dirbo su masinės informacijos priemonių atstovais – stengėsi eliminuoti laisvus žurnalistus ir neįleisti jokio pročečėniško turinio. Visi žurnalistai privalėjo gauti akreditacijas ir t. t.

Tokių pastangų dėka RF pavyko sėkmingai kovoti su čečėnų informacine kampanija, ypač RF teritorijoje. Ilgainiui pavyko suformuoti RF gyventojų konsensuą, nukreiptą prieš čečėnų kovotojus, sėkmingai pasinaudojant čečėnų pasirinktos taktikos klaidomis.

Kariai, valdymo struktūra, žvalgyba, kontržvalgyba. Pirmajame Čečėnijos kare RF pajėgos pralaimėjo žvalgybos srityje. Pradedant nuo karo pradžios RF pajėgos negalėjo užtikrinti žvalgybinės informacijos surinkimo ir savų padalinių saugumo. Kovos mūšio vietos blokavimas buvo tikrai nominalus. Kaip pavyzdį galima paminėti Budionovsko ir Pervomaisko teroro aktus. Santykinai laisvas buvo sužeistų čečėnų kovotojų judėjimas, egzistavo galimybė gauti logistinį aprūpinimą ir fi-

290 Корф, О. (2008). *Об особенностях медиасопровождения первой чеченской войны*. Prieiga per internetą: <https://cyberleninka.ru/article/n/ob-osobennostyah-mediasoprovozhdeniya-pervoy-chechenskoy-voyny/viewer>

nansus iš RF. Taip pat RF nepavyko sukurti pakankamai stiprių ir patikimų vietinių valdžios organų ir saugumo pajėgų.

Pačių čečėnų vykdoma žvalgybinė veikla buvo sėkminga nuo pat pradžių. RF padalinių judėjimo maršrutai buvo žinomi, buvo organizuojama užpuolimų, diversijų ir sabotažo atvejų. Tik generolo Levo Rochlino vadovaujama 8 korpuso kovinė grupė sugebėjo išvengti čečėnų atakų, generolui pakeitus judėjimo maršrutą²⁹¹.

Būtų tikslinga išskirti du čečėnų žvalgybos lygius: taktinį ir strateginį. Taktiniame lygmenyje kiekvienas čečėnų pasipriešinimo būrys vykdė žvalgybą savo atsakomybės zonoje – jos dažniausiai sutapdavo su teipų teritorijomis. Žvalgybos būdai – stebėjimas ir agentai. Techninė žvalgyba buvo vykdoma pagal galimybes, pvz., operacijos metu skenuojant RF naudojamus radijo ryšio kanalus. Stebėjimas buvo organizuojamas pasinaudojant vietinių gyventojų parama, pvz., tokią veiklą atliko vaikai, nuolat žaidžiantys šalia RF karinių objektų, parduotuvių darbuotojai ir t. t. Buvo agentų ir tarp vietinės valdžios bendradarbių, ir saugumo / milicijos institucijose. Apie strateginį lygmenį informacijos beveik nėra, tačiau remiantis prisiminimais galima teigti, kad galimybė daryti įtaką RF kariuomenės veiksmams, pasinaudojant diasporos pagalba, buvo. Taip pat nereikėtų pamiršti ir kriminalinių ryšių.

Antrajame Čečėnijos kare (1999–2009) situacija pasikeitė – RF struktūros išmoko pamokas ir iš esmės sugebėjo palaužti čečėnų žvalgybinį potencialą. Buvo užtikrinta teritorijos blokada, vietinės diasporos buvo priverstos sumažinti arba nutraukti paramą. Taktiniu lygmeniu buvo naikinami aktyviausi dalyviai, dažnai (pagal žmogaus teisių aktyvistų pateikiamą informaciją) nesilaikant teisiųjų procedūrų. Taip pat pasinaudojant vidiniais konfliktais pavyko užtikrinti didelės čečėnų grupės lojalumą ir dalyvavimą kovose RF pusėje. Laikui bėgant RF pajėgoms pavyko marginalizuoti pasipriešinimą. Kaip atsakas likusios pasi-

291 *Interviu su generolu L. Rochlinu.* (n.d.). Prieiga per internetą: <https://www.youtube.com/watch?v=QkpaFs-ERU8>

priešinimo grupės iš nacionalistinių tapo islamistinėmis. Tai RF leido išplėsti veiksmus į kitus regionus.

Čečėnijos karai, pasibaigus jų aktyviajai „konvencinei“ fazei, iš esmės tapo specialiųjų grupių ir agentūrinių tinklų priešprieša. Čečėnų kovinių būrių dydžiai Antrajame Čečėnijos kare nuolat mažėjo. Nuo turinčių nuolatinės bazes partizaninių padalinių jie evoliucionavo į nedideles, nuolat judančias ginkluotas grupes, kurių išgyvenimas priklausė nuo rėmėjų, ypač žiemos metu. Pats valdymas tapo decentralizuotas.

Dėl RF pajėgų nuolatinio spaudimo ryšys tarp atskirų kovotojų grupių buvo ir yra palaikomas slaptų pasiuntinių, kurie perneša „microSD“ (atminties korteles), kuriose įrašyta reikalingų pranešimų – taip siekiama užtikrinti saugumą ir indentifikavimą neprarandant operatyvumo. Įvertinant šį faktą, reikia prisiminti, kad Pirmajame kare buvo sukurtas ir užtikrintas čečėnų padalinių ne tik vidinis, bet ir išorinis radijo ryšio tinklas – veikdavo radijo stotys, skirtos informuoti vietinius gyventojus.

Čečėnų tauta dėl savo kultūrinių ypatumų ir istorijos yra palanki formuoti individualius kovotojus, ypač tokius, kurie vykdytų nekonvencinius karo veiksmus. Drąsa, fizinės jėgos ir vyriškumo kultas, kraujo keršto ir giminystės ryšiai, etnokultūrinė atskirtis – visa tai užtikrino čečėno, kaip kovotojo, pasiryžimą partizaniniam karui. Tačiau reikia paminėti, kad individualumas ir atskirtis nuo giminių ir šeimų buvo ir yra jų achilo kulnas, žlugdantis tautos vienybę.

Pats vadovavimas, ypač Antrajame Čečėnijos kare, buvo maksimaliai decentralizuotas. Lauko vadas buvo atsakingas už operacijas savo atsakomybės rajone, kuris iš esmės sutapdavo su jo teipo gyvenamuoju arealu. Laikui bėgant ir RF pajėgoms sėkmingai naikinant pasipriešinimo infrastruktūrą – rėmėjų tinklą – čečėnų kovotojų grupės tapdavo vis mažesnės ir uždaresnės. Iš esmės tai buvo panašu į situaciją, kuri buvo susiklosčiusi Lietuvoje paskutiniaisiais partizaninio judėjimo gyvavimo metais.

Politinė čečėnų vadovybė, ypač po generolo Dž. Dudajevo mirties, pamažu prarado įtaką ir valdymas galų gale tapo nominalus. Lauko vadai šiuo metu pakankamai laisvi pasirinkti savo politinę vėliavą. Tai priklauso nuo finansavimo ir kitos paramos, kurios jie gali tikėtis iš užsienio ir vietinių rėmėjų.

Logistika, užsienio pagalba. Geografija, kaip buvo visada, yra svarbus faktorius, turintis didelę įtaką kovų, kampanijų ir karų eigai. Čečėnija įsikūrusi Šiaurės Kaukazo regione, Tereko ir Sunžos upių slėniuose. Bendras šalies plotas – apie 16 000 kv. km, teritorijos gylis nuo šiaurės į pietus – 180 km, nuo vakarų į rytus – 100 km. Pagal reljefą galima išskirti dvi zonas: lygumos šiaurėje ir aukštumos pietuose²⁹².

Ši vietovė yra svarbus transporto koridorius tarp Juodosios ir Kaspijos jūrų (nafta). Aukštumų zona, jos sudėtingas reljefas, plačios miškingos teritorijos, bendra siena su Gruzija, labai silpnai išvystytas kelių tinklas sudaro puikias galimybes vykdyti ilgalaikius asimetrinius kovos veiksmus.

Gyventojai nuolat turėjo didelį kiekį ginklų. Visa tai (kartu su čečėnų mentalitetu, teritorijos ypatumais) sudarė pasipriešinimo judėjimo pagrindą.

Pirmasis Čečėnijos karas buvo vykdomas panaudojant standartinę SSRS ginkluotę ir įrangą. Tarpukario metu buvo lokalių bandymų pradėti gaminti minosvaidžius ir stambaus kalibro šautuvus²⁹³. Antrojo Čečėnijos karo metu pasipriešinimo pajėgoms degradavus buvo gaminami granatsvaidžiai LOM-30, skirti šaudyti VOG tipo granatomis iš didelio nuotolio. Paplito ir smarkiai išpopuliarėjo savadarbiai sprogstamieji užtaisai²⁹⁴.

292 Chechnya maps (n.d.). In *Freeworldmaps.net*. [žiūrėta 2018-12-10]. Prieiga per internetą: <https://www.freeworldmaps.net/russia/chechnya/>

293 Mikel (2018, березня 9). Кустарная смерть. Оружие чеченских боевиков. *Політика*. [žiūrėta 2018-05-11]. Prieiga per internetą: <https://onpress.info/kustarnaya-smert-oruzhie-chechenskih-boevikov-118793>

294 Монетчиков, С. (2001). *Оружие первой чеченской войны*. Prieiga per internetą: http://weaponland.ru/publ/oruzhie_pervoj_chechenskoj_vojny/15-1-0-17

Užsienio pagalbos mastai abiem Čečėnijos karams reikalauja atskiro tyrimo. Kol kas vieni žinomiausių islamiškų fondų – „Al Haramain“, „The Islamic“, „Benevolence Foundation and the Islamic Salvation Organization“. Jie suteikdavo pagalbą vietiniams musulmonams Dagestane ir Čečėnijoje²⁹⁵. Atrodo, tos pagalbos mastai Čečėnijos karų baigčiai neturėjo lemiamos reikšmės. Buvo finansavimo programų, kurias vykdė Jungtiniai Arabų Emyratai, Kuveitas, Kataras, Afganistanas ir Saudo Arabija²⁹⁶. Tyrėjai mano, kad čečėnų pasipriešinimas (ypač jo islamistinis sparnas) turėjo pakankamai didelį išorinį jų vykdomo „džihado“ finansavimą, kurio RF taip iki galo ir nepavyko sustabdyti²⁹⁷. Tikėtina, kad esant palankioms sąlygoms pagalba iš užsienio gali suvaidinti didelį vaidmenį atnaujinant partizaninį karą.

Jeigu Pirmajame Čečėnijos kare čečėnams pavykdavo užsitikrinti savo kovinių padalinių logistiką, tai Antrajame, RF sistemingai naikinant partizanų aprūpinimo struktūras, vyko ir partizanų aprūpinimo degradacija. Tai, be abejo, turėjo įtaką jų veiksmų efektyvumui.

3.8. Irakas 2003–2011 m.

Šiuolaikinis Irakas, kaip nepriklausoma valstybė, pradėjo kurtis 1921–1922 m. ir visišką nepriklausomybę pasiekė tik 1932 m. Nepriklausomybės kūrimo procesas prasidėjo traukiantis britų administracijai po Osmanų imperijos žlugimo, pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui. Osmanų imperijos

295 Sagramoso, D. (2007). Violence and Conflict in the Russian North Caucasus. *International Affairs*, (681–705), 694.

296 Zürcher, Ch. (2007). *The Post-Soviet Wars: Rebellion, Ethnic Conflict, and Nationhood in the Caucasus* (p. 1–10, p. 70–114, p. 106). University Press.

297 Ten pat, p. 112.

laikais dabartinio Irako teritorija neatsitiktinai buvo padalinta į tris provincijas: Bagdado, Mosulo ir Basros – jos yra skirtingos etniniu, religiniu bei kultūriniu požiūriu. Bagdadas nuo XVIII a. buvo valdomas gruzinų mameliukų, Mosulas – kurdų genčių, Basra – arabų pašų. Religiniu atžvilgiu šalia didelių sunitų, šiitų, jazidų bendruomenių gyvavo įtakingų krikščionių, taip pat žydų bendruomenių²⁹⁸.

2003 m. JAV karas su Sadamo Huseino Iraku buvo pradėtas, kaip vėliau paaiškėjo, be deramos analizės ir būsimos taikos plano. „Lengvas“ karas pasirodė esąs labai sunkus, nes buvo gerai pasiruošta tik karinei operacijai su Sadamo armija²⁹⁹. Jeigu būtų buvę išanalizuotos ilgalaikės taikos Irake pasiekimo sąlygos, galbūt būtų nuodugniau apgalvotas sprendimas, ar apskritai pradėti karą su tokiu daugiataučiu ir daugiareliginiu kraštu, kaip Irakas. Amerikiečiai sutelkė dėmesį į Irako kariuomenės nugalėjimą, tačiau nepaisė dviejų pagrindinių, apibrėžtų dar Karlo von Clausewitzo, pergalės kare sąlygų – veiksmingos Irako teritorijos kontrolės užtikrinimo (JAV pajėgos tam buvo per mažos) ir, svarbiausia, priešininco pasipriešinimo valios palaužimo. Jie ėjo į šį karą su Irako tautos išlaisvinimo idėja ir neplanavo irakiečių pasipriešinimo valios laužymo, bet vėliau, atsisakę perduoti jiems valdžią, sukėlė augantį tautos pasipriešinimą³⁰⁰.

2003 m. gegužės 9 d. JAV administracija Irako vyriausybės vadovu netikėtai skyrė diplomatą Paulą Bremerą. Jis neturėjo

298 Tripp, Ch. (2009). *Historia Iraku* (p. 33). Książka i Wiedza.

299 Amerikiečių nepasirengimo pokario laikotarpiui pavyzdys turėtų būti faktas, kad po karo veiksmų pabaigos tvarką Bagdade saugojo tik 1200 JAV žandarų (iki karo tai darė 30 000 Irako policininkų), iš kurių tik 12 (!) mokėjo arabų kalbą, ten pat, p. 200.

300 Świątek, H. (2014). *Wojna z Irakiem w 2003 roku w polityce Stanów Zjednoczonych Ameryki. Motywy i uwarunkowania: Praca doktorska* (p. 193). Uniwersytet Warszawski; Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych.

jokios darbo Artimuosiuose Rytuose patirties – buvo paskirtas dėl gerų santykių su JAV aukštais valdininkais. Jo pirmieji sprendimai: buvusios valdančiosios partijos BAAS paleidimas; buvusiems jos vadovams uždraudimas dirbti valstybės aparate; armijos ir saugumo pajėgų paleidimas. Rezultatas – apie 300 000 jaunų ginkluotų vyrų liko be pragyvenimo šaltinio, tas pats ištiko ir 30 000 valdininkų. Toks sprendimas parodė visišką irakiečių buvimo valdančioje partijoje priežasičių bei armijos rolės Irako visuomenėje nesupratimą. Dėl to prasidėjo partizaninis karas, kurio taikiniu buvo ne tik JAV kariai, bet ir visi, kurie turėjo iš okupacijos naudos³⁰¹.

Po naujosios valdžios reformų sunitai (20 % populiacijos), taip pat kairieji ir liberalai neturėjo atstovavimo parlamente. Tai didino visuomenės konfrontaciją. Vyravo lokalinių teismų, kovotojų bei lokalinių saugumo tarnybų smurto protrūkių³⁰². Šalies ekonomika negalėjo greitai atsigausti, įplaukos iš Irako naftos eksporto pasiskirstė ne jų naudai: 74 % atiteko JAV įmonėms, tik 2 % – Irako³⁰³. Šalis nesivystė. Ši situacija didino priešišumą naujosios valdžios institutams.

Rezultatas buvo toks, kad šalyje pradėjo augti masinis nepasitenkinimas gyvenimo sąlygomis, kuris transformavosi į teroristines atakas. Technologinis pranašumas, kuris JAV koalicijai leido lengvai nugalėti reguliariąją Irako armiją, prasidėjusiame asimetriniame kare galėjo būti naudojamas labai ribotai³⁰⁴.

JAV prezidentas Barakas Obama oficialiai paskelbė apie JAV kariuomenės pasitraukimą iš Irako 2011 m. spalio 21 d. Pagal įvairias apklausas tokį sprendimą rėmė apie 75 % ameri-

301 Tripp, Ch. (2009). *Historia Iraku* (p. 337). Książka i Wiedza.

302 Ten pat, p. 358–362.

303 Ten pat, p. 344.

304 2004 m. lapkritį įvyko Faludžos miesto, prieš tai užimto sunitų sukilėlių, šturmas. Žuvo 5000 civilių, partizanai galiausiai ramiai pasitraukė, bet miestas buvo neatstatomai sugriautas. Ten pat, p. 348.

kiečių, bet jau tada buvo aišku, kad Irakas taps naujuoju „*safe haven*“ (saugiu prieglobsčiu) teroristinėms grupuotėms³⁰⁵. JAV ir koalicijos pajėgų išėjimas iš Irako įvyko nepasiekus pergalės. Per 9 metus Irake žuvo 4500 JAV karių, 32 200 buvo sužeista. Šis karas kainavo 823 mld. USD. Iš viso dėl smurto mirė 288 000 irakiečių³⁰⁶.

Irako partizanų kovą galima traktuoti kaip laimėtą. Po Irako operacinės kariuomenės sutriuškinimo tapo aišku, kad nei kraštas yra paruoštas demokratijai, nei laimėtojai turi efektyvų planą, ką daryti toliau. Smurtas krašto tradicijose, nesaugomi arsenalai, naujosios valdžios korupcija, JAV administracijos klaidos stipriai prisidėjo prie okupacinių pajėgų pralaimėjimo.

Pasiruošimas kovai iki karo pradžios, tautos karinės tradicijos. Yra trys Iraką formuojantys veiksniai: patrimonialinė „monarchija“ (patronų ir klientų tinklas), politinė ekonomija, ateinanti iš įplaukų, gaunamų iš naftos, ir smurtas (dažniausiai karinis)³⁰⁷. Nuo 20-ųjų XX a. metų buvo bandymų sukurti irakiečių tautinę tapatybę, bet tai baigėsi nesėkme: nėra vientisos irakiečių tautos. Istoriskai dabartinio Irako gyventojai vienijosi tik kovai su išorės priešu³⁰⁸.

Kiekvienai iš Irake gyvenančių religinių-tautinių bendruomenių ginklai nėra svetimi – prievarta beveik visada buvo konfliktų sprendimo priemonė. Po JAV intervencijos situacija pradžioje buvo neapibrėžta, bet irakiečiai labai greitai suprato,

305 Dzisiów-Szuszczkiewicz, A. & Pacuła, P. (2012). *Konsekwencje i wnioski związane z zakończeniem obecności sił USA w Iraku* [Analiza BNN]. Biuro Bezpieczeństwa Narodowego. [žiūrėta 2018-11-15]. Prieiga per internetą: <https://www.bbn.gov.pl/pl/wydarzenia/3612,dok.html>

306 *Iraq body count*, Administered by *Conflict Casualties Monitor*. (n.d.). <https://www.iraqbodycount.org/>

307 Tripp, Ch. (2009). *Historia Iraku* (p. 30). Książka i Wiedza.

308 Świętek, H. (2014). *Wojna z Irakiem w 2003 roku w polityce Stanów Zjednoczonych Ameryki. Motywy i uwarunkowania: Praca doktorska* (p. 240). Uniwersytet Warszawski, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych.

kad reikia išmokti konflikto asimetriškumo pamokas³⁰⁹.

Nepaisant trumpos šalies istorijos, Irake buvo pakankamai gerai išvystytos karinės tradicijos. Tai užtikrino militaristinis Sadamo režimas (kariuomenėje 2003 m. buvo apie 350 000 karių), neseniai vykę karai, krašto tradicijose toleruojamas smurtas bei faktas, kad tarnyba jėgos struktūrose, buvimas partijoje ir valstybės tarnyboje stipriai kilsteldavo Irako piliečio statusą.

Kovos taktika: atvira kova / pagrindis. Pagrindiniai Irako kovotojų kovos metodai – teroristiniai išpuoliai, manevrinių grupių atakos, IED, bet kartais pasitaikydavo ir atvirų mūšių³¹⁰. Partizanai veikdavo mažomis grupėmis, aprūpintomis lengvaisiais ir kai kuriais sunkiaisiais pėstininkų ginklais. Paprastai jie pradėdavo susirėmimus, po kurių ištirpdavo tarp civilių gyventojų³¹¹.

Kai kurie išpuoliai būdavo vykdomi nusikaltėlių ar nusikalstamų organizacijų, kadangi karo pabaigoje ištuštėjo kalėjimai. Nusikaltėliai buvo samdomi išpuoliams prieš JAV ir koalicijos pajėgas. 2003 m. lapkričio mėn. JAV 4-osios divizijos kovinė grupė „Ironhorse“ pranešė, kad nuo 70 iki 80 procentų tų, kurie buvo sulaikyti išpuolių metu, prisipažino, kad jiems

309 Ten pat, p. 193.

310 2005 m. balandžio 2 d. buvo užpultas Abu Ghraibo kalėjimas. Mūšio metu buvo sužeista iki penkiasdešimties koalicijos karių. Užpuolikai naudojo minosvaidžius, jų dalyvavo iki 60 žmonių, ginkluotų šautuvais ir granatsvaidžiais. Kita grupė bandė prasimušti pro užtvaras, naudodama mašinas su sprogmenimis. Nepaisant to, kad užpuolikams nepavyko prasimušti į kalėjimo vidų ir paleisti kalinių, šis užpuolimas gali būti laikomas sėkmingu. Ataka truko keletą valandų ir parodė veiksmų, derinant teroristinio išpuolio ir ginkluotos kovos elementus, efektyvumą. Валецкий, О. В. & Неелов, В. М. (2015). *Особенности партизанских и противопартизанских действий в ходе Иракской войны (2003–2011)* (p. 36). Издатель Воробьев А. В.

311 Pirnie, B. R. & O'Connell, E. (2008). *Counterinsurgency in Iraq (2003–2006)* (p. 28). RAND Corporation.

buvo sumokėta, dažniausiai nuo 150 iki 500 JAV dolerių³¹².

JAV dėjo daug pastangų stabilizuoti situaciją Irake, tačiau susidūrė su nemažai problemų. Buvo naudojamos klaidingos strateginės prielaidos, nebuvo tinkamo planavimo bei adekvačios doktrinos, kliudė didelis neatitikimas tarp strateginių tikslų ir taikomų priemonių³¹³. Katastrofiškas pasekmes turėjo irakiečių nenuginklavimas – ir taip militarizuota visuomenė dar labiau apsiginklavo. Tai baigėsi smurto protrūkiu. Partizanų strategija (jeigu tokia buvo) buvo nukreipta į chaoso sukėlimą, kurio tikslas buvo kuo labiau trukdyti šiitams ir kitiems JAV rėmėjams.

Tautos valia priešintis, parama kovojant su okupantais.

Pirmąją JAV okupacijos pasekmę tapo naujųjų oligarchų atsiradimas. Paprastai tai būdavo lokalinių bendruomenių lyderiai, disponuojantys ginklais, prieiga prie nacionalinių turtų bei remiami koalicijos pajėgų. JAV iki karo pažinojo tik kurdus arba tuos opozicijos veikėjus, kurie buvo emigracijoje, todėl jie, atėję į valdžią, nebuvo žinomi Irake ir neturėjo ten autoriteto³¹⁴. Tokia situacija natūraliai kėlė pasipriešinimo bangą.

Irake nėra vientisos Irako tautos – šalyje gyvena atskiros etninės-religinės grupės, turinčios labai skirtingų interesų. Kurdai nuo senų laikų iki dabar patiria stresą dėl Turkijos, kuri juos pristato kaip teroristus. Kurdams yra labai svarbi jų gyvenamoji teritorija Irake, ypač Kirkukas, bet iš esmės jie trokšta nepriklausomybės. Taip pat jie nuolat jausdavo grėsmę dėl kitose Irako teritorijos dalyse plintančios anarchijos. Sunitai norėjo kontroliuoti atskiras Irako sritis, bet po invazijos suvokė, kad JAV susivienijo su šiitais prieš juos, todėl sukilo prieš užsienio

312 Beckett, I. F. W. (2005). *Insurgency in Iraq: an Historical Perspective* (p. 4). Strategic Studies Institute; U.S. Army War College. Prieiga per internetą: <https://ssi.armywarcollege.edu/pdffiles/PUB592.pdf>

313 Metz, S. (2007). *Learning from Iraq: Counterinsurgency in American Strategy* (p. 7). Strategic Studies Institute; U.S. Army War College, Carlisle, PA.

314 Tripp, Ch. (2009). *Historia Iraku* (p. 332). Książka i Wiedza.

okupanto nustatytą kolaboracinį režimą, o ne teisėtą vyriausybę. Sunitai baiminosi prarasti savo pozicijas, nes Irake jie jau nebedominavo. Šiitai, matydami, kad JAV ir Irako naujosios vyriausybės pajėgos nesugeba jų apsaugoti, saugumo sumetimais kreipėsi į suformuotas nevalstybines ginkluotąsias grupes (milicijas). Jie rėmė mažas vietines milicijas, tokias kaip seniai įkurtą *Badr* organizaciją ar sparčiai augančią *Mahdi* armiją, arba prie jų prisijungdavo. Daugelį visų pirma motyvavo karas, kurį jie suvokė kaip arabų šalies okupaciją, vykdomą neokolonijinių pajėgų, susijusių su sionizmu. Prie viso to prisidėjo ir tradicinis irakiečių nepasitikėjimas svetima įtaka³¹⁵.

Mūsų nagrinėjamame kare irakiečiai susivienijo dėl „neigiamų“ tikslų: jie pradėjo prieštarauti JAV buvimui Irake, t. y. pradėjo ieškoti tam tikro grįžimo prie buvusios *status quo*, kai sunitų mažuma naudojosi galia, gyvavusia dar nuo Osmanų imperijos laikų. Taip pat buvo reiškiamą paprasta nacionalistinė reakcija į karinį pralaimėjimą³¹⁶.

Trys veiksniai neleido JAV normalizuoti padėties: valdžios neadekvatumas, korupcija ir šališkumas, greitai augantis saugumo trūkumas. Iš karto po karo dingo policija – atsirado milžiniškas nusikalstamumas, o naujai sukurtos saugumo pajėgos pačios tapo vyravusio chaoso dalimi. Nesutvarkytas ūkinis gyvenimas, nuolatinis pavojus būti sprogdintam arba suimtam JAV karių³¹⁷ augino paprastų žmonių nepasitenkinimą. Visa tai virto augančiu Irako etninių ir religinių bendruomenių pasipriešinimu okupacijai.

315 Pirnie, B. R. & O'Connell, E. (2008). *Counterinsurgency in Iraq (2003–2006)* (p. 25–31). RAND Corporation.

316 Beckett, I. F. W. (2005). *Insurgency in Iraq: an Historical Perspective* (p. 345). Strategic Studies Institute; U.S. Army War College. Prieiga per internetą: <https://ssi.armywarcollege.edu/pdffiles/PUB592.pdf>

317 Apie 10 000 irakiečių atsidūrė kalėjimuose be jokių kaltinimų ir teismų, dažnai po anoniminių pranešimų. Tripp, Ch. (2009). *Historia Iraku* (p. 33). Książka i Wiedza.

Informacinis karas ir jo efektas. Vienos tautos Irake nebuvimas informacinį karą suskaldė į regioninius ir etninius elementus, kurie veikė visai efektyviai. Sukilėliai visiškai išnaudojo žiniasklaidą, ypač regioninius televizijos tinklus, norėdami pabrėžti savo svarbą, pasinaudoti JAV klaidomis ir pritraukti naujų rekrūtų. Jie paprastai naudojami skaitmeninėmis kameromis, įrašydami savo veiksmus, ypač išpuolius su IED, kad galėtų pasirodyti grėsmingi ir įrodytų savo stiprybę. Televizijos tinklas „Al Jazeera“ Katare išgarsėjo transliuodamas šių veiksmų vaizdus bei kurdamas kitas programas, simpatizuojančias sukilėliams, kurie dažnai buvo vaizduojami kaip drąsūs kovotojai prieš užsienio okupaciją. Kovotojai taip pat naudojami interneto svetainėmis, skleidami propagandą, viešindami savo veiksmus ir šiomis priemonėmis plėsdami organizacijų personalo bazę³¹⁸. Iš esmės informacinis karas Irake buvo ne tiek laimėtas sukilėlių, kiek pralaimėtas JAV ir koalicijos.

Labai greitai tapo aišku, kad net suprasdama informacinių operacijų poreikį JAV kariuomenė nebuvo tam tinkamai pasirengusi³¹⁹. Tikėtasi, kad Irako armijos pralaimėjimas ir greitas Bagdado užėmimas sukels Sadamo Huseino režimo žlugimą ir greitą naujų, demokratiškai išrinktų valdžios institucijų susiformavimą. Tačiau prireikė beveik trejų metų, kol demokratinė vyriausybė formaliai perėmė Irako kontrolę. Laikas buvo prarastas – tuo metu nebuvo atlikta jokių veiksmų, kurių dėka būtų buvę galima pagerinti gyvenimo sąlygas Irake ir užkirsti kelią plėšikavimui bei anarchijai, ki-

318 Pirnie, B. R. & O'Connell, E. (2008). *Counterinsurgency in Iraq (2003–2006)* (p. 30). RAND Corporation.

319 Cox, J. L. (2006). *Information Operations in Operations Enduring Freedom and Iraqi Freedom – What Went Wrong?* (p. 6). School of Advanced Military Studies. Prieiga per internetą: <https://fas.org/irp/eprint/cox.pdf>

lusiai po režimo žlugimo³²⁰.

Visoje šalyje siautėjo plėšikai, ypač tose vietovėse, kuriose prieš karą buvo reikšmingai atstovaujamas režimas. Pasaulinė žiniasklaida pirmiausia parodė JAV jūrų pėstininkus, 2003 m. balandžio 9 d. nukeliančius Sadamo statulą, o netrukus po to transliavo plėšikavimą Bagdade, kurią tie patys jūrų pėstininkai abejingai stebėjo. Nebuvo pasirūpinta palenkti į savo pusę įtakingų religinių ir visuomenės veikėjų, kurie būtų galėję padėti suvaldyti situaciją³²¹.

Daug kur buvo galima pamatyti žurnalistų, judančių savarankiškai po visą Iraką. Tačiau Irako spaudos atstovai atsisakė dalyvauti jiems skirtuose specialiuose instruktažuose ir galiausiai instruktažų buvo atsisakyta. Neigiamos informacijos sklaidą užtikrino laisva žiniasklaida. Pasirodantys koaliciją kompromituojantys faktai dar labiau pablogino situaciją, todėl JAV ir koalicijos informacinis karas buvo pralaimėtas.

Kariai, valdymo struktūra, žvalgyba, kontržvalgyba. Irako partizanai buvo labai skirtingi: kai kurie iš jų buvo aiškiai buvusio režimo, BAAS partijos, paramilitarinio Fidos ir respublikonų gvardijos atstovai; kai kurie buvo anksčiau kovoję prieš Sadamą nacionalistai, pasipiktinę JAV ir Vakarų okupacija; buvo islamistų grupių, kai kurie kovotojai buvo parengti užsienyje arba tiesiog buvo užsienio piliečiai (Sirijos, Saudo Arabijos, Jemeno, Sudano)³²². Reikia pabrėžti, kad JAV Irake susidūrė ne su organizuotu Sadamo Huseino kariuomenės ar jos pagrindu organizuoto partizaninio judėjimo pasipriešinimu, bet su

320 Ten pat, p. 63.

321 Vienas iš tokių buvo Ajatola Sistani. Prieš karą Sistani buvo vyresnysis irakiečių šiistų dvasininkas, tačiau niekas nesuprato jo svarbos. Kai tai buvo suprasa, buvo jau per vėlu daryti jam teigiamą įtaką. Siekdamas neįteisinti Irako okupacijos, Sistani atsisakė susitikti. Ten pat, p. 72.

322 Beckett, I. F. W. (2005). *Insurgency in Iraq: an Historical Perspective* (p. 4). Strategic Studies Institute; U.S. Army War College. Prieiga per internetą: <https://ssi.armywarcollege.edu/pdffiles/PUB592.pdf>

daugeliu santykinai autonominių grupių, kurios dar kovojo ir tarpusavyje ir kurių lyderiai išliko anonimiški³²³. Nebuvo jokio partizaninio karo centralizavimo, nebuvo jokios vieningos organizacijos ar „skėčio“, kuris „kalbėtų“ už sukilėlius. Daugelis organizacijų, skelbiančių viešus pareiškimus, apeliavo į islamo sentimentus, o ne į „Baasizmo“ ideologiją³²⁴.

Pasipriešinimo pajėgas sudarė apie 30–40 tūkst. kovotojų, palaipsniui jų skaičiui didėjant, kai situacija krašte blogėdavo. Jų susiskaldymas neleido rasti galimybės tartis, be to, paprasčiai jie neformulavo politinių reikalavimų. Generolas majoras Raymond'as Odierno, 4-osios pėstininkų divizijos vadas, yra pasakęs: „*This is not guerrilla warfare, it is not close to guerrilla warfare because it's not coordinated, it's not organized, and it's not led.*“³²⁵

Irako kare dalyvavo daugelis santykinai autonominių grupių, iš kurių kiekviena turėjo savo informacijos šaltinių ir kurios buvo pakankamai hermetiškos koalicijos infiltracijai.

Logistika, užsienio pagalba. Po 2003 m. karo Irakas buvo užtvindytas ginklų – ištisos brigados su visa ginkluote ir technika išsiskirstė po namus (Mosule visas korpusas). Ginklai taip pat būdavo paimami iš nesaugomų arsenalų ir buvusių Irako kariuomenės stovyklų, be to, atsirado per nesaugomą sieną einantis džihadistų srautas, norintis prisijungti prie kovos su JAV, ir jų sąjungininkai³²⁶.

323 Pirnie, B. R. & O'Connell, E. (2008). *Counterinsurgency in Iraq (2003–2006)* (p. 27). RAND Corporation.

324 Ten pat, p. 26.

325 Tai nėra partizaninis karas, tai nėra karas, artimas partizaniniam, nes jis yra nekoordinuotas ir neorganizuotas. Metz, S. (2007). *Learning from Iraq: Counterinsurgency in American Strategy* (p. 5). Strategic Studies Institute; U.S. Army War College, Carlisle, PA.

326 Валецкий, О. В. & Неелов, В. М. (2015). *Особенности партизанских и противопартизанских действий в ходе Иракской войны (2003–2011)* (p. 54). Издатель Воробьев А. В.

Ginklai nebuvo aukšto technologinio lygio, bet, pvz., RPG-7 pasirodė labai efektyvus, leidžiantis atlikti greitas atakas, po to staigiai keisti pozicijas bei lengvai apsirūpinti amunicija. Partizanai šaudydavo jais maksimaliu atstumu. Pagrindinis snaiperių ginklas buvo gaminamas Irake pagal licenciją SVD, taip pat buvo naudojama „kišeninė artilerija“ – vienašūvė 122 mm sistema „Grad-P“ 9П132. Iš uždaru pozicijų buvo šaudoma iš minosvaidžių, užmaskuotų sunkvežimiuose, mikroautobusuose ar civilinėse mašinose. Po kelių šūvių pozicija būdavo žaibiškai keičiama³²⁷.

Pabrėžtina, kad Airijos respublikonų armijos (angl. IRA) teroristams reikėjo 30 metų, kad įvaldytų technologiją, radijo valdomą IED su sprogimu formuojama šerdimi, palestiniečiams – 3 metų, Irakui tam užteko metų. Nuo 2003 iki 2009 m. JAV išleido 17,5 mlrd. USD siekdama sukurti technologijas prieš IED. Jiems tai pavyko, tačiau nevisiškai sėkmingai. Tai taip pat parodo JAV nepasiruošimą tokiam karui³²⁸. Galima teigti, kad ginklų nepritekliaus Irako kovotojai neįvertino, o karo padarinys – atsiradęs visame pasaulyje veikiančių teroristų lizdas.

327 Ten pat, p. 38.

328 Ten pat, p. 71.

3 lentelė. XX–XXI a. nekonvencinių (partizaninių) karų palyginimas

	Jugoslavija 1941–1945	Baltarusija 1941–1944	Lenkija 1939–1945	Lietuva 1944–1953
Pasiruošimas kovai, karinės tradicijos	+	-	-	+
Kovos taktika: atvira kova / pagrindis*	++	+	+	-
Tautos valia priešintis, parama partizanams	++	+	++	+
Informacinis karas	++	++	++	-
Kariai, struktūra, žvalgyba, kontržvalgyba	++	++	++	-
Logistika, užsienio pagalba	++	+	--	--
Kovos rezultatas	++	+	--	--

Vertinimas

++	Teigiamas	+	Pusiau teigiamas

* Vertinimas teigiamas, jeigu gebama tam tikrą karo laikotarpį kovoti atvirai.

Antrasis Indokinijos karas 1957–1975	Afganistanas 1979–1989	Čečėnija 1994–1996	Čečėnija 1999–2000	Irakas 2003–2011
++	++	++	++	+
++	+	++	+	+
++	++	++	+	+
++	++	++	--	+
++	+	+	--	-
++	++	++	-	++
++	++	++	-	+

-	Pusiau neigiamas	--	Neigiamas

Iš aštuonių nagrinėtų partizaninių karų keturiuose partizanai pasiekė visišką pergalę. Čečėnijos karai, kurie pagal savo pobūdį nėra grynai partizaniniai³²⁹, vertintini skirtingai: Pirmasis Čečėnijos karas baigėsi čečėnų pergalė, Antrasis – formaliu pralaimėjimu, bet krašto kontrolė išliko čečėnų rankose. Iš analizuojamų karų pralaimėjimu baigėsi partizaninis karas Lietuvoje ir Lenkijoje. Iš palyginamosios lentelės (3 lentelė) matoma, kad nors Lietuvoje iki karo pradžios ir buvo tam tikras pasiruošimas ir jo pradžioje tautos valia priešintis taip pat buvo, tačiau, priešui panaudojus totalinę dominavimą, to neužteko. Pralaimėjimu baigėsi ir partizaninis karas Lenkijoje, bet tai įvyko ne mūšio lauke – Armija Krajova buvo paleista vado įsakymu.³³⁰

Lentelėje matyti, kad tautos karinės tradicijos ir pasiruošimas iki karo pradžios yra svarbūs, bet ne lemiami, o senovinės karinės tradicijos ne tokios reikšmingos kaip neseniai praėjęs karas, po kurio paprastai lieka daug paruoštų kovoms savanorių. Partizaninio karo taktikos klausimas yra akivaizdus: partizanai turi gebėti laimėti mūšį savo pasirinktoje vietoje ir savo pasirinktu laiku. Jeigu okupacinės pajėgos sugeba sudaryti tokias nepalankias sąlygas, kad partizanai priversti apsiriboti tiktai pagrindžio veikla, tai ši okupacinių jėgų pasirinkta taktika paprastai priveda prie judėjimo išnykimo (Lietuvos atvejis). Tautos pasipriešinimo valios išsaugojimas yra nediskutuotinas, nors negarantuoja karo laimėjimo (Lenkija).

Karų analizė atskleidė, jog norint pasiekti pergalę būtina laimėti informacinį karą. Tačiau svarbu nepasikliauti vien tautos priešinimosi valia, bet stengtis laimėti informacinį karą okupanto tėvynėje bei sudaryti sąlygas toje šalyje formuotis

329 Galima būtų juos pavadinti hibridiniais, kas dabar madinga, bet tuo apibrėžimu akivaizdžiai piktnaudžiaujama, nes kiekvienas karas, kuriame kovoja visa tauta, yra hibridinis.

330 Jeigu vietoje Armijos Krajovos analizuotume Armiją Liudovą, būtų galima teigti, jog jų kova buvo visiškai laimėta.

sąmoningų (arba nelabai) sąjungininkų sluoksniams.

Akivaizdu, jog partizanų pajėgos yra silpnesnės negu okupantų, net jeigu pagal karių skaičių jos kartais gali būti ir panašios. Nekonvencinės pajėgos neprilygsta reguliariajai kariuomenei ugnies ir sunkiosios technikos galia. Šiuo atveju labai svarbi tampa žvalgyba. Be gerai organizuotos žvalgybos, partizanams laimėti būtų labai sunku. Kontržvalgyba visiškai susijusi su partizanų išlikimu, jų gyvybės ir mirties klausimu – Lietuvos patirtis šiuo aspektu yra labai skaudi.

Labai svarbus partizaniniam judėjimui ginkluotės ir logistinio aprūpinimo klausimas. Karai, kuriuose partizanai neišsprendė šio klausimo, baigėsi jų pralaimėjimu. Vienintelis kelias užtikrinti aprūpinimą ginkluote – pagalba iš užsienio. Taip pat labai svarbus aspektas yra užsitikrinti saugias zonas šalies viduje ar už silpnai kontroliuojamų sienų, tačiau tai ne visada įmanoma.

IŠVADOS

Studijoje apžvelgta keletas šaltinių, kuriuose aprašomi nekonvenciniai (partizaniniai) karai, ir išanalizuoti aštuoni XX a. nekonvenciniai (partizaniniai) karai bandant rasti panašumų tarp atskirų nekonvencinių karų bei siekiant apčiuopti bent keletą patirtų pergalių ar pralaimėjimų dėsningumą.

Bendros, nereguliarųjį (partizaninį) karą apibūdinančios teorijos nėra – kiekvienas atvejis išskirtinis, bet dauguma autorių pabrėžia būtinybę išlaikyti ryšį su gimtąja žeme – tautos valią priešintis. Pabrėžiamas pakankamos teritorijos ir saugių poilsio bazių poreikis. Analizuojamų šaltinių autoriai yra įsitikinę, kad gerai organizuotiems partizanams okupantų pajėgų persvara nėra padėtis be išeities – svarbu vengti atvirų mūšių bei sugebėti laimėti lokalius susirėmimus, vykstančius jų pačių pasirinktoje vietoje bei jiems tinkamu metu. Analizuojami karai iš esmės tokius teiginius patvirtina.

Konkrečių karų analizė parodė, kad pergalei reikia daugelio veiksnių, bet nebūtinai visų kartu. Atsižvelgiant į da-

bartinę Lietuvos situaciją darytinos toliau pateikiamos išvados:

♦ **Svarbiausia išlaikyti piliečių valią priešintis** – visuose studijoje nagrinėtuose laimėtuose karuose partizanai buvo smarkiai remiami gyventojų. Kasdienis tik neigiamos informacijos apie potencialų agresorių rodymas nebūtinai turi transformuotis į tautos valią priešintis. Lietuvoje kyla ir svarbių ekonominių, politinio pobūdžio problemų: socialinė nelygybė, masinė emigracija³³¹, piliečių nepasitikėjimas valdžia. Tikėtina, kad tai gali turėti įtakos tam tikros dalies žmonių valiai priešintis.

♦ **Jei laimėtas informacinis karas, tikėtina, kad bus laimėtas ir visas karas.** Tai visų pirma susiję su besiginančios šalies veikla užsienyje, ieškant stiprių, turinčių potencialą atgrasyti priešą sąjungininkų bei kartu pakertant okupanto pasitikėjimą savo jėgomis.

♦ **Labai svarbi užsienio šalių pagalba.** Akivaizdu, kad per ilgą laikotarpį be efektyvios pagalbos iš užsienio pergalė būtų neįmanoma. Jos užtikrinimas Lietuvoje labai priklauso nuo aplinkinių šalių (ypač Lenkijos) statuso – jeigu jos būtų okupuotos, tai stipriai pablogintų partizanų padėtį. Būtinai stiprus diasporos įsitraukimas.

♦ **Ginklo kultūra, tradicijos, kurias galima išugdyti.** Ginklo kultūra čia suprantama kaip galimybė tam tikrų visuomeninių organizacijų nariams (pvz., LŠS) bei išėjusiems nuolatinę privalomąją karo tarnybą, savanoriams ir kitiems piliečiams turėti ginklą (išsprendžiant saugaus jų laikymo klausimą), skatinant jų ginklo valdymo įgūdžių to-

331 2018 m. VDU mokslininkų atliktame tyrime išryškėjo trys pagrindinės emigrantų grupės: siekiantys užsidirbti (56 proc. visų apklaustųjų), norintys išbandyti save (20,7 proc.) ir bėgantys nuo „lietuviško valdymo“ (20,3 proc.). Respondentai Lietuvą labiausiai kritikavo už korupciją, ekonominę nelygybę, nepagarbą eiliniam žmogui ir biurokratiją. Prieiga per internetą: <https://www.vdu.lt/lt/tyrimas-atskleide-del-ko-emigruoja-lietuviai/>.

bulinimą, taip pat numatant valstybės paramą su šia sritimi susijusiam švietimui (šaudyklų infrastruktūra, šaudmenys).

♦ **Teritorijos ypatumai: iki karo turėtų būti ruošiami žmonės vykdyti pasipriešinimo veiksmus miesto erdvėje.** Dabartinių technologijų epochoje miško partizanai šansų išsilaikyti turi nedaug – kova persikelia į miestus. Tam reikia pasiruošti iš anksto (Irako, Čėčėnijos pavyzdžiai). Svarbus yra slaptos informacijos apyvartos ir saugaus tinklo sukūrimas. Veikiant konspiracijos sąlygomis būtina efektyvi žvalgyba ir kontržvalgyba. Jau taikos metu galima numatyti būsimą partizaninio judėjimo vadų, organizatorių, ideologų, instruktorių ratą.

♦ **Nekonvencinio (partizaninio) karo metu reikalingos iš anksto numatytos saugiosios zonos poilsiui, persigrupavimui ir rengimuisi.** Ilgai kariaujant tai būtina. Jeigu šalis neturi operacinės gilumos, belieka rasti saugių rajonų užsienyje. Lietuvoje tai būtų problema, jeigu Lenkija irgi būtų okupuota.

♦ **Okupacinių pajėgų ginklai.** Jeigu nėra galimybės užsitikrinti pakankamo ir stabilaus ginklų tiekimo iš užsienio, belieka pasinaudoti okupacinės kariuomenės ginkluote ir ypač amunicija, bet tokiai situacijai reikia pasiruošti taikos metu.

Galima teigti, kad prieš konvencinių pajėgų agresijai atremti pirmiausia pasitelkiamos besiginančios šalies kariuomenės reguliariosios pajėgos, vėliau, jei būtų prarasta ginamos teritorijos kontrolė, pasipriešinimas būtų tęsiamas pereinant į partizaninį karą. Vertinant šių dienų Lietuvos geopolitinę situaciją, partizaninis karas gali tapti lemiamu veiksniu išsaugant nepriklausomybę – užkertant kelią okupantų valdžios legitimizavimui bei ruošiant dirvą sąjungininkų pajėgoms atvykti į Lietuvos Respublikos teritoriją. Partizaniniam pasipriešinimui būtina ruoštis taikos metu.

BIBLIOGRAFIJA

1. Abdulkader, H. S. (2008). *Organizations at War in Afghanistan and Beyond*. Cornell University Press.
2. Adair, P. (2004). *Hitler's Greatest Defeat: The collapse of Army Group Centre, June 1944*. Weidenfeld Military. [žiūrėta 2018-11-26]. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/319205197_Hitler's_Greatest_Defeat-_The_Collapse_of_the_Army_Group_Centre_June_1944_Paul_Adair-192_Pages-_Published_by_Arms_and_Armour_-London-1994_and_Distributed_by_Sterling_Publishing_Inc_Newyork-1994_for_25/link/599d82f3a6fdcc5003507851/download
3. Anušauskas, A. (2018). *Aš esu Vanagas*. Dominicus Lituanus.

4. Anušauskas, A. (2020). *Raudonasis teroras*. Dominicus Lituanus.
5. Arreguín-Toft, I. (2001). *How the Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflict*. [žiūrėta 2018-10-12]. Prieiga per internetą: <https://web.stanford.edu/class/polisci211z/2.2/Arreguin-Toft%20IS%202001.pdf>
6. Baliukevičius-Dzūkas, L. (1994). *Partizano Dzūko dieno-raštis*. Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga. [žiūrėta 2018-09-25]. Prieiga per internetą: http://partizanai.org/failai/pdf/dzuko_dienorastis.pdf
7. Barański, Ł. (2013). Wybrane konflikty zbrojne w ujęciu polemologicznym (część 1): II wojna indochińska. *Obronność - Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej*, 4(8), 5–31. [žiūrėta 2018-12-15]. Prieiga per internetą: [http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Obronnosc_Zeszyty_Naukowe_Wydzialu_Zarządzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej/Obronnosc_Zeszyty_Naukowe_Wydzialu_Zarządzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4\(8\)/Obronnosc_Zeszyty_Naukowe_Wydzialu_Zarządzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4\(8\)-s5-31/Obronnosc_Zeszyty_Naukowe_Wydzialu_Zarządzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4\(8\)-s5-31.pdf](http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Obronnosc_Zeszyty_Naukowe_Wydzialu_Zarządzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej/Obronnosc_Zeszyty_Naukowe_Wydzialu_Zarządzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4(8)/Obronnosc_Zeszyty_Naukowe_Wydzialu_Zarządzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4(8)-s5-31/Obronnosc_Zeszyty_Naukowe_Wydzialu_Zarządzania_i_Dowodzenia_Akademii_Obrony_Narodowej-r2013-t-n4(8)-s5-31.pdf)
8. Beckett, I. F. W. (2005). *Insurgency in Iraq: An Historical Perspective*. Strategic Studies Institute; U.S. Army War College. [žiūrėta 2018-04-09]. Prieiga per internetą: <https://ssi.armywarcollege.edu/pdffiles/PUB592.pdf>
9. Bishop, Ch. (2015). *Zagraniczne formacje SS. Zagraniczni ochotnicy w Waffen-SS 1940–1945*. Bellona.
10. Brazaitis, J. (1991). *Vienų vieni* (4-asis fotogr. leid.). Viltis. [žiūrėta 2018-09-19]. Prieiga per internetą: http://partizanai.org/failai/pdf/vienu_vieni.pdf

11. Calic, M.-J. (2019). *A History of Yugoslavia*, West Lafayette. Purdue University Press.
12. Chen, P. C. (2014, feb.). Yugoslavia. In *World War II Database*. [žiūrėta 2018-11-09]. Prieiga per internetą: <https://ww2db.com/country/yugoslavia>
13. Chmielarz, A., Jasiński, G., & Kunert, A. K. (2013). *Armia Krajowa. Wybór źródeł*. Ministerstwo Obrony Narodowej, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej.
14. Chodakiewicz, M. J. (n.d.). *Mit obnażony. Sowiecki ruch partyzancki na Kresach 1941–1944*. [žiūrėta 2018-12-05]. Prieiga per internetą: http://wrh.edu.pl/wp-content/uploads/2017/07/23_marek_chodakiewicz_2005.pdf
15. Conflict Casualties Monitor. (n.d.). *Iraq body count*. [žiūrėta 2018-10-12]. Prieiga per internetą: <https://www.iraqbodycount.org/>
16. Cox, J. L. (2006). *Information Operations in Operations Enduring Freedom and Iraqi Freedom – What Went Wrong?* School of Advanced Military Studies. [žiūrėta 2018-11-10]. Prieiga per internetą: <https://fas.org/irp/eprint/cox.pdf>
17. Darman, P. (2011). *II wojna światowa. Statystyki i fakty*. Oficyna AKA.
18. Davies, N. (2008). *Europa walczy 1939–1945. Nie takie proste zwycięstwo*. Wydawnictwo Znak.
19. Dung, C. (2017). *First indochina war: from guerrilla warfare to a totalizing, “people’s” war*. [žiūrėta 2018-10-10]. Prieiga per internetą: https://www.academia.edu/34058356/First_Indochina_War_From_Guerrilla_Warfare_to_a_Totalizing_Peoples_War
20. Duyvesteyn, I. & Angstrom, J. (2004). *Rethinking the Nature of War: (Contemporary Security Studies)*. University Press.
21. Dzisiów-Szuszczkiewicz, A., & Pacuła, P. (2012). *Konsekwencje i wnioski związane z zakończeniem obecności sił USA*

w Iraku. Departament Analiz Strategicznych Biura Bezpieczeństwa Narodowego.

22. Eidukaitis, V. (2001). Teritorinė gynyba Čėėėėėėėė. In *Konferencija „Teritorinė gynyba“: Vilnius, 2001 m. birželio 11 d., medžiaga*. Generolo Jono Žėėėėėėėė Lietuvos karo akademija.

23. Farr, G. M. & Merriam, J. (1987). *Afghan Resistance: The Politics of Survival*. Westview.

24. Fitzsimmons, M. & Kalic, S. (2017). *The Red Emperor: The Influence of Mao Tse-tung on Revolutionary Warfare*. Norwich University. [žiūrėta 2019-01-10]. Prieiga per internetą: https://www.academia.edu/36891896/The_Red_Emperor_The_Influence_of_Mao_Tse-tung_on_Revolutionary_Warfare

25. Gailius, B. (2009). *1944–1953 m. Partizanų karas šiuolaikinėje Lietuvos istorinėje, politinėje ir teisinėje kultūroje*: Daktaro disertacija: Humanitariniai mokslai, istorija (05 H). Vilniaus universitetas. [žiūrėta 2018-10-10]. Prieiga per internetą: <http://epublications.vu.lt/object/elaba:1785200/1785200.pdf>

26. Galula, D. (2006). *Counterinsurgency Warfare: Theory and Practice*. Praeger Security International. [žiūrėta 2018-12-10]. Prieiga per internetą: <https://www.semanticscholar.org/paper/Counterinsurgency-Warfare%3A-Theory-and-Practice-Galula/f2d2aedbdcab918cc7c2d837882aff7068db6d4f>

27. Gaškaitė, N. (1989). *Pasipriešinimo istorija 1944–1953 metai*. Aidai. [žiūrėta 2018-10-10]. Prieiga per internetą: http://partizanai.org/failai/pdf/pasipriesinimo_istorija.pdf

28. Gaškaitė, N., Kašėta, A., Kuodytė, D. & Ulevičius, B. (1996). *Lietuvos partizanai 1944–1953 m.* Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga.

29. Gaškaitė, N., Kašėta, A. & Starkauskas, J. (1996). *Lietuvos*

partizanų kovos ir jų slopinimas MVD–MGB dokumentuose 1944–1953 metais. Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga.

30. Giáp, V. N. (1961). *People's War, People's Army*. Foreign Languages Publishing House. [žiūrėta 2018-10-17]. Prieiga per internetą: <https://www.marxists.org/archive/giap/1961-pwpa.pdf>

31. Girardet, E. (1985). *Afganistan: The Soviet War*. Croom Helm.

32. GlobalSecurity.org. (n.d.). *Second Chechnya War – 1999–2006*. [žiūrėta 2018-12-11]. Prieiga per internetą: <https://www.globalsecurity.org/military/world/war/chechnya2.htm>

33. Grabowski, W. (n.d.). *Armia Krajowa*. [žiūrėta 2018-10-10]. Prieiga per internetą: <http://www.polska1918-89.pl/pdf/armia-krajowa,2032.pdf>

34. Grau, L. W., & Nawroz, M. Y. (1995). The Soviet Experience in Afghanistan. *Military Review*, 75(5).

35. Guevara, E. (n.d.). *Kuba: Wojna Partyzancka*. [žiūrėta 2018-12-10]. Prieiga per internetą: http://www.1917.net.pl/sites/default/files/Ernesto%20Che%20Guevara%20Wojna%20partyzancka_1.pdf

36. Henzler, M. (2015). *O kolei po kolei: Pomocnik historyczny*. POLITYKA Spółka z o.o. SKA.

37. Howell, E. M. (1956). *The soviet partisan movement 1941–1945*. [žiūrėta 2018-10-05]. Prieiga per internetą: https://history.army.mil/html/books/104/104-19/CMH_Pub_104-19.pdf

38. Hughes, B., & Robson, F. (2017). *Unconventional Warfare from Antiquity to the Present Day*. Springer International Publishing AG.

39. Instytut Pamięci Narodowej. (n.d.). *Pierwsza instrukcja komendanta Związku Walki Zbrojnej: Fenomen Polskiego Państwa Podziemnego*. [žiūrėta 2018-11-05]. Prieiga per in-

ternetą: <http://ipn.gov.pl/download/1/69727/01wprowadzenie.pdf>

40. Jakimavičius, E. (1996). *Kovojanti Lietuva 1944–1953*. Petro ofsetas.

41. Jankowski, S. M. (1992). *Strzały pod więzieniem. Najślytniejsze akcje Armii Krajowej*. Wydawnictwa Radia i Telewizji.

42. Jenkins, B. M. (1979). *Traditions and Patterns of Vietnamese history*. [žiūrėta 2018-09-26]. Prieiga per internetą: <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/papers/2006/P6395.pdf>

43. Johnston, E. J. (1973). Evolution of Vietnamese nationalism. *Graduate Student Theses, Dissertations, Professional Papers*, 2275. [žiūrėta 2018-12-17]. Prieiga per internetą: <https://scholarworks.umt.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3294&context=etd>

44. Jokubauskas, V. (2011). Žvelgiant į ateitį: partizaninės kovos taktikos sklaida Lietuvoje ir jos įgyvendinimas 1944–1953 m. *Genocidas ir rezistencija*, 1(29), 51–68.

45. Jordan, D., Kiras, J. D., Lonsdale, D. J., Speller, I., Tuck, Ch. & Walton, C. D. (2017). *Understanding Modern Warfare*. University Press.

46. Kalyanaraman, S. (2003). Conceptualisations of Guerilla Warfare. *Strategic Analysis*, 27(2), 172–185. <https://doi.org/10.1080/09700160308450082>

47. Kasparas, K. (1999). *Lietuvos karas*. Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga.

48. Kitson, F. (1971). *Low intensity operations: Subversion, Insurgency, Peace-keeping*. Faber and Faber Limited. [žiūrėta 2018-10-10]. Prieiga per internetą: <https://warriorpublications.files.wordpress.com/2013/11/low-intensity-operations.pdf>

49. Knezys, S. (1997). *Čečenijos karas*. Aidai.

50. Koszycki, J. (2013, czerwiec 11). Dlaczego Churchill po-

parł jugosłowiańskich komunistów. Wielki błąd Churchilla. *Polityka*. [žiūrėta 2019-02-10]. Prieiga per internetą: <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/historia/1545049,1,dla-czego-churchill-poparl-jugoslowianskich-komunistow.read?print=true>

51. Kuodytė, D., Peikštenis, E. & Žygelis, D. (2004). *Už laisvę ir tėvynę*. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras; Seimo leidykla „Valstybės žinios“.

52. Lawrence, T. E. (1971). *Siedem filarów mądrości*. Państwowy Instytut Wydawniczy.

53. Lietuvos kariuomenės Mokymo ir doktrinų valdyba (sudaryt.) & Sadaitis, G. (ats. red.). (2016). *Lietuvos kariuomenė: Patvirtinta Lietuvos kariuomenės vado 2016 m. balandžio 22 d. įsakymu Nr. V-570 (2-asis leid.)*. [Lietuvos kariuomenės Mokymo ir doktrinų valdyba]. [žiūrėta 2019-10-19]. Prieiga per internetą: <https://kam.lt/download/53126/lkd%202016.pdf>

54. Marighella, C. (1969). *Mini-podręcznik partyzanta miejskiego*. [žiūrėta 2018-12-08]. Prieiga per internetą: http://www.geocities.ws/che_lbc/027podrecznik.htm

55. Martinionis, A. (1993). *Lietuvos kariuomenės tragedija*. Mintis. [žiūrėta 2018-09-10]. Prieiga per internetą: <http://www.partizanai.org/failai/html/lietuvos-kariuomenes-tragedija.htm>

56. Mazur, G. (1986). Wydawnictwa Agencyjne Biura Informacji i Propagandy (BiP) Komendy Głównej SZP-ZWZ-AK. *Kwartalnik Historii Prasy Polskiej*, 25(1), 87–98. [žiūrėta 2018-11-21]. Prieiga per internetą: http://bazhum.muzhp.pl/media//files/Kwartalnik_Historii_Prasy_Polskiej/Kwartalnik_Historii_Prasy_Polskiej-r1986-t25-n1/Kwartalnik_Historii_Prasy_Polskiej-r1986-t25-n1-s87-98/Kwartalnik_Historii_Prasy_Polskiej-r1986-t25-n1-s87-98.pdf

57. McFate, S. (2019). *The New Rules of War: Victory in the Age of Durable Disorder*. William Morrow.

58. Metz, S. (2007). *Learning from Iraq: Counterinsurgency in American Strategy*. U.S. Army War College Press. [žiūrėta 2018-12-10]. Prieiga per internetą: <https://press.armywarcollege.edu/monographs/697>
59. Morawski, K. S. (2016). Zabójstwo króla Aleksandra I w świetle archiwalnych relacji prasowych. *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej*, 51(1), 49–79. <https://doi.org/10.12775/SDR.2016.1.03>
60. Musiał, B. (2014). *Sowieccy partyzanci 1941–1944. Mity i rzeczywistość*. [žiūrėta 2018-11-23]. Prieiga per internetą: <http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Wschodnioznawstwo/Wschodnioznawstwo-r2014-t8/Wschodnioznawstwo-r-2014-t8-s363-377/Wschodnioznawstwo-r2014-t8-s363-377.pdf>
61. National Council of Educational Research and Training. (n.d.). *The Nationalist Movement in Indo-China*. [žiūrėta 2018-10-02]. Prieiga per internetą: <http://www.ncert.nic.in/NCERTS/l/jess302.pdf>
62. Ney-Krwawicz, M. (1990). *Komenda Główna Armii Krajowej 1939–1945*. Instytut Wydawniczy PAX.
63. Ney-Krwawicz, M. (2001). *Polskie Państwo Podziemne i Armia Krajowa. Koło Byłych Żołnierzy Armii Krajowej - Oddział Londyn*. [žiūrėta 2018-11-05]. Prieiga per internetą: http://www.polishresistance-ak.org/PR_WWII_texts/02_Artykul.pdf
64. Noreika, D. (2015). Lietuvos partizanų Lokio rinktinė: Prieškario paramilitarizmo ir karo meto savisaugos tradicijos pėdsakas. In A. Bitautas (sudaryt.), *Edvardas Kriščiūnas: Mokslinių straipsnių rinkinys, skirtas Edvardo Kriščiūno atminimui*. (p. 187–213). Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.
65. Noreika, D. (2015). Šiauliai, Birželio sukilimas ir partizaninis karas: Šiaurės Rytų Lietuvos atvejis. *Lituanistica*, 61(3), 221-234. <https://doi.org/10.6001/lituanistica.v61i3.3193>

66. Norgėla, J. (2006). *Naujausiuju laikų kariniai konfliktai 1945–1991*. Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija.
67. Persak, K. & Machcewicz, P. (Eds.). (2010). *Polski wiek XX: Tom II*. Bellona i Muzeum Historii Polski. [žiūrėta 2018-11-18]. Prieiga per internetą: https://ngoteka.pl/bitstream/handle/item/292/Polski_wiek_XX_t2-KP-PM.pdf?sequence=1
68. Piątek, J. J. (2007). Długa wojna z terroryzmem. *Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego*, 2, 51–63. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.34862/rbm.2007.4>
69. Pirnie, B. R. & O’Connell, E. (2008). *Counterinsurgency in Iraq (2003–2006)*. RAND Corporation.
70. Ramanauskas-Vanagas, A. (1991). *Daugel krito sūnų...: Partizanų gretose*. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras. Mintis.
71. Rausch, J. A. (2011). *The Significance of Nationalism for the Spread of Communism to Vietnam and Cuba*. Virginia Polytechnic Institute and State University. [žiūrėta 2018-11-19]. Prieiga per internetą: <https://pdfs.semanticscholar.org/9e3c/ad74aaf73d91d1a1b4dc1751824f15c45c5.pdf>
72. Rentsch, H. (2012). *Partisanenkampf. Erfahrungen und Lehren*. Bernard&Graefe/Monch Verlagsgesellschaft mbH Bonn.
73. Riedel, B. (2014). *What We Won: America’s Secret War in Afghanistan 1979–1989*. Brookings Institution Press.
74. Rubin, B. (2002). *The Fragmentation of Afghanistan: State Formation and Collapse in the International System*. Yale University Press. [žiūrėta 2018-11-14]. Prieiga per internetą: <https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWFpbnx0eXVzaGdlc2VzfGd4O-jQ3N2U4ZWExZDgyYUdjNDY>
75. Schmitt, C. (1962). *Theorie des Partisanen. Zwischenbemerkung zum Begriff des Politischen*. Duncker&Humblot.

[žiūrėta 2019-03-10]. Prieiga per internetą: <http://www.bard.edu/library/arendt/pdfs/Schmitt-Partisanen.pdf>

76. Shahrani, N. M. & Canfield, R. (Eds.). (1984). *Revolutions and Rebellions in Afghanistan: Anthropological Perspectives*. Institute of International Studies.

77. Siemaszko, Z. S. (1982). *Narodowe Siły Zbrojne*. Odnowa.

78. Ślaski, J. (1990). *Polska walcząca*. Instytut Wydawniczy PAX.

79. Slepian, K. (2008). *Partyzanci Stalina. Radziecki ruch oporu w czasie II wojny światowej*. Dom wydawniczy Rebis.

80. *Soviet partisan warfare since 1941* [report]. (1949). Central Intelligence Agency. [žiūrėta 2018 12 10]. Prieiga per internetą: <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP78-01634R000400140001-2.pdf>

81. Sowa, A. L. (2016). *Kto wydał wyrok na miasto: Plany operacyjne ZWZ-AK (1940–1944) i sposoby ich realizacji*. Wydawnictwo Literackie.

82. Spustek, H., Bodziany, M., Smolarek, M. & Gołębiowski, A. (2012). *Obywatel w mundurze. Aksjologiczny wymiar funkcjonowania nowoczesnych Sił Zbrojnych*. Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Lądowych we Wrocławiu. [žiūrėta 2018-12-10]. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/299134489_OBYWATEL_W_MUNDURZE_Aksjologiczny_wymiar_funkcjonowania_nowoczesnych_sil_zbrojnych

83. Starkauskas, J. (1998). *Čekistinė kariuomenė Lietuvoje 1944–1953 metais*. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.

84. Starkauskas, J. (2001). *Stribai ginkluotieji kolaborantai Lietuvoje partizaninio karo laikotarpiu (1944–1953)*. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.

85. Świętek, H. (2014). *Wojna z Irakiem w 2003 roku w poli-*

tyce Stanów Zjednoczonych Ameryki: Motywy i uwarunkowania: Praca doktorska. Uniwersytet Warszawski.

86. Szuster, E. (1966). *Na tropach Billa*. Wydawnictwo Łódzkie.

87. Šimko, J. (2019). Vietnam war – the new aspect of warfare. *International Conference KNOWLEDGE-BASED ORGANIZATION*, 25(1), 144-149. <https://doi.org/10.2478/kbo-2019-0024>

88. Tanner, S. (2002). *Afghanistan: A Military History from Alexander the Great to the Fall of the Taliban*. Da Capo Press. [žiūrėta 2018-11-10]. Prieiga per internetą: <https://www.pdfdrive.com/afghanistan-a-military-history-from-alexander-the-great-to-the-fall-of-the-taliban-e186080182.html>

89. Tininis, V. (2003). *Komunistinio režimo nusikaltimai Lietuvoje 1944–1954 m. II tomas*. Tarptautinė komisija nacių ir sovietinio okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti; Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija.

90. Tishkov, V. (2004). *Chechnya: Life in a War-Torn Society*. University of California Press.

91. Tripp, Ch. (2009). *Historia Iraku*. Książka i Wiedza.

92. Truskowski, S. („Sztremer“). (1968). *Wspomnienia partyzanta*. Instytut Wydawniczy PAX.

93. Tsatsos, A. (2012). *Second Chechen War: Causes, Dynamics and Termination – A Civil War Between Risk and Opportunity?* [žiūrėta 2018-12-02]. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/314414780_Second_Chechen_War_Causes_Dynamics_and_Termination_-_A_Civil_War_between_Risk_and_Opportunity#read

94. Tse-tung, M. (1938). Zagadnienia strategii wojny partyzanckiej przeciwko najeźdźcom japońskim. *Maoistowski Projekt Dokumentacyjny*. [žiūrėta 2019-03-19]. Prieiga per internetą: <https://maopd.files.wordpress.com/2012/02/>

zagadnienia-strategii-wojny-partyzanckiej-przeciwko-na-jezdzcom-japonskim-1938.pdf

95. Tsikhamirau, A. (2012). The main stages of the formation of the belarusian identity: Historical retrospective. *Politikos mokslų almanachas*, 12, 133–139. [žiūrėta 2018-12-09]. Prieiga per internetą: https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/31672/3/2335-7185_2012_V_12.PG_111_132.pdf

96. Vuksic, V. (2003). *Tito's Partisans 1941–45*. Osprey Publishing Ltd. [žiūrėta 2018-10-10]. Prieiga per internetą: <https://www.39-45.org/videos/3945/WAR073.pdf>

97. Westheider, J. E. (2007). *The Vietnam War*. The Greenwood Press.

98. *Why America lost the Vietnam War / A1 Sample answer*. (n.d.). [žiūrėta 2018-11-15]. Prieiga per internetą: <https://studyclix.blob.core.windows.net/static/content/file/uploads/1/1c6e842b-2423-4860-a369-6b32ba7573b1.pdf>

99. Yousaf, M. & Adkin, M. (1992). *The Bear Trap: Afghanistan's Untold Story*. Jang Publishers. [žiūrėta 2018-11-10]. Prieiga per internetą: <http://www.afghanasamai.com/Dscussions-poeticalcullture/Afghanasamai-2012/BATTLESafghanistanTheBearTrapDefeatofaSuperpowerMohammedYousaf.pdf>

100. Załączny, J. (2017). *Tradycje patriotyczne elementem kształtowania zbiorowej świadomości historycznej w II Rzeczypospolitej*. Muzeum Niepodległości. [žiūrėta 2018-10-20]. Prieiga per internetą: <http://muzeum-niepodleglosci.pl/wp-content/uploads/2017/10/Tradycje-II-Rzeczypospolitej-do-internetu-12.09.pdf>

101. Ziven, K. & Chinburg, Z. K. (2016). *National Identity, Historical Narratives, and the Fate of Poland in World War II*. Illinois Wesleyan University. [žiūrėta 2018-10-14]. Prieiga per internetą: https://digitalcommons.iwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1053&context=history_honproj

102. Андреев, В. А. (1952). *Народная война: записки партизана*. Издат «Государственное издательство художественной литературы».

103. *Антифашистское сопротивление в Европе*. (2014). In А. О. Чубарьян, М. Ю. Мягков, М. Ц. Арзаканян, В. А. Золотарев, В. В. Ищенко, В. О. Печатнов, Ю. В. Рубцов, О. А. Ржешевский, А. М. Филитов (Eds.), *Великая Отечественная война 1941–1945 годов: Т. 9. Союзники СССР по антигитлеровской коалиции* (p. 425–501). Кучково поле. [žiūrēta 2018-09-15]. Prieiga per internetą: http://encyclopedia.mil.ru/files/VOV/tom9/VOV_Vol9_425-501_Chap6.pdf

104. Армстронг, Дж. (2007). *Советские партизаны: Легенда и действительность. 1941–1944*. [žiūrēta 2018-10-21]. Prieiga per internetą: <https://www.e-reading.club/book.php?book=1003567>

105. Боярский, В. (2001). *Партизаны и армия, история утерянных возможностей*. Харвест АСТ.

106. Боярский, В. (2003). *Партизанство вчера, сегодня, завтра. Издательский дом «Граница»*. [žiūrēta 2018-12-05]. Prieiga per internetą: <http://www.libros.am/book/read/id/358086/slug/partizanstvo-vchera-segodnya-zavtra>

107. Валецкий, О. В. & Неелов, В. М. (2015). *Особенности партизанских и противопартизанских действий в ходе Иракской войны (2003-2011)*. Издатель Воробьев А. В.

108. ВойнеНет.ру-Информационный сервер антивоенного движения. (n.d.). [žiūrēta 2018-11-03]. Prieiga per internetą: <http://www.voinenet.ru/voina/istoriya-voiny/574.html>

109. *ВР* (n.d.). *Особенности разведывательно-боевой деятельности частей и подразделений специальной разведки в условиях Афганистана. Военная разведка*.

[žiūrėta 2018-11-18]. Prieiga per internetą: <http://www.vrazvedka.ru/training/trial/132-sbornik.html>

110. Дэвідсон, Ф. Б. (2002). *Война во Вьетнаме. Изографус*, Эксмо.

111. Дробов, М. А. (1998). *Малая война: Партизанство и диверсии*. Альманах «Вымпел». [žiūrėta 2018-11-28]. Prieiga per internetą: <https://www.libfox.ru/249350-m-drobov-malaya-voyna-partizanstvo-i-diversii.html>

112. Ибрагимов, Х. И. & Тишков, В. А. (Eds.). (2006). *Чеченская республика и чеченцы: История и современность: Материалы Всероссийской научной конференции: Москва, 19–20 апреля*. Наука.

113. Ивицкий, А. М. (2012). Деятельность советской авиации по снабжению вооружением и боеприпасами партизан Белапуси. Из У. К. Коршук (Ed.). *Працы гістарычнага факультэта БДУ: навук. зб.* (7 ed.; p. 44–51). Белорусский государственный университет. [žiūrėta 2019-02-05]. Prieiga per internetą: http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/92875/1/Ivickii_AM.pdf

114. Ивицкий, А. М. (2012). Производство оружия и боеприпасов партизанами Беларуси (1941–1944). *Веснік Беларускага дзяржаўнага універсітэта: Сер. 3. Гісторыя. Філасофія. Псіхалогія. Паліталогія. Сацыялогія. Эканоміка. Права*, 3(2), 15–19. [žiūrėta 2018-10-21]. Prieiga per internetą: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/45200>

115. Коргун, В. Г. (2008). *История Афганистана: XX век*. Крафт+; Институт Востоковедения РАН.

116. Корф, О. В. (2008). Об особенностях медиасопровождения первой чеченской бойны. *Власть*, 10, 50–54. [žiūrėta 2018-10-09]. Prieiga per internetą: <https://cyberleninka.ru/article/n/ob-osobennostyah-mediasoprovozhdeniya-pervoy-chechenskoj-voyny/viewer>

117. Ленин, В. И. (n.d.). Полное собрание сочинений: Том 14. *Партизанская война*. [žiūrēta 2018-10-10]. Prieiga per internetą: <https://leninism.su/works/52-tom-14/2873-partizanskaya-vojna.html>

118. Мухин, В.)n.d.(. *К вопросу о вооруженных силах и военно-политической обстановке в Чеченской Республике*. [žiūrēta 2018-11-15]. Prieiga per internetą: http://www.igpi.ru/monitoring/1047645476/apr_94/military_chechn.html

119. Нарб, Ф. (1450). Оп 1. Д. 211. *Планы доставки боеприпасов, вооружения, взрывчатых веществ партизанам Витебской области*.

120. Первые уставы РККА. (n.d.). [žiūrēta 2018-10-15]. Prieiga per internetą: <http://rkka.ru/history/ustav/main.htm>

121. Рунов, В. (2016). *Афганская война: Боевые операции*. Якуз; Эксмо.

122. Слинкин, М. Ф. (2000). Афганистан: Уроки информационной войны. *Культура народов Причерноморья*, 15, 82–85. [žiūrēta 2018-11-10]. Prieiga per internetą: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/92288/23-Slinkin.pdf?sequence=1>

123. Старинов, И. (1997). *Записки диверсанта*. Альманах «Вымпел». [žiūrēta 2018-11-01]. Prieiga per internetą: <http://lib.ru/MEMUARY/STARINOW/zapiski.txt>

124. Стругар, В. (1985). *Югославия в огне войны 1941–1945*. Наука.

125. Тактика ведения боя – трофейная инструкция чеченских боев. (n.d.). [žiūrēta 2018-11-11]. Prieiga per internetą: <https://www.scribd.com/document/464882788/D0%A2%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F-%D0%B1%D0%BE%D1%8F-%D1%82%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B5%D0%B9%D0%B>

D%D0%B0%D1%8F-%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BA%D1%86%D0%B8%D1%8F-%D1%87%D0%B5%D1%87%D0%B5%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D1%85-%D0%B1%D0%BE%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%B2-doc

126. Фрунзе, М. В. (2008). *Единая Военная доктрина и Красная Армия*. ВОЕННАЯ МЫСЛЬ, (5). [žiūrėta 2018-12-10]. Prieiga per internetą: <http://militaryarticle.ru/voennaya-mysl/2008-vm/10112-edinaja-voennaja-doktrina-i-krasnaja-armija>

127. Шкирко, А. А., Золотанева, В. А. (Eds.). (1997). *Армия и внутренние войска в противповстан-ческой и противпартизанской борьбе: Мировой опыт и современность*. Главное командование внутренних войск МВД России Институт военной истории Министерства обороны Российской Федерации. [žiūrėta 2018-11-19]. Prieiga per internetą: http://militera.lib.ru/science/sb_armiya-i-ivv/index.html

128. Якубовский, Н. А. (1973). *Помощь советского тыла партизанам: Материально-техническое обес-печение. Беларусь*.

129. Якубовский, В. Н. (2005). *Роль авиации в оказании помощи партизанскому движению Беларуси в годы Великой Отечественной войны*. ИООО «Право и экономика».

GENEROLO JONO ŽEMAIČIO
LIETUVOS KARO AKADEMIJA

Artur PLOKŠTO
Andrejus DEMEŠKO
Irmantas GRUŠAUSKAS

Kaip laimėti partizaninį karą?

Nekonvencinių karų analizė su išvadomis Lietuvai

Mokslo studija

Atsakingasis redaktorius dr. Aušrius Juozapavičius
Redagavo Rūta Matukonienė
Maketavo Laima Adlytė
Dailininkas Vlad Mitskevich

Tiražas 150 egz.
2022-01-26. Užsakymas GL-58
Išleido Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija,
Šilo g. 5A, LT-10322 Vilnius
Spausdino Lietuvos kariuomenės Karo kartografijos centras,
Muitinės g. 4, Domeikava, LT-54359 Kauno r.

ISBN 978-609-8277-23-4 (print)
ISBN 978-609-8277-24-1 (online)

